

Å være kirke når kirkebygget stenger

Den nasjonale nedstengningen 12.mars utløste en rekke dilemmaer og utfordringer som måtte håndteres. Noen var heldigvis overfladiske. Andre var vanskelige, og noen valg virker nærmest umulige – skal man nekte folk gravferd for sine nærmeste eller skal vi risikere smittespredning? Pest eller kolera, omkostningene er uansett store. I andre tilfeller reises ikke tydeligere dilemmaer, bare utfordringer det ikke finnes noen selvsagte svar på. Som hvordan bevares menighetens fellesskap når menigheten ikke kan samles? Eller hvordan skal tjenesten med ord og sakrament ivaretas når alle gudstjenester avlyses?

Smittevernstiltakene som sørget for landets mest omfattende nedstengning i fredstid, ble startskudd for en overraskende kirkelig kreativitet. Enkelte prester gikk online allerede samme kveld, mange kom etter, læringskurven var bratt, eksperimentering med nye måter å være kirke på tvang seg fram. I denne utgaven av NNK setter vi søkelys på ulike aktørers personlige erfaringer og refleksjoner i dette arbeidet. Hvordan ble 12. mars opplevd i kirker i Groruddalen, Sarpsborg, Nordland, Bærum og Spania? Hvilke utfordringer sto man overfor og hvordan valgte man å gripe dem an? Hvordan ble nedstengningen håndtert av Den norske kirke sentralt? Hvilke lærdommer har man høstet så langt, og hvilke spørsmål stiller man seg i fortsettelsen av en krise som trolig vil vedvare i opptil flere år? Hvilke faglige perspektiver kan hjelpe oss å forstå bedre det som nå skjer?

Vi har delt magasinet i fire deler. Første del tar oss inn i noen av de første lokale erfaringene av å «gå online» etter nedstengningen, fra improviserte Facebook-andakter samme kveld, via strømming av gudstjenester og ungdomsarbeid på digitale plattformer, til den første nasjonale overføringen fra Oslo Domkirke 13.mars.

Del to overtar med å beskrive den samme overføringen fra Domkirken som et ledd i de sentralkirkelige organenes håndtering av krisen. Her får vi innblikk i hvordan Kirkerådets kommunikasjonsavdeling og Bispemøtet jobbet fram nasjonale strategier, hvor digitalisering var et viktig ledd. Et annet ledd var kraftig innskjerpede retningslinjer for kirkens fysiske ritualer. Gravferd, dåp og vigsel kan ikke skje i Teams.

Del tre tar oss med inn i noen av de fysiske, men sterkt endrede, rituelle rommene; en kiste som velsignes på en parkeringsplass, en vigsel av noen man aldri før har møtt, en dåp utført på to meters avstand. Hva kan slike erfaringer fortelle oss om ritualenes betydning, om betydningen av fysiske fellesskap?

Del fire byr på overordnede og faglige perspektiver. Hva skjer når kirken går online, sett ut fra liturgiske og ritualteoretiske perspektiver? Det er ikke første gang Den norske kirke rammes av en pandemi. Hvordan håndterte menigheter i Den norske kirke Spanskesyken for hundre år siden, en pandemi som tok anslagsvis femti millioner menneskeliv på verdensbasis? Et annet aspekt som løftes fram er bispemøtets anbefalte gjeninnføring av helgeringing. Hva er det med kirkeklokkene som gjør dem aktuelle akkurat nå? Etter noen erfaringsbaserte betraktninger rundt hva koronapandemien kan si om menneskeverd, vår hang til å kategorisere andre og om menneskelig sårbarhet, rundes det hele av med noen friere refleksjoner rundt den teologisk mangslungne etymologien bak ordet «corona».

Selv om kirkene så smått har åpnet er vi fortsatt underlagt sosial distansering. Paradoksalt nok vil den sosiale distanseringen trolig bli det viktigste *kollektive* referansepunktet som dette året bød på for oss som folk og kirke. C.S. Lewis sa som kjent: «Vi leser

for å vite at vi ikke er alene». Vi håper denne utgaven av NNK kan bidra til gjenkjennelse, erfaringsdeling, felles lærdom og refleksjon på tvers av hjemmekontorer og kohorter, mens kirken venter på å komme sammen igjen som før, noen erfaringer rikere.

Halvard Johannessen
redaktør

Redaksjonen oppfordrer fortsatt alle abonnenter til å sende inn e-postadressen sin til

nytt-norsk-kirkeblad@teologi.uio.no

om du ikke har gjort det allerede. Vi går over til elektronisk fakturering av kostnads- og miljøhensyn, men mangler fortsatt mange epostadresser. Meld gjerne fra til oss hvis du ønsker studentpris eller pensjonistpris på bladet i 2020. Husk også å melde fra hvis du bytter epostadresse eller vanlig postadresse. Vi gjør vårt beste for å oppspore flyttede abonnenter, men vil gjerne unngå at dere mottar bladet forsinket når vi blir nødt til å ettersende manuelt.

Vennlig hilsen
Marte Holm Simonsen
redaksjonssekretær"

Magasin

Del 1

Lokal respons:
Kirken går online

Kirke på nett

Torsdag 12. mars våknet jeg tidlig. Jeg grep straks mobilen for å sjekke dagens nyheter. Alle overskriftene inneholdt ord som korona, virus, lockdown, pandemi. Jeg kjente en helt ny og merkelig følelse av avmakt, usikkerhet og avhengighet. Noe nytt, usynlig og uforutsigbart truet hele verden. Ja, til og med Norge! Og nå var vi pålagt av selveste statsministeren å holde oss hjemme.

Jeg vet fra tidligere akutte situasjoner jeg har vært i, at jeg ikke lammes, men derimot blir klartenkt, handlingsorientert og energisk når en krise oppstår. Det samme skjedde nå. Jeg hadde nylig hørt at i en kommunikasjonsundersøkelse Borg bispedømme har gjort blant sine medlemmer, kom det fram at det som betyr mest i kirkens kommunikasjon på nett, er at den viser at den *bryr seg om folk*. Det ville jeg gjøre. Jeg tenkte ikke mer, men formulerte en kort refleksjon og en bønn, jeg tok på meg presteskjorta og fant fram et lys, og fikk mannen min til å filme.

Den to og et halvt minutt lange filmen åpner med at jeg sier:

Hei, hvordan har du det i dag? Nå når koronaviruset preger landet og verden? Er du engstelig og redd? Så tenner jeg lys, ber en bønn om hjelp og styrke for alle, og avslutter med Herrens bønn.

Jeg tenkte to ganger gjennom om jeg skulle publisere den på min egen Facebook-side, eller om jeg skulle bruke Borg bispedømme sin, men endte raskt med å legge den ut på min private side. Jeg tenkte at da står jeg fullt og helt for dette selv, og får ta kritikken som sikkert kommer. Slik den jo svært ofte gjør når man stikker hodet sitt fram i offentligheten.

Videoen ble raskt sett av mange, og i løpet av en liten uke fikk den over 50 000 visninger! Jeg hadde overhodet ikke reflektert over at noe sånt kunne skje. Det var gripende med alle de takknemlige tilbakemeldingene som kom, både fra mennesker jeg kjente og fra mennesker jeg ikke kjente. Ideen hadde jo ikke noe genialt over seg, men det traff tydeligvis på rett tid, med et budskap som opplevdes beroligende og trøstende.

Responsen på denne korte filmen gav meg sterk tro på at dette burde følges opp av kirken. Kirken er et sted folk søker til i kriser, men når kirken ble stengt, ble det vesentlig at kirken kom til folk i deres hjem.

Lokalt i Sarpsborg ble kirkevergen og jeg enige om å forsere alle demokratiske prosesser, og opprettet en felles Facebook-side for alle menighetene i fellesrådsområdet. Vi sendte epost til alle ansatte og ba om bidrag til nettet. Det ble respondert raskt og veldig godt. Det ble laget musikkvideoer, påskevandring, quiz og mere til. Raskt etablerte vi live-streaming av morgen- og kveldsbønner som en fast rytme på vår Facebook-side. Alle ble utfordret til å være med på det, og nå er vi en gjeng på 10-15 prester, kateketer, menighetspedagoger og diakoner som leder bønnene hver vår dag. Vi har laget en enkel liturgisk ramme som alle forholder seg til, med frihet til å gjøre egne variasjoner innenfor denne. Den er bygd på Luthers morgen- og kveldsbønner som finnes i salmeboka. Disse sendingene oppnår vanligvis mellom 300-1000 visninger, og mellom 40-70 følger sendingene live morgen og kveld. Det er fler enn vi noen gang har vært på morgenmessene som holdes i Sarpsborg kirke en tirsdag i måneden.

Hver søndag streames det en forenklet gudstjeneste fra en av kirkene i fellesrådsområdet. Vi har valgt å strøme direkte, både fordi vi har teknisk mulighet til det, det oppleves nærere og mer som å være sammen når det skjer på direkten, og det er tidsbesparende. Opptak av en gudstjeneste tar flere timer, mens det som skjer på direkten, det tar akkurat den tiden det tar å holde gudstjenesten. Kvaliteten er mer enn god nok, og det er mange som følger gudstjenestene også, mellom 50-120 seere

følger med gjennom hele gudstjenesten søndag kl. 11, og mange fler ser deler i løpet av den neste uka.

I tillegg til Facebook, bruker vi Youtube, Instagram og Snapchat. De to siste spisser vi mot ungdommer, med både åpne og lukkede grupper. Youtube har vi brukt til alt, også til det som er spisset mot barn.

Tap og vinning med kirke på nett

Min eldste sønn har alltid vært glad i alt som skjer på skjerm. Nå er han tjueseks år, forlovet, jobber med studentvelferd i studentsamskipnaden knyttet til NTNU, og er fortsatt en glad gamer. Gjennom oppveksten lot jeg ham med jevne mellomrom få høre at det som skjedde i «cyberspace» på ingen måte kunne erstatte det som skjer i det virkelige livet. Jeg kunne ikke forstå at han hadde et viktig sosialt møtested inne i noen spill som jeg knapt nok orket å tenke på at han spilte.

Vel, jeg har måttet spise det i meg grundig i denne korona-tiden. Det som skjer på nett, er ekte, og det skaper ekte sosiale møteplasser. De er ikke like møteplassene som finnes i fysiske rom, men de tilfører noe av det samme. En opplevelse av nærvær, samvær og samhandling. I tillegg har man beskyttelse mot det som i fysiske møter kan oppleves invaderende. For nær kroppskontakt, for inntrengende oppfordring til å delta, for vanskelig å forlate en gudstjeneste du egentlig ikke orker å være med i lenger.

Det kan være noe av grunnen til at flere enn de som oppsøker kirken til vanlig, ser på det som skjer på nett. Det er demokratiserende, du har større selvråderett, fordi du unngår at presten og folket rundt deg bestemmer om du skal være med i Fadervår eller reise deg under salmesangen. Du kan forlate gudstjenesten når du vil, og scrolle deg videre til noe du liker bedre. Det kan oppleves som befriende og inviterende. Sendingene er ofte kortere enn vanlige gudstjenester, og det gjør også at de er mer tilgjengelige for mange. I tillegg trenger du ikke dra noe sted for å få med deg et gudsord eller en salme. Du kan ta det med deg mens du gjør noe annet, eller innimellom

andre gjøremål. Om du ikke trives med dine lokale presters gudstjenesteform eller forkynnelse, kan du se på gudstjenesten og delta i en som holdes på en annen kant av landet.

Det kan også føre til at presten i verste fall holder gudstjeneste uten menighet. Hva skjer da med gudstjenesten? Finnes det da noen kirke? Og hva taper vi ved at folk faktisk settes fri til å forlate prekenen midt i, og gå glipp av poenget?

Tapene er nok der, og jeg tror aldri kirke på nett kan erstatte det fysiske kirkerommet. Men jeg tror kirke på nett er et godt tillegg, også når kirken og samfunnet åpner for fullt og vi kan feire gudstjeneste på helt normalt vis, med intinksjon og fredshilsen med håndtrykk og klemming rundt kirkekaffen. For det fellesskapet krever mer tid, og ikke minst mer sosialt mot, og det er det ikke alltid mennesket 2020 har.

Jeg håper noen raskt vil sette i gang et forskningsprosjekt om kirke på nett i koronatiden, slik at vi blir bedre rustet til å hjelpe mennesker å leve gjennom å dele Guds kjærlighet på nye måter.

Kveldsandakt fra campingvogna

Koronatiden var plutselig over oss. Ikke fra den ene dagen til den andre, egentlig. Det bygget seg opp særlig den siste uka før regjeringen stengte ned Norge. Jeg skjønnte at jeg ikke kunne dra på sykehjemmene, så jeg ringte og avlyste gudstjenestene. Jeg skjønnte at det ikke var bra med matserveringen ved de diakonale tiltakene våre, og begynte å avlyse. Og så ble alt stengt. Jeg opplevde det som uvirkelig, og visste at jeg ikke klarte å ta inn det som skjedde. Samtidig ble jeg veldig bekymret for menigheten.

Hvem er menigheten min? Bekymringen min handlet først og fremst om alle dem som ikke er på sosiale medier, eller på internett i det hele tatt. Det er ganske mange av dem. Særlig de gamle, men også voksne med kognitive, psykiske eller sosiale utfordringer, og folk som rett og slett ikke har hatt interesse for å være på nett. Ganske snart innså jeg at jeg måtte la denne bekymringen ligge. Det ble noen telefonsamtaler, men jeg fant ingen løsning for alternative fellesskap for dem som ikke er på nett.

Og så kjente jeg veldig på behovet for å henvende meg til menigheten på den måten jeg kunne. Jeg valgte å gjøre dette på min egen Facebook-side, ved å lage en Facebook-andakt fra campingvogna der jeg for tiden bor. Jeg fant fram en gammel preken for Maria budskapsdag og fikset litt på den, og henvendte meg direkte til den enkelte. Jeg så for meg en av damene i menigheten som ofte gir uttrykk for at hun er glad for prekenene mine. Og snakket jeg til henne, på den andre siden av telefonen min. Et par uker etterpå så jeg en liten hvitveis i skogkanten, og så laget jeg en andakt der også, om å være alene.

På begge andaktene sang jeg. Jeg tenkte det som kveldsandakter, med en liten salme til slutt. Noen trøstens ord, kanskje. Det jeg kjente, var en fortvilelse over å være adskilt. Jeg savnet menigheten, eller kanskje det er riktigere å si at jeg kjente på menighetens savn. Mange i vår menighet har kirken og fellesskapet der som sin familie, sitt nettverk, mange bor alene, og jeg kjente veldig på denne ensomheten.

Da jeg la ut den første andakten var det en høy terskel å gå over. Selv om jeg har mange ekstroverte sider er jeg preferansemessig introvert, og jeg liker ikke å være i media eller ha offentlighetens fokus. Denne typen andakt har et sterkt fokus på *meg*. Jeg kan ikke gjemme meg bak rollen – det blir veldig personlig. Det var et stort skritt å ta. Jeg tvang meg til å gjøre det, om det var hjertet eller hodet vet jeg ikke, jeg visste bare at dette måtte jeg gjøre *nå*, fordi det var *nød*. Jeg var veldig klar over den kaotiske tilstanden vi alle befant oss i, og at det hastet, og at jeg selv ennå ikke hadde klart å fordøye eller forstå hva som foregikk i samfunnet og i verden.

Generelt er jeg ambivalent til livet på sosiale medier. Det kan sikkert forklares med alder – jeg husker en tid da vi levde livene våre i den såkalte virkeligheten. Jeg var blant dem som gjemte meg ved å stikke nesa i en bok. Det var et langsommere liv, og jeg er usikker på om det vi har i dag er bedre. Jeg føler meg konstant på etterskudd fordi jeg ikke responderer nok på andres innlegg, eller på deres respons på det jeg legger ut, eller jeg er ikke nok “på” så jeg går glipp av bursdager og jeg blir så frustrert! Facebook gir meg masse dårlig samvittighet som jeg fint kunne klart meg uten.

Men – nå var det *nød*. Jeg trengte å møte menigheten, jeg trengte at de kunne få se meg og høre stemmen min. Og jeg ble så glad for responsen. At det nådde fram, og at vi på en måte var sammen til tross for adskillelsen. Noen sendte meg PM, og det ble samtaler både skriftlig og på telefon. Etterpå har jeg tenkt at disse menneskene kanskje ikke ville ha snakket med presten om vi hadde vært sammen i kirken, men at dette var en tryggere måte for dem å kontakte meg på.

Fordi jeg brukte min egen Facebook-side, fikk jeg plutselig en mye større menighet. Det er mange år siden jeg sluttet å sile venner på Facebook; jeg sier ja til omtrent alle som spør. Nå ble vennene mine på Facebook en slags utvidet menighet. Det var fint å oppleve – hvordan ordinasjonsløftet ble viktig igjen. At jeg er kalt til å være prest for menneskene, og at *det* er mye større enn hvor jeg er ansatt akkurat nå. Mye av responsen, og en del av henvendelsene i etterkant, var fra folk som ikke er bosatt i menigheten jeg jobber i.

Så kom menigheten i gang med gudstjenester på Facebook og Youtube, vi fikk snudd oss rundt og lagt om virksomheten til å passe med den nye hverdagen. Da sluttet jeg å legge ut andakter. Hvorfor sluttet jeg, egentlig? Kanskje en underliggende følelse av å ta for mye plass, at jeg ikke ville drive en slags konkurrerende virksomhet til det menigheten la ut, jeg vet ikke. Det ble bare ikke til at jeg la ut noe mer. Men i den første intense fasen, før vi fikk snudd oss rundt, var det viktig for meg å nå ut.

Etterpå har jeg reflektert litt rundt dette med roller og rolleforståelse og Facebook-siden min, og jeg har ikke konkludert ennå. Presterollen er viktig for meg, men det er jo ikke den eneste rollen jeg har. Min identitet rommer mer enn det å være prest. Jeg er også samfunnskritisk, åndelig søkende, jeg er utdannet homeopat, jeg pusser opp et småbruk og har funnet kjærligheten på nytt. Er det greit å blande alt dette sammen? Hvor mye skal jeg by på meg selv, og hva er hensikten?

Jeg er neimen ikke sikker. Bør jeg opprette en egen side som heter "Vibeke prest", hvor jeg kan rendyrke presterollen? Eller er det greit at presten er et menneske med mange andre sider og feil og mangler, og meninger man kanskje er uenig i? Er det så farlig om alt ligger der åpent, i en vanskelig verden der altfor mye handler om fasade og prestasjoner? Hvis jeg skal fortsette på det sporet jeg begynte på med disse andaktene, er det en vanskelig balansegang – i tillegg til den frustrerende følelsen av tilkortkommenhet når hverdagen er i gang igjen og jeg ønsker å bruke mer tid i den såkalte virkeligheten enn på Facebook.

Hva skjedde egentlig?

Kirkene ble stengt og vi måtte finne nye måter å være kirke på. I den første, forvirrede fasen opplevde jeg *nød*, og la ut andakter. I den neste, mer strukturerte fasen sluttet jeg å operere på egenhånd, og gikk inn i menighetens turnus med filming og strømming av gudstjenester og andakter.

Men kanskje var det sånn, for mennesker som har møtt meg i andre sammenhenger og ikke kjenner meg som prest, at de fikk oppleve noe nytt. Se og hør meg på en annen måte. Mennesker som aldri ville gått i kirken for å høre hva presten har å si, men som lett klikker på en video for å finne ut hva dette er for noe.

I min første prestjobb overtok jeg etter en prest som var veldig populær på bedehuset. Jeg ble fortalt at han hadde møtt bedehusfolkets bekymring over å få meg som prest med å si: “Dere må huske at den nye presten kanskje har en annen misjonsmark enn det jeg har hatt”. Det åpnet noen dører for meg, og de møtte meg med en respekt og kjærlighet som ikke handlet om hva jeg var for dem, men hva jeg kunne være for en større menighet. Det er noe av det samme nå: jeg ble under koronanedstengningen prest for noen som aldri vil definere seg selv som del av en “menighet” – men som allikevel er mennesker som trenger håp og noe å holde seg fast i her i dette livet.

Den viktigste læringen for meg handler om meg selv. Hvem jeg er og hvem jeg vil være som prest. Det er nesten så jeg kan si at koronakrisen ble trosstyrkende for meg. I hvert fall ble jeg mer bevisst på hva det er å være prest. Hva den kristne tro betyr for meg når krisen inntreffer. Hvilket ansvar jeg føler for fellesskapet i menigheten. Jeg må nok tygge en stund på hvordan jeg vil gjøre det videre. Prøve å finne om ikke en struktur så i hvert fall en slags balanse, sånn at det kjennes greit om jeg legger ut flere andakter.

For det pirker ved noe inni meg, som handler om integritet, om hvem jeg er og hva jeg ønsker å vise fram, og hvem jeg vil vise det til. Det som ligger der ute er på sett og vis på avveie. Deler av meg som er rundt omkring og kan deles og sees av hvem som helst.

Jeg kjenner jo farene ved dette; en konservativ avis plukker opp et budskap som anses som kontroversielt, eller noe blir tatt ut av konteksten og plassert i en annen, og så er vi i gang, og da spinner det helt ut av kontroll. Jeg er ikke den eneste som har opplevd å bli sjikanert på nett av folk som ikke aner noe som helst om hvem jeg er. Nettet er ikke en uskyldig arena. Det er ikke uskyldig tidstyveri når jeg ikke kommer meg i seng fordi jeg blir oppslukt av kattungevideoer. Facebook gjør noe med hjernen min. Så selv om jeg ønsker å bruke denne kanalen til noe godt, er jeg betenkt. Jeg vil nå menneskenes hjerter, men algoritmene spiser seg inn i livene til alle aktive brukere, og gjør oss hekta.

Men i koronatiden var det der vi kunne møtes. Det var der store deler av menigheten var. Så da måtte jeg gå dit. Og det funket bra. Vi møttes på en annen måte. Jeg inviterte menigheten inn i campingvogna, og i skogen min, og det ble personlig, samtidig som jeg ga det ut til alle. Ambivalensen og uroen jeg kjenner er kanskje bare en sunn magesfølelse og en naturlig det av det å være menneske.

Noen i menigheten kommer stadig med oppfordringer om å lage flere slike andakter – og jeg er i tenkeboksen. Etterhvert vil jeg kanskje gjøre det igjen. For det var ganske fint. Kanskje en liten film fra hønsegården neste gang?

Strømming fra Gildeskål Gamle kirke

Foranledningen

Uken etter at Norge ble nedstengt kom vår lokale kantor til meg som sokneprest med spørsmål om ikke vi kunne strøkke gudstjenestene våre. Vi ble enige om at vi kunne prøve oss på en enkel andakt fra Gildeskål gamle kirke, som vi normalt bare bruker i høytidene. Denne ble gjennomført lørdag 21. mars, og tilbakemeldingene var svært gode på denne direkte-strømmingen. Vi ble da sammen med kirkevergen enige om at vi kjørte alle gudstjenester som skulle vært i kommunen fra samme kirke i en periode – i første omgang til og med påske (i alt 11 strømminger ble gjennomført).

Etter påske fikk vi hjelp av en teaterkyndig «leser» av det vi hadde gjort, som gav oss en fyldig gjennomgang og hjalp oss å se igjennom noen av gudstjenestene. Vi fikk så tilbakemeldinger på hvordan vi kunne gjøre dette enda bedre. Vi fortsatte med samme tankegang; strømmet gudstjenester direkte også til og med 17. mai (ytterligere 4). Det var nå klart at vi kunne begynne å åpne for mer folk på gudstjenestene, så planen er å flytte disse over til Gildeskål hovedkirke hvor det er lettere å forholde seg til gjeldende smittevernplaner. Første «åpne» gudstjeneste blir for oss 31. mai.

Utfordringer

Vi har mange kirker i kommunen (i alt 7 prekensteder). Hvert lokalsamfunn har sterk tilknytning til sin kirke, og vi var usikre på om det ville bli tatt godt imot å strøkke alt fra et sted. Vi valgte likevel å gjøre det, fordi det ville vært problemer med

telefonnettet på flere av stedene, og betydningen gammelkirka har som felles identitetsskaper for kommunen er sterk, og vi har ikke fått kritikk for dette valget.

Det var mange som mente masse om lyd, lys og kvalitet på sendingene. Dette hjalp oss dels med å forbedre de valg vi gjorde, og var med på å gjøre strømmingene kvalitetsmessig bedre, men vi har begrenset med utstyr og måtte derfor bare bestemme oss for at dette ble som det ble. Vi måtte ta et valg å ikke forholde oss for mye til synsingen som folk hadde, da det skapte unødvendig uro for det vi ønsket å gjennomføre. Vi hadde aldri ambisjoner om å gjøre disse direktestrømmingene på Facebook til noe som kunne se ut som er profesjonell fjernsynsproduksjon. Vi ønsket at det skulle være en mest mulig «genuin» situasjon; Har en sang 7 vers, så synges 7 vers, ikke noe poeng å kutte lesninger eller ha en sterkt forkortet gudstjeneste og poenget for oss var hele tiden å bidra til at opplevelsen ble mest mulig som å bare være til stede på en normal gudstjeneste.

Mange reagerte på at gudstjenestene ble gjennomført uten nattverd, men sentrale føringer samt føringer tidlig fra egen biskop gjorde at vi aksepterte at det skulle være uten nattverd. Dette til tross at det ville være i strid med det som biskopen hadde godkjent som forordnet hovedgudstjeneste. Dette ble ikke kommentert, vi bare «hoppet over» nattverddelen.

Vi har ikke dyrt utstyr eller mulighet for redigering og opptak slik mange har valgt å gjøre. Økonomi og faktisk tidsbruk ble derfor også en utfordring. Vi har brukt en normal telefon, med ekstra mikrofon og stativ og har ikke hatt store problemer, ut over at kvaliteten ikke ble optimal (men tross alt – det ble opplevd som mer genuint).

Hvorfor var dette viktig?

Da det ble klart at det var mulig og veldig enkelt å ha direkte strømming av gudstjenester slik vi hadde valgt å gjøre, ble det et poeng for oss å være synlig som lokal kirke, og ikke bare henvise til alt som foregikk på regionalt eller sentralt nivå i kirken. For oss var det ikke viktig å nå ut til «hele verden», men å være

lokal kirke som var synlig i denne tiden. Ikke minst fordi det er mange som opplever kirken som et viktig ankerfeste når det skjer dramatiske ting. Dette har vært en stor læring for oss lokalt, men også for kirken i hele landet. Vi som jobber i kirken har vår rytme og vår arbeidstid, og for oss var dette også med å skape en «normalsituasjon» i en tid som på svært mange måter ble utfordrende, med hjemmekontor og stengte kontorer. Kirken ble da synlig og tilstede i denne perioden, noe vi har fått mange tilbakemeldinger på har fungert veldig bra.

Formidlingen

For oss har formidlingen handlet om å være i kirkeårets rytme og gi en «følelse» av en mest mulig normal situasjon. Det ble derfor et bevisst valg å ikke ha andakter ved lysgloben eller på prestens kontor, men hvile i liturgien slik vår menighet er vant til at den lyder og jeg har som prest benyttet liturgiske klær og ikke bare snipp slik vi har sett mange velge å gjøre når det ikke kunne være vanlige gudstjenester. På de fleste av gudstjenestene har vi vært to aktører i alba; diakonen og meg. Det har også vært en styrke i selve gjennomføringen da vi også fikk understreket nærværet av diakon og ikke bare prest, og vi har kunnet høre flere stemmer i rommet, noe som har vært en stor fordel gjennom hele perioden.

Vi er kjent med at svært mange har brukt mye tid på å snakke om den «vanskelige tiden», og alle de utfordringer pandemien har skapt for oss når vi ikke har kunnet være sammen som menighet. Vi har bevisst tonet dette aspektet ned, nettopp for å understreke det kristne budskapet som noe som strekker seg ut av den alminnelige hverdag, og noe som først og fremst kan gi uttrykk for håp midt i alt det som kjennes som håpløst. Særlig tydelig har dette kommet fram fra 1. påskedag som også innholdsmessig innebar et skifte i fokus på forkynnelsen. I fastetiden var det «lettere» å være i det litt overveldende som all informasjonen og alle de tragiske nyhetene som veltet inn over oss alle innebar.

Vi har et vakkert kirkerom som egnet seg godt til å vise fram. Jeg har også som aktiv maler, kunnet kommentere tiden med kunst som vi valgte å bruke mye av gjennom hele perioden. Selv har jeg ønsket å være litt forsiktig med dette, men ble sterkt oppfordret

av kollegaer til å bruke dette, og det ble også laget egne bilder som fikk selvstendig betydning som element i formidlingen. Disse har ikke blitt kommentert, med to unntak, men har gitt en ekstra dimensjon i formidlingen som har vært spennende å ha med. På den måten har vi kunnet styrke også betydningen av det visuelle, som jo en videooverføring kan være med å forsterke i tillegg til det auditive.

Gjennomføringen

Vi har lagt vekt på å gjøre dette så enkelt som mulig. Ingen redigering. Ikke flere kamera. Ikke opptak som kunne rettes på, men bokstavelig talt dokumentasjon av en faktisk hendelse. Spiller organisten feil, eller leser presten feil, går vi på steder vi ikke skulle vært, eller ramler det ned et eller annet – så skjer det. Dette understreker at det er den faktiske hendelsen (gudstjenesten) som finner sted. Vi har brukt det enkleste utstyret som var tilgjengelig: En smarttelefon, en ekstra mikrofon festet på telefonen og et stativ var alt som var nødvendig. (+ et menneske til å betjene dette selvsagt). For oss ble det klart at det var mulig å gjøre noe med relativ god kvalitet, og innholdsmessig på samme nivå som vi ellers ville hatt det.

Problemet med «film» som medium er jo at det, på tross av følelsen av ekthet, som regel alltid har et element av perfektjon og like mye fiksjon og manipulasjon av virkeligheten. Vi har ikke behov for regi, klipping og nye opptak. Dette er svært tidsbesparende. I praksis brukes ikke mer tid enn en normalt ville brukt til å gjennomføre en gudstjeneste. Det skal likevel innrømmes at det har vært et poeng at «forestillingen» skulle være så god om mulig, og vi har nok alle følt på press. Dette ble veldig klart da vi etter påske faktisk kjente oss ganske slitne og var glade for at det var 14 dagers opphold før neste «sending».

Jeg skal ikke si at vi ikke har vært opptatt av opplegg og regi; Det er noe annet å ha kun et kamera med den som styrte det, 2 personer i alba og en organist tilstede i gjennomføringen av en gudstjeneste. Vi endret litt strategi og måte å bruke kamera på gjennom perioden. Rent konkret handlet dette om å roe ned «tempoet» i kameraføring og vektlegging av

færre elementer i selve bildet som ble overført. (Det ble rett og slett mindre musikkvideo og hyppige «sceneskift», men tvert i mot «ro» som preget filmingen etter hvert). Det var først og fremst den profesjonelle tilbakemeldingen vi fikk fra teatervitenskapstudenten Sander Schipper som bidro til dette. Han analyserte 3 gudstjenester og gav oss meget kvalifiserte innspill.

Mange seere

Responsen har vært ganske overveldende. Både fra lokale, også mennesker som normalt ikke går i kirken, og fra andre i verdensveven. Vi har hele tiden kunnet følge med på hvor mange som har fulgt sendingene direkte, og som har sett dem etterpå. Antallet mennesker som har vært innom sendingen i løpet av den tiden det har vært direkte strømming har vært svært mye høyere enn det som vi regner med ville kommet på en ordinær gudstjeneste. Vi er klar over at tallene (totalt 12700 visninger) ikke nødvendigvis betyr at det er 907 (snitt) som har sett hele sendinger, men med fra 243 – 2400 visninger, er det åpenbart at vi har nådd langt ut. For en menighet i en kommune med mindre enn 1900 innbyggere oppleves 12700 visninger som mye.

Teologisk refleksjon

Jeg har allerede kommentert at det ble opplevd som en styrke å kunne være i kirkeåret underveis i denne perioden. For meg har dette også gitt en ramme som styrker følelsen av kirken som noe kontinuerlig, og ikke først og fremst som punktuell hendelse med mange seere fordi vi gjorde noe spesielt fancy. Det å kunne holde fram håpet om at «alt blir bra» som noe mer enn bare noen måneder og noen økonomiske og sosiale endringer som sikkert får betydning også i tiden som kommer, har ikke bare gitt mening. Det har også båret noe av den sorgen som tross alt preger noen hver av oss når vi (pr nå) har 324.000 døde. Mennesker vi kjenner har mistet livsgrunnlaget. Vi har skjönt hvor sårbare vi er for den økonomiske modellen som samfunnet har. Vi har sett på naturen at den kan puste litt mer igjen. Alt dette kunne selvsagt blitt gjenstand for lengre teologiske utgreiinger, men jeg lar det bli med dette. Heller ikke egen teologisk tekning går fri når det er så mye som står på spill i enkeltmennesker, i lokalsamfunn og i verden.

Kommunevåpenet til Gildeskål kommune er en nattverds kalk fra 1700-tallet (som befinner seg i gammelkirka). Personlig var det noe smertefullt i å ikke kunne feire det som er det viktigste tegnet på *communio* som vi som kirke forvalter, nattverden. Det har samtidig blitt en påminning om at ordet (formidlet som tale, musikk og gjennom rom og kunst) har nok kraft i seg til å bære – også budskapet om *communio* videre i en tid hvor mottoet ble «alene – sammen».

Min rolle som prest

På et vis blir presten som symbol forsterket. Presten bærer en menighet, i gamle ord og bønner, fram som noe synlig – forhåpentligvis også noe relevant. Det var også et poeng at vi ikke «stengte helt ned» og at kirken slik sett kunne være synlig, også den lokale kirken.

Som prest har jeg nok blitt betydelig mer eksponert enn det som ville vært tilfelle om pandemien ikke hadde snudd opp ned på alt. Det at jeg har valgt å bruke liturgisk bekledning har styrket rollen prest, og ikke privatpersonen Nils.

Enkelte har satt pris på å kunne beholde rytmen i uka, med gudstjeneste når en normalt ville deltatt på det. For meg som nyankommet sokneprest (jeg kom til kommunen 5 uker før pandemien og nedstengingen var et faktum), ble dette en god mulighet for menigheten til å bli bedre kjent med meg. Sannsynligvis har vi også nådd svært mye lengre ut enn vi normalt ville gjort. Utflyttede Gildeskålværinger og andre fra nær sagt hele verden har også satt pris på dette nærværet i denne tiden.

Hva med menigheten og kirken framover?

Jeg er usikker på om dette vi nå har gjort vil føre til flere på gudstjenester. Noen har gitt uttrykk for at «det var så fint å kunne være sammen med menigheten med strikkesøyet i fanget». Frykten preger nok mange også i tiden som kommer, og det vil ta en stund før vi har «normale» forhold. Jeg vet ikke om det kommer til å bli den samme normaliteten heller. Men «Kirken den er et gammelt hus, står om enn tårnene faller». Jeg er også usikker på om det vil være slik at vi framover vil ha

like mange seere om vi fortsetter å strømme (noe vi planlegger å gjøre). Jeg tror det er viktig å komme i gang med de aktiviteter vi har anledning til å sette i gang før det blir en vane at vi som kirke «ikke er der» likevel. En kan jo også se på nettet om en vil. Samtidig har den massive responsen gjort at vi har forstått at endring godt kan komme fort, og dyptgripende uten at det nødvendigvis er ødeleggende. Det gjelder ikke bare her, men også den jeg ser på mye av det som har blitt sendt direkte, eller i opptak gjennom de månedene viruset har kunnet herje.

Innsikter mot normale omstendigheter

Jeg har blitt oppmerksom på hvor viktig det er å jobbe med det som formidles. Det skal gi mening, og det skal ha kvalitet. Kanskje har dette også gjort noe med kvaliteten på det jeg kan være eksponent for som forkynner, og kirken som nærværende i menneskers liv. Det vil tiden vise.

Jeg har skjønt at det ikke er nødvendig å være redd for å ta i bruk ny teknologi for å være relevant og tilstede. Samtidig er flommen av tilbud om mulig enda større nå enn noen gang. En kirke som bare er der, og gjør det som vi alltid har gjort, vil framover også være ekstremt viktig. Fysiske møter og ansikter som møter ansikter, vil aldri skjermer kunne erstatte.

Vi har et samfunn som har kommet lengre i teknologi enn det jeg trodde vi var. Nettmøter, mindre reising, større fleksibilitet i bruk av hjemmekontor vil nok prege også framtiden. Vi skal ikke tilbake til normalen. Vi skal fortsette å gå ut av egen komfortsone for å utvide også vår egen erfaring av møte mellom mennesker og skape øyeblikk som kan gi et møte med det hellige.

Digitalt ungdomsarbeid

Jeg tror mange følte kirka ble snudd på hodet da regjeringen stengte ned landet 12. mars, for hvordan skal vi være kirke når dørene må lukkes og arrangementer må avlyses? Mange har syntes det har vært ekstremt tøft å ikke kunne være fysisk tilstede med andre på gudstjenester, samle alle sine nære og kjære til begravelser og dåp.

Jeg har aldri vært mer imponert over kirka enn jeg har nå, og jeg har aldri følt den som mer tilgjengelig. Et kjapt Facebook-søk gir meg flere andakter, gudstjenester, og refleksjoner enn jeg noen sinne har hatt tilgang til tidligere og jeg blir varm i hjertet.

Jeg er en del av den digitale generasjonen som bruker mobilen for mange timer i uken, og holder kontakten med venner nær og fjernt via FaceTime, Snapchat og Instagram. Selv om det har vært tungt å ikke ha fysisk kontakt med alle jeg ønsker har jeg fortsatt følt meg elska og nær så mange mennesker. Og jeg har følt meg nær kirka.

Jeg jobber som barne- og ungdomsarbeider i Nordre Aker prosti i Oslo, og studerer teologi på Det teologiske fakultet. For litt over ett år siden snakket vi om nettopp denne digitaliseringen av kirka, og konkluderte med at jeg skulle opprette en egen Snapchat-konto for unge i kirka vår. Vi opplever at spørsmål rundt tro, Gud og Bibel gjerne ikke dukker opp når en sitter i kirka og spiller brettspill, men gjerne dukker opp i helt andre settinger. På skolen, hjemme, mens en prøver å sove eller har en diskusjon med venner. Vi ville være tilgjengelig for spørsmålene og tankene når de dukket opp istedenfor å måtte si «Kan vi ta dette på kirkekontoret mellom 10-14 mandag-fredag?», for da er ikke ungdommene der. Vi ville ta de unge på alvor, og det føler vi at vi har oppnådd gjennom denne kontoen.

Ikke visste jeg at Bibelguide, som arbeidet heter, skulle bli så aktuelt fra 12. mars og utover. Det blir ikke færre spørsmål av at kirka holder stengt, kanskje bare flere. Og alenetid betyr ofte tenketid, og da trenger unge en kanal de kan stille alle sine spørsmål lenger. Da er jeg der – tilgjengelig – klar for å ta imot det de har å komme med.

Det er flere som har gjort det samme den siste tiden, og åpnet opp sin digitale kirke – klare for samtalen når det trengs. Det heier jeg på, og jeg skulle ønske kirka hadde åpna seg sånn lenge før Covid-19 inntraff. For det trengs så sårt. Ikke bare fordi ungdommene kan stille spørsmål når som helst over sosiale medier, men det er mindre kleint og flaut for dem også. De får ikke rare blikk fra sine med-konfirmanter som de kanskje ville fått om de rakk opp hånda under en konfirmanntime for å stille spørsmål. De har muligheten til å være anonyme og nysgjerrige. Og jeg som ansatt kan være tilgjengelig.

Den siste tiden har mitt arbeid med barne- og ungdomsarbeid vært mangfoldig selv om alt har blitt gjort fra hjemmekontor. Gjennom Snapchat-kontoen og Instagram-kontoen kalt *Bibelguide* har jeg kunnet være kreativ med tips og triks for å overleve karantene. Jeg har sammen med ungdommene som følger kontoene lest meg gjennom pasjonshistorien, og hatt digital fasteaksjon med utfordringer hver dag for å gjøre hverdagen litt annerledes. Jeg har skrevet korte bønner med et forståelig språk, og sunget nattasanger. Vi har snakka sammen om fastetiden og hva det innebærer. Jeg har snakka om vanskelige bibelhistorier, og hvordan det kan være ganske vanskelig å tro på Gud hele tiden. Gjennom hele prosessen har jeg brukt det ungdommene har spurt meg om som en snor for hva jeg skal snakke videre om – så jeg vet at dette er noe som engasjerer dem.

Det har vært spennende, krevende og gøy – og det skal det fortsette å være. Selv om kirka åpner opp litt mer nå kuttes ikke min digitale plattform ned, og det håper jeg ikke andre kirker gjør heller. Folk trenger en digital kirke og de trenger en fysisk kirke å gå til. Det er så mye som kan sies om alle som ikke klarer å

komme seg til kirka pga fysiske plager eller angst eller lignende – og de er like fullverdige medlemmer av kirka som de som greier å komme seg til kirka.

Misforstå meg rett, jeg mener ikke at kirka skal heldigitaliseres og man skal kutte alle fysiske møter med ungdommer, men jeg mener det er en viktig plattform å være på også. En kan skape et tillitsforhold til ungdommene som kommer til kirka som er utrolig viktig, og det tillitsforholdet kan gro videre digitalt også.

I dag finnes det utrolig mange plattformer å nå yngre mennesker på digitalt, og det kan føles umulig å velge noe å hoppe ut i. Men da er mitt råd: prøv deg litt frem og ikke tenk at det er rart eller flaut – vær deg selv og tenk på de du snakker til når du sier noe bak skjermen. Ikke tenk på mobilen du eventuelt snakker til, men se for deg ditt publikum. Og du? Hold det kort. En klok prest sa en gang til meg at den perfekte prekenlengden er 7 ½ minutt, og det holder jeg ved. Men på en digital plattform så har jeg satt maks lengden til 3 minutter. Har du mer på hjertet etter tre minutter? Still et spørsmål til slutt og fortell at samtalen plukkes opp igjen i morgen eller en annen dag.

Å være kirke i koronaens tid: en refleksjon fra Oslo domkirke før avstanden egentlig er kommet

«Hvordan være kirke nå?» spurte vi hverandre i overgangen februar - mars. Jeg satt sammen med daglig leder. Vi snakket om bildene vi hadde sett fra Italia og nyhetene om at prester tilhørte de mest korona-utsatte yrkesgruppene. Ennå hadde ikke restriksjoner kommet fra sentralt hold i Norge. Det kjentes ubehagelig å legge til rette for åpen kirke denne uken. I lys av nyhetene spurte vi oss om det kunne være riktig å invitere store forsamlinger til gudstjenester med håndhilsing og distribusjon av nattverd gjennom intinksjon. Telefoner ble tatt til Folkehelseinstituttet for å be om råd. Antibac ble kjøpt inn og plassert i sakristiet og i kirkerommet. Alle kirker har forskjellige utfordringer, tenkte vi, og Oslo domkirke har sine. Når man har åpen kirke hver dag, ligger på et sted i hovedstaden med landets høyeste gjennomstrømming av folk og også har festivalgudstjenester på programmet den nærmeste tiden, da må tiltakene som settes inn ha god margin når det gjelder sikkerhet og smittevern.

Vi gjorde noen tilpasninger allerede søndag 1. mars. Men da vi holdt gudstjeneste 8. mars, lå lukten av håndsprit tungt over kirken. Oblatene ble «sluppet ned» i mottakerens hånd, ferdig vin-dyppet av liturgen. Appellanten denne dagen kom fra Leger Uten Grenser. Etter gudstjenesten fortalte hun om sine opplevelser med kirkene i Kongo under kolera-epidemien. Der ble kirkene et episenter for smitte. Sykdom, velsignelse og ny smitte ble en drepende sirkel. Hun sa det var godt for henne å se prester ta smittevern med inn i gudstjenesten.

Mandagssamtalen med daglig leder ble viktig fordi vi sammen tok et aktivt verdivalg tidlig: Vi ville være kirke på en måte som satte det livsbevarende først. Vi ville gjøre det vi kunne for å demme opp for smitte. Vi ville heller stenge for tidlig enn for sent. Heller være mer restriktive enn mindre. Samtalen med legen fra Kongo et par uker etter, virkeliggjorde konteksten av samtalen vår: Å støtte medisinske vurderinger og kvalifiserte helsemyndigheters anbefalinger, og å kunne se og forstå sin egen virksomhet opp mot disse, er et uhyre viktig valg for en kirke. Det sier noe vesentlig om vårt menneskesyn og vårt gudsbilde. Det legger grunnlag for den tillit folk kan ha til kirken.

To dager etter var Oslo domkirke stengt. Siden dette ble gjort før de kirkelige myndigheter hadde pålagt oss det, ble vi bedt om å skrive en begrunnelse. Den ble slik:

- Gjennomsnittlig godt over 1000 besøkende daglig.
- Besøkende kommer fra hele verden og hele byen.
- Mange av dem som kommer til Åpen Kirke er syke, enten fysisk eller psykisk.
- Mange som bruker kirken er eldre.
- Tre av våre deltidsansatte kirkevakter er over 75 år, en er over 70.
- I frivilligruppen/ Åpen Kirke merker vi stor skepsis til å ta vakter allerede. Mange av disse er også eldre.
- Renholdet i kirken er på et minimum, og har vært det i mange år.

Hvorfor er dette gode begrunnelser?

- Både besøkstall og stor geografisk bredde hos besøkende, tilsier at vi har en svært uoversiktlig smittesituasjon.
- Mennesker som fra før er syke har lettere for å bli smittet.
- Eldre har lettere for å bli smittet.
- Vi står i fare for å miste mange av våre frivillige medarbeidere dersom vi ikke tar deres behov for fritak i denne situasjonen på alvor.
- Skjerpet renhold er et grunnpremiss i alt smittevern.

Så fort denne avgjørelsen var tatt, begynte vi å arbeide med muligheter for strømming eller samarbeid med fjernsyn og radio. Under normale forhold har Oslo domkirke program alle ukens dager. Vi så det som vårt ansvar å *nå ut* gjennom andre kanaler. Hvordan kan vi være åpne nå, tenkte vi? Nå, når dørene er lukket?

Parallelt med dette arbeidet, fortsatte samtaletjenesten ved domkirken over telefon, gateprest og gatediakon gikk oppsøkende ute, og arbeidet for å holde kontakt med kormedlemmer og frivillige ble satt i gang.

11. mars fikk vi i havn en intensjonsavtale med Kirkerådet om å strøme musikkandakter fra domkirken daglig under koronatiden. Fredag 13. mars ble den første musikkandakten sendt. «Objektspermanens i koronaens tid» het den. Den har per nå 58 100 brukerklikk. Dette tallet er eksepsjonelt. Jeg vil anta det er så høyt fordi dette var en av de aller første strømmingene for Den norske kirke. De påfølgende to ukene sendte vi daglig i samarbeid med Kirkerådet. Deretter har vi sendt to ganger per uke, fremdeles i samarbeid med Kirkerådet.

Strømmingene som ble del av den nasjonale sendeplanen, har i gjennomsnitt hatt et seertall på 20.000, grovt regnet. I tillegg har Oslo domkirke strømmet noen gudstjenester og andakter kun over egne sosiale flater. Disse har selvsagt hatt et langt lavere seertall. Brukerklikkene her ligger mellom 1000 og 3000. I påsken og på 17. mai delte Aftenposten opptak av våre gudstjenester via YouTube. I tillegg har NRK sendt to gudstjenester fra Domkirken i Koronatiden. Disse ble sendt på NRK2 og på P1.

Før Korona hadde Oslo domkirke ca 4000 følgere på Facebook. Vi hadde også en Instagramkonto og en hjemmeside. Under koronatiden har antall følgere gått opp med drøye 1000. Vi har også fått en egen YouTube-side.

Det har vært et økonomisk løft å få til strømmingen. Selv om Kirkerådet har finansiert brorparten av utgiftene, ble det en økning av menighetens utgifter også. Dette handlet om økte

tjenester på nett, innkjøp av ekstra lydteknikk og andre digitale tjenester. Siden ingen post i budsjettet var øremerket disse forholdene, gikk vi aktivt ut og oppfordret tidligere givere til å støtte sendingene. Omtrent kr 60 000 ble samlet inn. Uten denne gaven hadde vi ikke greid å sende gjennom påsken.

Da vi forberedte den første sendingen, hadde vi i realiteten kun én dag å gjøre det på. I samarbeid med kommunikasjonsavdelingen hos Kirkerådet ble det valgt en liturgi som skulle gi mulighet for samhandling, og være slitesterk i sin form og direkte i sin formidling. Grunnleggende skulle den også «åpne domkirken» for alle dem som søker rommet, og være gjenkjennbar musikalsk og homiletisk.

Liturgi
Orgelforspill
Salme eller orgelstykke
Lystenning på slutten av salmen/ orgelstykket
Andakt Bønn Fader vår Velsignelse
Salme
Orgel

Mulighetene for å formidle lyd og bilde satte noen betingelser for plasseringer og bevegelse. Vi ble enige om å vektlegge nær og åpen kommunikasjon, og at det å gå i kontakt med seer var viktigere enn klassiske plasseringer i korpartiet. Vi ble enige om å bruke rundsnipp under musikkandaktene og alba under gudstjenester.

Et par dager før hadde vi hatt et møte med domkirkens prester for å snakke om hva som kunne være aktuelt å formidle. Etter hvert etablerte vi en kommunikasjonsform der vi meldte inn tema, tekst og etter hvert ønsket salme. (De første sendingene var kun med prest og organist).

Som tema for første musikkandakt, valgte jeg et tema jeg har jobbet grundig med før. Det var viktig for å kunne forberede noe raskt. (Og før sending måtte jeg også skynde meg opp til Bok & Media og kjøpe inn en ny presteskjorte. Den som skulle ha hengt på kontoret mitt, var gjenglemte hjemme.)

Etter hvert ble sangere fra Oslo domkor med, og vi organiserte også slik at hver sending hadde en produsent fra vår stab som samordnet det tekniske med det innholdsmessige underveis i sendingen.

I skrivende stund, 20. mai 2020, er vi fremdeles i vår strømmeavtale med Kirkerådet. Avtalen utløper den 31. Mai. Inntil da er Oslo domkirke stengt for publikum, med unntak av ungdomskafè i krypten, avtalte samtaler/sjelesorg og korøvinger. For fysiske gudstjeneste med mennesker til stede i kirkerommet, åpner vi onsdag 3. juni. I etterkant av onsdagsmessen vil det da også være åpen kirke.

Først i denne siste fasen er vi kommet dit at det er etablert en god ro og trygghet rundt strømmingene. Vi stoler på at teknikken og rolleforståelsen er på plass, den annerledes liturgien har satt seg i kroppen, og vi er på sett og vis blitt kjent med våre følgere. Og jeg kjenner på at det egentlig er alt for tidlig å skrive disse betraktningene. Denne erfaringen jeg beskriver har ennå ikke landet. Likevel er det fint å forsøke å formidle fra pandemiens første tid i vårt land, slik jeg husker det, og slik jeg tenker nå.

«Ikke tenk prestasjon,» sa organisten Kåre Nordstoga til meg rett før vi gikk i gang. «For da klarer vi ikke dette i lengden,» sa han. Det var et godt råd, og vi hadde en god samtale om hva det er å dele og om hva en situasjon som korona kan kreve.

For snart ti år siden sto vi sammen i arbeidet etter 22. juli, og det var erfaringen også da: Fokuser på å være. Fokuser på å stå i det sammen med folk. Og så dele derfra. Dele i så stor frihet og åpenhet som mulig. Nært og ekte. Fokuserer man for mye på selve prestasjonen, blir man hemmet i forhold til det «å strekke ut en

hånd». Det ble en erfaring i begge krisene. Å jobbe med å være utadvendt når man står midt i en krise som man også på en eller annen måte er rammet av selv, er en utfordring som impliserer at man tar sjanser. Det krever mot og støtte.

Å være prest er å forvalte og fortolke inn i sin tid, og gjennom det liv jeg kjenner som mitt eget. Omtrent slik er min tale til meg selv blitt gjennom disse femogtyve årene som prest. For å forstå min tid, forsøker jeg å være i samtaler med forskjellige mennesker og miljøer som er opptatt av politikk, litteratur, kunst og kultur. I pandemiens tid har jeg også vært forferdelig mye på nett. Lest nyheter der. Fulgt internasjonale sendinger og venners oppdateringer på Facebook. Dette har vært en jobb i seg selv. Og så er det denne refleksjonen som må følge, da: Hvordan rammer dette meg? Hvordan rammer dette andre? Hvordan rammer det forskjellig?

«Det skal bli spennende å se om håpet holder seg i det som deles på Facebook,» sa en venninne til meg i pandemiens første uker. «Jeg lurer på hvem som gir seg sist.» la hun til. Før jeg egentlig hadde tenkt meg om, svarte jeg. «Kirken gir seg ikke.» sa jeg. «Det kan jeg love. Det ligger i dens natur å håpe.» Jeg var litt overrasket over mitt eget svar, for jeg overveldes jo også selv av håpløshetsfølelser og avmakt. Også i presterollen. Men da vi snakket videre om dette, og hun fikk meg til å utdype, ble det på nytt tydelig for meg hvordan håpet går som en rød tråd gjennom kirkeåret, og hvordan vi som prester trener nær sagt daglig på å identifisere håp i møte med menneskers liv og livsfortellinger. Jeg tenker at vi sitter på en skattkiste hva gjelder kunstnerisk bearbeiding av krise: i bibel, liturgi, salmeskatter, kirkekunst, kirkearkitektur og alle fortellingene folk kommer til kirken med. I denne bearbeidingen er krise alltid et vendepunkt. Det er på mange måter håpets fødested.

Derfor er jeg også redd for all lettvinntale om å vende tilbake til det som var. Kristendom har aldri handlet om å gå tilbake til det som var. Vi forkynner pilegrimens vei. Kronologisk åpenbaring. En Gud som kommer til oss fra fremtiden.

Og også i dette står vi rustet gjennom vår tenkning og vår tradisjon i kirken. Rustet på en måte som gjør at vi kan være til nytte i det større fellesskapet. Være som lys og salt. Visst skal vi fortsette med den fylte tid, med *kairos* og dvelingen ved øyeblikkets evighet. Men vi skal være på fremover-bevegelsens side i verden. Fremover på livets side. Fremover for at det vi forbinder med Gudsriket skal få mer plass: rettferdigheten, sannheten, nåden. «Hvordan være kirke nå?» bør være kirkens bønn til alle tider. Fordi vi har et budskap som har en kjerne som igjen har et vell av muligheter for konkrete uttrykk i konkrete situasjoner. Og når dette spørsmålet er viktig for oss, og «kirke» en verdiladet størrelse vi har et felles begrep om hva er, tror jeg at frykten ikke blir altoverskyggende, heller ikke prestasjonsbehovet eller prestasjonspresset. Da kan vi synge som gjeterguten: «Selv om jeg vandrer i dødsskyggens dal, frykter jeg ikke for noe vondt, for Du er med meg. Din kjepp og din stav, de trøster meg.» Og dette kan vi synge også når vi er redde. Det er hele poenget. Tror jeg. Å gå selv (være i prosess), og også overgi seg til en større trygghet (i noe som består utenfor meg), på den underlige veien som livet og døden er.

Da vi skulle forberede TV-gudstjenesten 29.mars ble det viktig å språkliggjøre dette ved gudstjenestens start. Som informasjon mellom klokkeringing og bønneslag, ble dette fremsagt:

Innledning

Velkommen til Oslo domkirke! Velkommen til dere som er her via fjernsynsapparatet. Og til dere som er her via radio.

I kirkerommet er vi få, og vi har god avstand. Vi bærer bønnen sammen med dere. Sammen med en hel verden. I en krisetid som er ny, men som like fullt kan favnes av våre eldste ord. Ordene om håp. Ordene om kjærlighet. Ordene om å tro på livet som bryter igjennom i den Guds navn som favner fra evighet til evighet.

Også denne krisen ber oss rette blikket mot de mest utsatte. De som ikke har vann å vaske hendene med. De som ikke har robust helse. De som ser sitt livsgrunnlag truet. De som

nå mangler den omsorgen og tryggheten som var der fra før. Ingen kan si til seg selv: «Dette gjelder ikke meg». Vi er sammen. Og hver for oss. På avstand. Og likevel nær.

La oss feire gudstjeneste!

I begynnelsen av koronatiden var det et stort tema for mange at vi ikke kunne feire nattverd. Til den samme gudstjenesten brukte vi denne teksten:

Nattverdsrefleksjon

«Mer enn ord», sier vi ofte om troen vår. Og peker på fellesskapet, på det å samles. Og på sakramentene: På dåpens vann og nattverdens brød og vin. Det er et høydepunkt i gudstjenestene når vi feirer disse gavene.

Når fysisk nærhet kan bringe smitte på en så aggressiv måte som nå, er vi som kirke henvist til en fastetid mer radikal enn vi kunne ha tenkt. Vi avstår fra noe som ellers gir liv, for å ta vare på livet. Og fastetidens visdom er med ett blitt noe som forener en hel verden.

«Mer enn ord», sier vi, og glemmer så lett at ordene også er kropp. Gjennom kroppen uttrykker vi oss. Alt som sitter i kroppen, gis også videre gjennom ord. Guds ord kan forbinde. Kjærlige ord bringer liv.

La oss nå minnes det vi savner, i takknemlighet til ham som ikke bare tok brødet og delte det, men også kalte seg selv for livets brød og viste oss veien å gå. Den veien som lover en ende på sult og nød. Den veien som handler om å dele.

Disse to tekstene (og andakten «Objektspermanens i koronaens tid») får stå som eksempler på et tekstarbeid som ble gjort for å ta tid og hendelse på alvor. Det er undertegnede som har utformet disse.

I tillegg til domkirkens prester, har følgende medvirket under koronatiden: Sokneprest i Fagerborg Sunniva Gylver, kapellan i Bakkehaugen og Vestre Aker Linda Berntzen, generalsekretær i Kirkens Nødhjelp Dagfinn Høybråten, fungerende preses biskop Atle Sommerfeldt, Oslo biskop Kari Veiteberg, domprost i Oslo Anne-May Grasaas.

Objektspermanens i koronaens tid

Andakt holdt fra Oslo Domkirke
fredag 13. mars 2020 kl. 15.30

Å være sammen, er mer enn å møtes fysisk. I Norge og i store deler av verden er vi inne i en tid da vi trenger å minne hverandre om det. Å være sammen, og å tilhøre hverandre, handler om bånd som ikke kan ses. Og det handler om hensyn og omsorg og dimensjoner av det vi kaller kjærlighet.

Noe av det vanskeligste ved å ikke kunne møtes som vi pleier, er at vi kommer i en slags tvil. For vi får ikke den bekreftelsen vi er så avhengig av som mennesker. Den som finnes i smilene vi utveksler, kaffekoppen vi deler, ordene, arbeidet, håndtrykkene. I dagene vi nå er inne i, kan vi til og med savne å bli skubbet borti på trikken. Eller bli heftet i en litt for lang og tett kø. Så viktig er det å møtes. Så viktig er det å være med. Så viktige er de så tegnene som sier oss at vi hører til i et stort og allment fellesskap.

Oslo domkirke er her selv om dørene er lukket. Vi er et åpent fellesskap selv om vi ikke kan invitere inn i et åpent hus. Og møtes ansikt til ansikt.

Lysene jeg har tent skinner i hver sin himmelretning. De er en bønn for livet og menneskene i øst og i vest, i syd og i nord. De er en bønn for livsmotet vårt, for troen, for håpet og for kjærligheten.

Det er et ord jeg er veldig glad i. Det ordet er objektspermanens. Det handler om å kunne tro at noe finnes også når vi ikke ser det. Tro at dette gode som gir oss liv og overskudd, det finnes, også når det er blitt borte for oss. Det finnes. Og vi skal få del i det igjen. Barnet utvikler objektspermanens gjennom lek. Borte- titte heter den leken. Som voksne øver vi oss i denne leken. Øver gjennom livets egen skole. Øver og prøver. Igjen og igjen. På å tro at det finnes. Dette gode vi ikke ser, men som vi lengter etter, og som er så viktig for oss.

Det som handler om kjærlighet. Om solidaritet. Og om at vi hører sammen, vi mennesker. Sammen med hverandre. Sammen med Gud.

Som nasjon har vi innledet en periode hvor vår objektspermanens, vår evne til å være på avstand, og ikke se, settes på prøve. Det er en øve-tid. Og en prøvetid. Og det er en tid for å minne hverandre om at det vi nå avstår fra, det finnes. Det som er tatt vekk fra oss nå, det skal komme tilbake. Og vi skal ha tillit til det. Vi skal være trofaste til det. Og vi skal forsøke å hvile i, at noe også blir skapt i oss nå. Skapt nettopp i tiden av avstand. Skapt i det som kan kjennes mørkt og skremmende. Skapt av det som kjennes mørkt og skremmende.

I bibelen hos en av de store profetene, finnes en refleksjon og en tilknytning jeg gjerne vil dele med dere nå. Teksten er som en dialog mellom et fortvilet menneske og Gud selv, og er hentet fra kapittel 49 hos Jesaia:

Mennesket sier:

«Herren har forlatt meg,
Herren har glemt meg.»

Gud svarer:

Kan en kvinne glemme sitt diende barn,
en omsorgsfull mor det barnet hun bar?
Selv om de skulle glemme,
skal ikke jeg glemme deg.
Se, jeg har tegnet deg i mine hender,
dine grenser er alltid for mine øyne.

La oss be:

Takk, Gud, for at ingen ting kan skille oss fra deg. Lær oss hva det betyr at ingen ting heller kan skille oss mennesker fra hverandre. Takk for at du holder oss sammen i din kjærlighet. Alltid.

Nå ber vi for alle som er syke av koronaviruset. Vi ber også for deres familie og venner og omgangskrets.

Vi ber for våre helsearbeidere.
Og for vårt kongehus, vårt storting og vår regjering.
Vi ber for byen vår. For landet vårt. For verden.

Vår Far i himmelen!
La navnet ditt helliges.
La riket ditt komme.
La viljen din skje på jorden slik som i himmelen.
Gi oss i dag vårt daglige brød, og tilgi oss vår skyld,
Slik vi også tilgir våre skyldnere.
Og la oss ikke komme i fristelse, men frels oss fra det onde.
For riket er ditt, og makten og æren i evighet.
Amen.

La oss dele Guds velsignelse:

Velsignelsen fra Saras og Abrahams Gud,
Velsignelsen fra Sønnen, født av Maria,
Velsignelsen fra Den hellige ånd,
som våker over oss lik en mor over sine barn,
være med oss alle.
Amen.

Del 2

Utvikling av nasjonale strategier

Den digitale kirken vil fortsette å vokse

Tittelen er min påstand. Selv om landet etter hvert nærmer seg livet før koronapandemien traff oss, vil lite bli akkurat som før. Heller ikke den digitale kirken. Den vil fortsette å vokse, fordi den har vist at den har en selvfølgelig plass i et stadig mer digitalt samfunn.

Erfaring fra tidligere nasjonale kriser viser at befolkningen søker til kirken når det er urolige tider. Over natten måtte lokalkirken og kommunikasjonsavdelingen i Kirkerådet løse utfordringen: Hvordan kan kirken være åpen, selv om dørene er lukket? Siden det ble klart at det kirkelige tilbudet ville bli svært begrenset som følge av spredningen av viruset, ble det raskt planlagt å sikre ulike digitale tilbud, både direkte og i opptak.

Fredag 13. mars kl. 15.30 strømmet Kirkerådet det første digitale programmet. Samme helg ble den første strømmede gudstjenesten gjennomført og digitale andakter, blant annet «Ord for natten» ble etablert som en daglig rutine. Kirkens digitale bønnevegg fikk samme helg hundrevis av nye bønner og lys, og Nettprestene utvidet etter kort tid sine åpningstider, slik at chattetjenesten deres ble tilgjengelig 16 timer i døgnet alle ukens dager. I starten av den påfølgende uken med restriksjoner, ble det digitale tilbudet strukturert som en TV-kanal, med morgen-, ettermiddags- og kveldssendinger rettet mot ulike målgrupper: Daglige musikkandakter fra Oslo domkirke, daglige ord for natten, babysang og samlingsstund for barn og «Lunsjvtaalen», som ble laget for å gi et interaktivt tilbud til alle som var hjemme med mulighet for en form for samtale, men også for å gi faglige

og interessante små foredrag. En slags minierstatning for mange kirkers temakvelder. I tillegg kom selvfølgelig gudstjenester, konserter - en sendeplan som fikk svært god respons fra ulike målgrupper.

Det brede digitale tilbudet skyldes ikke minst at ansatte i ulike deler av kirken spilte inn idéer til kommunikasjonsavdelingen, som ble til faste poster med høy oppslutning i Den norske kirkes nasjonale sosiale medier.

Målet var å vise at kirken var tilstede, spre håp og budskapet om Jesus Kristus i en tid med mye usikkerhet. Den andre fredagen med koronarestriksjoner ble det tatt initiativ til Facebook-arrangementet «Hele Norge tenner lys», og responsen var enorm. Over 50.000 var med, tusenvis la ut bilder av sine stearinlys og arrangementet nådde over en million mennesker.

Etter litt over to måneder med unntakstilstand for Den norske kirke, er planleggingen av digitale kirketilbud for sommeren i full gang, samtidig som det også er viktig å evaluere.

Noen tall: I perioden 12. mars-12. april har den nasjonale Facebook-kontoen fått 7.600 nye følgere. Det har kommet nesten 100.000 kommentarer, delinger og reaksjoner. Av de som har sett minst ett minutt av en film eller direktesending, er 59 prosent følgere av kirkens Facebook-konto, 41 prosent er ikke følgere. Kirkens Instagram-konto vokste med 11 prosent i samme periode, og fikk nærmere 800 nye følgere med en samlet rekkevidde i poster og storyer på over 770.000. Den norske kirkes Twitter-konto hadde i underkant av 100.000 visninger, med et snitt på nesten 3000 pr dag. Oppslutningen har også økt i de andre nasjonale kontiene kirken har på Youtube og TikTok. Det aller meste av dette er organisk, altså ikke betalt oppmerksomhet. Antall besøkende på kirken.no gikk også betydelig opp, der oversikt over menighetenes ulike digitale tilbud og all informasjon til egne medarbeidere ble samlet. Det har også vært spesifikt lenket til gudstjenester, salmepillelister og andakter på samisk. I tillegg kommer alt engasjementet på nettsider og sosiale mediekonti til bispedømmer og menigheter landet rundt.

For å få et inntrykk av de digitale erfaringene menighetene gjorde seg i perioden 12. mars til 12. april, gjennomførte Kirkerådets kommunikasjonsavdeling en spørreundersøkelse blant femti medarbeidere. Blant disse var det kirkeverger, diakoner, kateketer, kantorer og prester. De ble blant annet spurt om hvilke digitale tilbud de hadde og hvilke målgrupper de prioriterte. Alle hadde selv vært digitalt aktive i perioden, og derfor kan svarene ikke tolkes som representative for alle landets menigheter. Likevel er resultatet interessant, og bekrefter inntrykket av stor kreativitet. I tillegg til digitale gudstjenester, andakter og konserter, har menigheter blant annet tilbudt konfirmantundervisning live på nett, der konfirmantene kunne sende inn svar på spørsmål, digital babysang, digital korøvelse åpen for alle, podcaster og filmsnutter for barn med aktiviteter, digital fasteaksjon, podcaster og filmer med søndagens tekst, bibelquiz, strømming av dåpsgudstjenester, vielser og gravferd og direktesendinger til institusjoner. Flere melder at *«Jeg har fått flere positive tilbakemeldinger fra folk som jeg aldri har sett på en eneste gudstjeneste før!»* Eller *«Vi har fått god respons og gode tilbakemeldinger på de tilbudene vi har hatt digitalt, både fra kjente og ukjente, fra nærområdet og spredd rundt i landet»*.

Kan Den norske kirke være kirke på nett? Litt historikk først: Kirke på nett er ingen ny satsing for Kirkerådet. Det digitale tilbudet har økt jevnt og trutt gjennom mange år, og i 2017 vedtok Kirkemøtet blant annet at *«Den norske kirke skal være fremoverlent og offensiv i bruken av digitale plattformer. Vi ønsker at Den norske kirke setter dagsorden og er i forkant, forteller den gode historien og formidler evangeliet om Jesus i ord, musikk og bilder»*. I desember 2018 vedtok Kirkerådet en økt digital satsing for 2019, en satsing som ble forlenget for 2020. En rekke tiltak var i gang, for å gjøre det digitale kirkerommet større. Da traff koronapandemien.

Den norske kirkes digitale strategi har hele tiden vært at den digitale kirken er i tillegg til, og ikke i stedet for. Slik skal det fortsatt være. Samtidig peker erfaringene fra koronatiden på at digitale kirkelige tilbud når ut til et publikum kirken vanligvis

ikke så lett når. En undersøkelse etter påsken viste at to av tre nordmenn hadde fått med seg at kirken hadde et digitalt tilbud! Kirken skal være der folk er, og folk er på nett. De siste ukene har mange tatt kontakt, både via Facebooks meldingsboks, via mail og i åpne kommentarfelt. Dette er to eksempler:

«Hei. Jeg sitter på hjemmekontor om dagen, og synes disse videotreffene er fine. Jeg er sjelden i selve kirken da dagene er travle, men synes dere som jobber i kirken utstråler noe som gir meg ro innvendig. Jeg finner også ofte samme ro i det jeg besøker katolske kirker når jeg er på ferie. Dette kan jeg ikke forklare på noe vis, og det er ikke et spørsmål, men jeg ville bare si tusen takk <3»

Og:

«Eg vonar de kan halde fram med desse korte, men sers gode og verdifulle innslaga som kyrkja har starta med no i desse korona tider. For oss som er gamle, ja svært gamle, eg er 92 år, er desse innslaga ein oppkvikkar for dagen. Vi er for det meste aleine, les litt, høyrer og ser på TV og høyrer på klassisk musikk. Tusen takk for desse programma».

Det har hele veien vært viktig å formidle det kristne budskapet. «Ord for natten» har vært enkle opptak gjort av presten selv i hans eller hennes stue, med en tekst, en salme og velsignelsen. Disse korte filmene har hatt stor oppslutning – også morgenen etter. De er et eksempel på at det ikke alltid er den beste tekniske kvaliteten som skaper kontakt og engasjement. Innholdet som var knyttet til at påsken slett ikke var avlyst, selv om man ikke kunne feire påske sammen, oppnådde også høye tall. “Påskeprat om livet og sånt” var en videoserie på seks episoder som ble laget av kirken i Fredrikstad, der en prost med ulike gjester fortalte historier fra livet som kunne kobles opp til påskefortellingen. Kanskje var de med på å understreke at budskapet er det samme, selv om formatet er annerledes.

Det er også avgjørende med dialog og tilstedeværelse i kommentarfeltet for å skape et digitalt fellesskap. Betydningen av dette er ikke nytt, men ble enda tydeligere disse siste månedene.

Det ville være helt utenkelig å ha et arrangement i kirken, uten å ha noen som ønsket velkommen, det samme gjelder for kommentarfelt og innboks. Moderering – at kirken svarer – viser en kirke som ser og hører, som ønsker nærvær, selv om det skjer via en skjerm. Det ble lagt ned en stor innsats fra mange ansatte i hele kirken for å sikre en kontinuerlig moderering fra tidlig om morgenen til sent på kveld, i tillegg til egne moderatører i direktesendinger. Alle ble møtt av kommentarer og hjerter som reaksjoner fra Den norske kirkes moderatører.

Erfaringene viser at en digital kirke kan forkynne det kristne budskapet, gi sjelesorg til mennesker, øke oppslutningen om konsistente digitale tilbud og styrke kirkens omdømme. Samtidig er det avgjørende at kirken er gjenkjennelig på nett, og leverer innhold av god kvalitet. Men kirken må også bli betydelig bedre på universell utforming og hvordan den kan legge til rette for alle – også digitalt. I denne sammenhengen handler det om at det digitale tilbudet skal være tilgjengelig for spesielt de som har utfordringer med syn og hørsel. En hørselshemmet vil ikke oppleve en innspilt andakt på Facebook, med mindre den er tekstet eller døvetolket.

Det er blitt brukt mye ressurser på døvetolking og teksting av det som er publisert, enten det har vært livesendinger eller innspilt på forhånd. Samtidig er det et forbedringspotensial både i forhold til bevissthet og kompetanse. Her har kirken en vei å gå.

Kirkerådet vil opprettholde en rekke digitale tilbud gjennom sommeren. Samtidig planlegger vi for en økt tilstedeværelse på nett også på lang sikt. Hvordan er ennå ikke klart – annet enn at det må skje sammen med kirken i hele landet, for å finne ut hvordan vi blir best digitalt sammen.

Bispemøtets håndtering av pandemiens første fase

«Du, Thomas, har du sett at det er gudstjenester på Facebook?», sa hun opprømt og fortsatte: «Jeg så at det var gudstjeneste fra kirken min, på nett». Min ikke så kirkevante venninne var over seg av begeistring. Hun hadde tilfeldigvis kommet innom en «live-sending» fra menigheten der hun bodde og fulgte både salmesang og preken. «Også jeg da, se på gudstjeneste liksom, på mobilen», sa hun med glimt i øyet. Hun lo av seg selv, men ga tydelig uttrykk for at hun syntes kirken var både innovativ og viste handlekraft i en tid der det meste av aktiviteter og samhandling ble stanset.

Modigere

Min venninne så nok bare sin egen menighet på sin Facebookfeed. På mine sosiale medier derimot, svulmet det en periode over av gudstjenester, salmesang og andakter. I et forsøk på å følge med i alt som skjedde på nett da Norge ble korona-lukket, var jeg flittig ute med tommelen og «liket» og fulgte alle menigheter og tiltak som viste seg på skjermen. Det medførte at det denne påsken omtrent bare var kirkestoff i mine sosiale kanaler. Det var en interessant erfaring! Fra Mandal i sør til Tromsø i nord tikket det inn poster og oppdateringer og prekener og gudstjenester og musikkandakter. Jeg så babysang fra Oslo, kveldsbønn fra Sarsborg, ord for dagen fra Hamar og andakt fra Byåsen.

Nærmest over natta fremsto kirken modigere og faktisk også tydeligere. I hvert fall på nett. Hva var det som skjedde med kirken da Norge innførte de strengeste smittevernstiltak i fredstid? Hva fikk vi, og hva mistet vi?

Avlyst

Vi så pandemien fikk fotfeste i Europa. Italia var hardt rammet, og vi erfarte at prestekolleger i Sør-Europa måtte gjennomføre begravelser der flere mennesker ble stedt til hvile på samme tid. Pandemien følte likevel langt unna, men gradvis ble også Norge infisert. Det ble etter hvert lokale samtaler i menighetene om hvordan man kunne ivareta best mulig smittevern. Noen etterlyste nasjonale føringer, noe man begynte å samtale om også i kirken. På grunn av smittevernhensyn avlyste Bispemøtet Teologidagene 2020 som skulle startet den 12. mars.

Samme formiddag, innkalte regjeringen til pressekonferanse, og vi skjønte at større beskjeder ventet. På storskjerm fulgte vi pressekonferansen, og fikk høre at det ble innført inngripende tiltak mot spredningen av COVID-19 viruset. Både kulturarrangement, idrett, og store samlinger ble berørt av nedstengingen. Det ble innført karantene og hjemmekontor. Reaksjonene skulle forhindre en smittespredning som allerede var i ferd med å eskalere.

Og så stengte kirken

Det ble umiddelbart satt krisestab i Kirkens hus. Etter grundige samtaler og vurderinger gikk det også ut melding fra Den norske kirke. Konstituert preses i Bispemøtet Atle Sommerfeldt og direktør i Kirkerådet Ingrid Vad Nilsen ba alle menigheter i Den norske kirke avlyse planlagte gudstjenester og annen organisert aktivitet i kirkene og på menighetshus. Tidspress og en etterspørsel etter tydelige råd gjorde at dette ble kunngjort både internt og eksternt på samme tid. Dette var, på mange måter, en dramatisk avgjørelse som medførte store konsekvenser for både ansatte så vel som medlemmer. Men skulle kirken klare å følge myndighetens strenge smittevernrestriksjoner, var det ikke mulig å gjennomføre gudstjenester eller andre kirkelige aktiviteter. Kirken hadde ikke erfaring med noe lignende i etterkrigstiden.

Digitale bispemøter

De neste ukene avholdt Bispemøtet hyppige videomøter. Protokoller fra alle disse møtene ligger tilgjengelig på nett (se kirken.no/bm). Koronasituasjonen ble nøye fulgt, men også andre

nødvendige avgjørelser og samtaler ble tatt. Det var hele tiden et ønske at avgjørelser ble tatt lokalt der det var mulig, men man så også at det var behov for sentral koordinering på enkelte felt.

Bispemøtet arbeidet i denne tiden med flere aktuelle saker. Det ble diskutert hvordan kirken best mulig kunne ivareta sine oppgaver og forpliktelser i en vanskelig og utfordrende tid. Blant annet var det naturlig å se på hvilke oppgaver som skulle prioriteres både sentralt og lokalt, og hva som kunne vente. Det var også en grundig samtale om det var mulig å holde noen kirker åpne på tross av smittvernsrestriksjoner, noe som viste seg å være vanskelig. Etter hvert som dager og uker gikk ble det også tydelig at det forestående Kirkemøtet måtte utsettes, og det samme med den forestående vigsling og innsettelse av ny preses.

Gravferd

Da Norge ble «lukket ned» var det mange scenarier som ble tegnet. Bildene fra Kina og Sør-Europa tegnet et alvorlig bilde av sykdom og død. At så mange mennesker mistet livet gjorde at man også her hjemme så for seg at man kunne frykte mange dødsfall på kort tid. Bispemøtet fikk en henvendelse fra gravferdsbyråbransjen som fryktet at også de ville bli underbemannet og få flere oppgaver enn de kunne håndtere. De ba derfor om det var mulig å gjennomføre kremasjon og så ha en gravferdsseremoni og jordfestelse på et senere tidspunkt.

Bispemøtet fremholdt at man som hovedregel bør søke å forrette og gjennomføre gravferdene fullstendig, at man holder sammen gravferd og jordpåkastelse og at gjennomføring av seremoni skjer med en gang uten unødig opphold. Men Bispemøtet utarbeidet en forkortet gravferdssliturgi som man kunne benytte under koronaepidemien dersom det ble behov for kortere seremonier.

Klokkeringing

Videre ble det også diskutert hvordan kirken kunne bruke kirkens klokker i denne tiden. Var det mulig å bruke kirkens klokker og ringe til gudstjeneste, søndag kl. 11.00 selv om gudstjenesten ikke finner sted i kirken, men på digitale kanaler? Kan man ringe med klokkene når menigheten ikke skal samles fysisk? Bispemøtet

fant det ikke naturlig å ringe inn til en gudstjeneste som ikke skulle kalle mennesker til kirken, da dette lett kunne skape misforståelser.

Her anbefale Bispemøtet at man, der det var ønskelig, kunne ringe helgen inn lørdag kl. 17, som et tegn på kirkelig nærvær og forbønn.

Den digitale kirke

Kommunikasjonsavdelingen i kirken jobbet hele tiden med å informere media og andre om kirkens beslutninger og tilbud, men også med å produsere stoff til digitale flater. De produserte veiledninger og videoer og la til rette for at mye av kirkens arbeid, både internt og eksternt, ble flyttet til digitale flater og at det ble gjort tilgjengelig digitale hjelpemidler for alle ansatte. Hele tiden har Bispemøtet arbeidet tett med både kirkerådets ledelse og kommunikasjonsavdelingen. Oppslutningen om kirkens digitale samlinger og arrangement var høyt, og mange arrangementer hadde tusenvis av seere. I tillegg gikk kirken digitalt også lokalt. Og dette er en interessant utvikling.

En ting er kirkens sentralstyrte digitale utvikling, men at lokalmenighetene skulle ta digitale grep så umiddelbart var kanskje uventet. Her mener jeg det ble vist kreativitet, modighet og nytenkning. På digitale flater var det flere av kirkens yrkesgrupper som skapte gode møteplasser. Gjennom ord, sang, musikk og dans ble det formidlet og forkynt. Tydelig, nærværende, trøstefullt, oppløftende og med håp. I det store var også produksjonene teknisk gode, og både lyd og bilde var som oftest godt nok for sosiale medier. Det rant inn «likes» og gode tilbakemeldinger.

Hvordan turte vi dette? Det koster en god porsjon mot å stille seg foran et kamera og eksponere seg for mange seere. Det er umulig å oppnå den samme dynamikken som i et kirkerom med en menighet eller forsamling foran seg. Likevel var det mange som «stakk hodet frem» og bød på seg selv. Det var en god erfaring. Jeg tror at det skapte et samhold og et fellesskap i staber, men også i lokalmenighetene. Selv om menigheten ikke kunne være til

stede i kirken, ble den invitert inn til gudstjenester med sin lokale prest, diakon, organist eller annen ansatt i kirken.

Vi må våge å tro at den digitale menigheten fremdeles kan møtes gjennom sosiale medier, og at vi fremdeles kan være kirke, også på denne måten.

I det stille

Så må man selvfølgelig også være bevisst på at det er mange mennesker som ikke nås gjennom de digitale medier eller nett. Enten på grunn av at de ikke har tilgang, eller på grunn av at de ikke visste at kirken også hadde digitale tilbud. Hvordan opplevde de denne perioden når kirken var stengt?

Det er for tidlig å si noe konkret om, men vi vet at det også lokalt ble gjort svært mye arbeid i det stille. Selv om noen grep mikrofonen og stilte seg foran kamera, var det også mange som vegret seg for det. De fant andre måter å jobbe på.

Den fysiske adskillelsen gjorde at kirkens diakonale arbeid måtte finne andre måter å møte mennesker på. Det er blitt fortalt om sjelesorg på småturer i skogen, det har blitt arrangert kirkevandringer med to meters avstand og god samtale. For mange ansatte har telefonen blitt brukt flittig for å ringe til dem man ikke når gjennom nett og digitale hjelpemidler. Det har blitt arrangert handlehjelp-tilbud, det er skrevet gode, gammeldagse brev, det er delt ut påskepakker i postkassene og det er sendt ut mail til medlemmer, og sikkert mange andre tiltak. Også her har kreativiteten har vært stor. Dessuten har kirkens ansatte fortsatt møtt mennesker gjennom de kirkelige handlingene.

Det er å håpe at det nå inviteres til en bred erfaringsdeling der vi som kirke kan hente lærdom og kunnskap av hverandres erfaringer av å være kirke på nye måter.

Fellesskap

Mistet vi noe på veien? Selv om min påstand er at kirken ble tydeligere og modigere disse ukene, er det klart vi mistet noe på veien. Vi mistet kanskje det viktigste, vi mistet det nærværende

fellesskap. Det fellesskap som gjør oss til kirke. Det fellesskap der vi møtes i samme hus, som søsken, rundt samme bord og ved den samme døpefont. Det å bare være til stede gjennom lyd og bilde, men være avskåret fra fysisk deltakelse, er en ny og annen opplevelse for mange. En opplevelse som ikke kan erstatte fysisk nærvær og tilstedeværelse.

Mangelen på fysisk nærvær ser vi størst i møte med nattverdfeiringen. Dette var også noe av det første Bispemøtet diskuterte da «koronastengingen» fant sted. Kunne man klare å samle menigheten til nattverdfellesskap og samtidig ta hensyn til myndighetenes reglement for smittevern? Stengte kirker fikk konsekvenser for kirkens gudstjenesteliv og nattverdfeiringen spesielt. Situasjonen var ny og det var ingen tidligere praksis å støtte seg til. Noen steder ble det gjort noen forsøk på å gjennomføre en slags digital nattverd der nattverden ble innstiftet av prest i kirkerommet og der seerne ble oppfordret til å delta i hjemmet. Med brød og vin eller fruktsaft. Bispemøtet valgte å ikke anbefale slike praksiser. Nattverden skal skje i fellesskapet og ikke i det private rom. Nattverden er den samlede menighets sted for å møte den korsfestede og oppstandne i et felles måltid. Et slikt fellesskap kan ikke erstattes av digital kommunikasjon på en skjerm. Når vi inviteres til nattverdbordet inviteres vi også til et fysisk fellesskap med hverandre og med Gud.

Veien videre

Det er for tidlig å trekke de store konklusjonene. Til det er erfaringsgrunnlaget for lite og det store bildet er fremdeles for stort til å analysere bredt og godt. Men noe kan vi kanskje allerede nå peke på.

Kirken har fremdeles en viktig plass i mange menneskers liv når kriser rammer. Det er gjort liknende erfaringer tidligere, men også denne gangen ser vi at mennesker søker til kirken når det er urolige tider. Dette må vi stadig minne oss selv om. Vi skal ikke være redde for å tenke nytt eller forsøke nye måter å nå mennesker på. Gjennom de digitale satsningene denne tiden ser vi at det lykkes. Det vil derfor være klokt å opprettholde et tilbud på digitale flater og styrke dette både lokalt og nasjonalt.

Samtidig må vi erkjenne at kirken skapes i relasjonelle møter med mennesker. I gudstjenester og kirkelige handlinger, i diakonale møteplasser, på torg og plasser, der mennesker møter mennesker – der er kirken, og der er kirken på sitt aller beste. For kirken er et fellesskap, et fellesskap av levende steiner.

Del 3

Fysiske ritualer og smittevern

I gode og onde dager

Å vie noen man aldri har møtt. Å forsegle ekteskapet uten å kunne berøre hendene til brudeparet. Å be for dem uten å kunne legge hånden på hodene deres. Dette er ikke hypotetiske case på avsluttende praktikum, men virkeligheten for prestene i Den norske kirke etter at koronaen traff oss. I hvert fall i Bærum prosti der jeg jobber, burde jeg kanskje tilføye, siden restriksjonene nok har vært håndhevet noe ulikt i ulike prostier. På praktikum lærte jeg at det er gjennom refleksjon over praksis at opplevelser blir til erfaringer. Her følger derfor en kort refleksjon etter en koronavielse jeg hadde denne våren.

Hvorfor vil noen gifte seg nå?

Det var det jeg tenkte da prosten ringte og spurte om jeg kunne ta en vielse på kort varsel. Det var helt i startfasen av pandemien i Norge og koronaen hadde slått ut hele landet inkludert vigselspresten som nå satt i karantene. Som fagforeningsrepresentant i prostiet var jeg godt kjent med restriksjonene som gjaldt for vigslere i Bærum på den tiden: Vigselssamtale på telefon, max 15 til stede i vielsen, sitte med god avstand, ingen klemming eller håndtrykk på kirketrappa, ikke noe selskap etterpå. Hvorfor vil noen gifte seg nå, tenkte jeg.

Så ringte jeg brudeparet. Vi snakket om den uheldige timingen for bryllupet. Om at det meste kom til å bli annerledes nå: Vi snakket om festen som var avlyst, om nær familie og to forlovere som ikke kunne være tilstede fordi de enten tilhørte en av risikogrupperne eller satt i karantene. Brudeparet fortalte meg om den fantastiske solisten de hadde booket, men som de nå hadde kansellert av smittevern hensyn. Det var trist å høre dem fortelle om alt dette,

og jeg tenkte at de kanskje kom til å utsette vielsen, slik mange andre par hadde gjort. Men selv uten mulighet til å ha bryllupsfest og avspist med en kirkelig seremoni som var skåret til beinet, ønsket de å gjennomføre vielsen. Og så sa de noe fint: De sa at det nå egentlig var viktigere for dem enn noen gang å gifte seg. For å gifte seg handler om trygghet, og den krisen som nå hadde rammet ville de møte sammen som mann og kone.

En annerledes vielse

Dagen kom, en helt nydelig dag: Vår i luften og sol fra skyfri himmel. Jeg husker jeg tenkte at det var en perfekt dag for en stor bryllupsfest, før jeg raskt dyttet tanken bort. Men det ble en veldig fin vielse i kirken, annerledes og fin. At dette kom til å bli en annerledes vielse ble klart fra start. Det begynte allerede på parkeringsplassen utenfor kirken der jeg kunne se eldre mennesker sitte bak lukkede bilvinduer mens de vinket til menneskene utenfor. Om de ikke kunne være tilstede i vielsen ville de i hvert fall heie fra bilen! Deretter startet en helt ny gjettelek for meg, nemlig *hvem er brudeparet?* Siden jeg ikke visste hvordan brudeparet så ut og bruden ikke stilte i hvitt måtte jeg rett og slett spørre de som så mest gifteklare ut om det kanskje var de som skulle gifte seg i dag. Den tredje rare opplevelsen var at jeg, mens klokkene ringte, måtte gi menigheten praktisk smitteverninformasjon: Om at vi måtte sitte med god avstand, at vi ikke skulle håndhilse eller klemme, og at hvis brudeparets lille datter skulle finne på å løpe nedover midtgangen under vielsen så var det bare brudeparet som skulle hente henne, ingen andre. Det var også en rekke andre ting som var litt annerledes denne gangen. Jeg har allerede nevnt forseglingen av ekteskapet og forbønn uten håndspåleggelse. På den litt humoristiske siden kan jeg også nevne inngangen i vielsen. Jeg måtte smile da brudeparet kom inn midtgangen sammen – det måtte altså en pandemi til for at vigselsturgiens anbefaling på dette punktet skulle føles som et opplagt førstevalg. (Jeg vil tippe at far er tilbake i manesjen så fort pandemien er historie). Men det som gjorde mest inntrykk var likevel ikke alle disse små tingene.

All stripped down

Det som gjorde mest inntrykk var den rene, enkle liturgien kombinert med alvoret i konteksten – pandemien. Tom Waits har en fin låt som heter *All stripped down*, og liturgien denne dagen var virkelig all stripped down: Alt ekstra var tatt bort, slik at bare den nakne liturgien var igjen. Misforstå meg rett – jeg har ikke noe imot vielser med toppa lag - 3 soloinnslag og innleide solister og gjerne diktframføring, men det var noe med denne enkle liturgien som grep meg. I tillegg ga konteksten ny klangbunn for gamle ord. Det følte annerledes og enda sterkere denne gangen da brudeparet framsa sine løfter å elske og ære hverandre i gode og onde dager. Vanligvis starter man jo med de gode dagene, men i vår tid er ikke det gitt.

Det det egentlig handler om

Kirkens kasualia blir med jevne mellomrom kritisert for å være borgerlige og tomme ritualer som folk bare søker til av gammel vane. Hvert år står det artikler i avisen om at konfirmasjon bare handler om penger, at dåp kun er for de som har bunaden i orden og at vielser må være stadig mer skreddersydde og overdådige i stilen. Dette er urettferdig kritikk som verken tar ritualene eller folk på alvor. Erfaringen med koronavielse denne våren forteller meg at vi i kirken driver med viktige ting. Vi leverer ikke tomme skall, men gode rammer som mennesker kan tolke livene sine innenfor, og min erfaring er at folk trenger disse rammene. Da prostens ringte og spurte om jeg kunne ta denne vielsen, så tenkte jeg: Hvorfor vil noen gifte seg nå? Med dette spørsmålet undervurderte jeg både ritualets betydning og folks motivasjon for å søke vielse. Det handlet ikke om festen eller innpakningen. Det handlet om to mennesker som ønsket å gifte seg for å møte en usikker fremtid sammen. Det er kanskje slik at krisetider gjør at man ser alt litt klarere? For meg ble det slik med denne vielsen. Det ble så tydelig hva vielse egentlig handler om.

Om gravferd, avstand og smittefare

Det er først når du mister noe, at du vet hva du har. En stengt kirke, en pårørende som ikke får besøkt sin døende far på et sykehjem, en gravferd du ikke fikk gå i.

Jeg fikk i oppdrag å velsigne en kiste på parkeringsplassen ved sykehuset. Nærmeste pårørende var for syk til å gå ut, så det ble ingen bisettelse, bare en kremasjon. Urnen skulle sendes til hjemmeplassen, der øvrig familie ville være tilstede under urnenedsettelsen. Datteren ønsket bare en kort velsignelse av farens kiste ved gravferdsbilen.

Jeg ba byrået om å få åpnet kapellet. Der satt jeg alene med en umalt kiste i trespon, ingen blomsterkrans, men en jordkasse. Jeg fant Kari Bremnes' avskjedssang til faren sin, og la den spillende mobilen ved kisten. "Så er vi samlet her i dag for å da avskjed med NN". Jeg resiterte Salme 23, takket for det livet som var levd, og overga ham i Guds hender. Så tok jeg tre spader jord på kisten, i den treenige Guds navn, og lyste velsignelsen. Etterpå tok jeg bilder av kisten og den vakre fresken i apsisen i kapellet, tegnet av Marie Vigeland, der små puttier leker seg i himmelstigen. I midten av motivet med himmelstigen står en omsorgsfull mor og viser ei lita jente veien til Jesus, som troner øverst med åpne armer. Jeg assosierer motivet med tidligere epidemier i Norge, med tuberkulose, den gang syke barn ble isolert fra sine foreldre. Kan det ha inspirert kunstneren til å velge barnemotiver? Etterpå ringte jeg datteren og utvekslet bilder fra kapellet på mobilen. Hva blir igjen når vi fratras nærværet, og den faste rammen rundt liturgien? En medvandrer i "dødsskyggens dal"? Er det presten

som overgir den døde i Guds hender? Jeg husker en utstilling om døden, som viste hvordan forskjellige religioner, til ulike tider, viste hvordan en la ved saker og ting for å hjelpe den døde på reisen; pil og bue, eller en lekemobil i plast. Utstillingen het «FAR VEL». Avdødes levninger, i kisten eller asken i en urne, trengte reisefølge. Som prest ble jeg en nærværende representant i fraværet.

Det som kjennetegner de bisettelsene jeg har hatt i denne tiden, er at urnenedsettelsen der fremme i tid blir mye viktigere. Samlingen av folk, jordfestelsen og minnestunden, blir da mulig, noe å se frem til. Jeg tror flere prester vil bli etterspurt ved urnenedsettelsen nå, hvis vi også tilbyr oss. Endret praksis kan bli førende for nye skikker, kanskje får urnenedsettelsen større betydning også etter dette.

I Alfaset kapell var stolene plassert med to meters avstand utover hele rommet. Ti mennesker satte seg spredt ut over. Ei ung jente trakk beina sammen og klemte hendene i mellom, som om hun frøs, og ville beskytte seg. Jeg ba de sette seg sammen, de som kunne. Da satte de stolene tett sammen på første rad, bak dem var det bare tomme stoler. Kisten ble stående igjen i kapellet, etter at de hadde tatt avskjed inne. Utbæring ble regulert vekk i første fase av korona, inntil det ble tillatt igjen. Å ta avskjed ved kisten har allerede før korona blitt et ønske fra en del pårørende. I denne tiden har det blitt så vanlig, at jeg tror det blir førende for ettertiden. Effektive gravferdsbyråer, eller et uttrykk for at utbæring til bil oppleves som en anakronisme, utgått på dato. Men for noen er det vondt og ufrivillig å måtte forlate den døde. Da blir overgivelsen enda viktigere. Vi tar ikke bare avskjed, vi overgir i Guds hender i tillit til Gud og i omsorg for avdøde.

Praktiseringen av smittevernsloven oppleves fremmedgjørende, den skaper avstand mellom de sørgende og den døde, avstanden forsterker sorgen. En dystopisk tanke, under korona, er at vi med sekulariseringen vil komme til å glemme døden helt, at vi ikke går i gravferd, men kanskje ser deler av den i en strømmet utgave. Men filmopptak kan også bli en ny utgave av minnet, slik dødsportrettet ble det, da kameraet kom. I presteskapet var

det ambivalens til strømming, av sjelesørgeriske hensyn. Men strømming av hendelsen kan være godt sorgarbeid for andre. Vi kan likevel ikke motsette oss dokumentasjon av en offentlig handling. Strømming sparer reiseutgifter og CO₂, fare for smitte og møte med andre arvinger, men det gir også mulighet for tilstedeværelse.

I en kommunal bisettelse kom det fire. De satt spredt i det tomme lokalet. Han døde uten nærmeste pårørende, på et sykehjem. Jeg gikk to meter fra stol til stol, for å få noen fortelling, noen brokker av et liv, om avdøde. Jeg holdt en minnetale om det liv vi kunne se for oss var levd. Simon Stranger skriver i Leksikon for Lys og Mørke, at en jøde dør to ganger, andre gang når navnet slettes ut og ikke lenger minnes. En gravferd er også å hedre et minne, et stykke menneskeverd.

Om dåp, bryllup og smitterestriksjoner

Dåpen skulle ha vært på Vestlandet, men fjellovergangen var smittestengt. Kvinnene kom i sognebunad og mennene i mørk dress. Dåpen måtte skje før dåpskjolen ble for trang. Jeg stod reglementert med over to meters avstand til døpefonten, og far sjølv fikk døpe, mens jeg sa ordene, "Jeg doper deg...", det skulle visst å vært "Vi doper deg..", men gutten vil vokse opp med en far som dømte ham. Jeg har vært motstander av lørdagsdåp og privat dåp uten menighet. Jeg opplevde at en lukket dåpsseremoni, med en håndfull gjester til stede, gav en konsentrasjon og en intimitet, der de fikk eie dåpen. Som liturg gav jeg instruksjer, leste ordene, mens de utførte alle handlingene. Jeg kunne godt tenke meg å fortsette med det. En elev, som får øve i tom kirke, kom innom. Han rygga i døra da han så det var dåp, men jeg ba ham spille. Det ble Bach til postludium, og den tomme kirken ble fylt av ånd. Når dåpstallene synker(!), vil lørdagsdåp bli det neste fra en kirke på tilbudssiden. Korona satte standard.

Et par skulle ha giftet seg i en sjømannskirke, men måtte reise hjem, for å sitte i karantene i fjorten dager. De ville ikke vente med å gifte seg, når de først hadde bestemt seg. Festen fikk være til senere. Jeg velsignet paret i god avstand med alter og alterring i mellom. Det var et titalls gjester tilstede. Senere fikk jeg en telefon

fra et annet brudepar som lurte på om det gikk an å gifte seg på rådhuset først, for så å ha fullt kirkebryllup siden. I stedet for velsignelse for borgerlig inngått ekteskap, tror jeg en del gjentar løftene i kirken, selv etter å ha vært på rådhuset. Restriksjonene tvinger andre løsninger frem, kanskje flere gifter seg uten den store festen, også etter dette. Det er ikke ambivalens som gjør at de fleste gifter seg etter mange år sammen, det er prisen.

Korona skapte ikke bare nye liturgier i en digital kirke, den har også påvirket ritualene i kirken, de analoge. Kanskje er tiden for kort til at endringer blir varige. Fase to med gudstjenester for begrenset antall, er enda ikke utprøvd i skrivende stund, men for mange prester oppleves begrensningen på 50, som et dilemma for en åpen og inkluderende kirke. Her blir Luthers toregimentslære gjeldende, det er statens ansvar å hindre og regulere, kirkens ansvar å åpne og inkludere.

Spania i karantenetider

Her i Spania smalt alt på plass et par dager etter den berømte Pressekonferansen i Norge torsdag 12/3. Plutselig skjønte man alvoret. Full karantene ble innført søndag 15/3. Her betyr det at alle – og da mener jeg *alle* – holder seg i husene sine. Vi rakk så vidt å hente PCer, dokumenter og annet slik at vi klarer å holde oppe en viss aktivitet hjemmefra. Vi ringer rundt til folk vi vet om, får tips om noen vi ikke har visst om, og hører hvordan de har det. De fleste har det faktisk bra, bortsett fra noen av de som dessverre ikke makter å ha det så bra uansett hvor de er. De har det enda verre nå, selvsagt, og det er vanskeligere å hjelpe.

Sett herfra er tiltakene i Norge nesten latterlig slappe. Vi må forklare folk som vil feire bryllup at nei, det går nok ikke. Nei, dere kan ikke “bare ta med de nærmeste”. Og dere må i karantene både til og fra Spania. Vil dere det? Nei? OK, da. Velkommen tilbake neste år!

For meg er det i og for seg enkelt å leve med dette. Jeg bor sammen med kona mi inne på kirkeområdet og har litt plass å røre meg på. De andre familiene bor i leiligheter eller rekkehus i nabolaget. Der har de veldig fine hager og svømmebasseng. Men de får ikke lov å bruke dem. Søren. Nei, ikke ungene heller. Beklager. Ansamling av mennesker heter det, potensiell smittefare sier helsemyndighetene. Politiets helikopter og droner ser dem kjapt. Så vanker båter, og det er i beste fall.

Reiselivsnæringen i Spania har allerede lagt 2020 bak seg. De sier rett ut at dette er et tapt år, og legger bare de mest overflatiske planer for høsten. Det er 2021 og 2022 som gjelder nå. Klarer de å hente inn igjen noe? Kan folk få jobbene sine tilbake?

Vil byggebransjen overleve, når tomme leiligheter og hus falbys til langt under det som var markedspris for bare to måneder siden, og det selv med flyskam og klimakrise? Vil flytrafikken komme opp igjen på det nivået den var – og *bør* den nå det? Egentlig? I mellomtiden går man konkurs, legger ned, stenger lukene, og drar hjem til mor – der koronaen bor.

Her må jeg fortelle om den spanske versjonen av det jeg kaller “Hemsedalsyndromet”. Det er jo ikke bare i Norge at man har hytter og fritidsboliger. Fiffen i de store byene (og mange ikke så fiffige) har hus, eller bor hos familie. På landet. Eller ved kysten. Sjeldnere i fjellet, men sikkert noen der også. Og når det trues med karantene, så vil man jo heller ha den der det er hyggelig å være. Det skjønner vi, egentlig. Men da drar man lett med seg uhumskheter også. Det å være en Madrileño, en “madrider”, er definitivt ikke noe pluss langs den spanske Middelhavskysten om dagen. Se på smittespredningskartet, så ser du hvorfor: Madrid sprenger skalaen der rødt går over i svart. De som kommer derfra, er ikke populære nå.

Vi her “på Kjerka” vil så gjerne si “velkommen tilbake”. Vi mener det også. Samtidig: med klimakrise og CO₂-utfordringer i bunn og korona på toppen er det vanskelig å ikke gjøre seg noen tanker om framtida, og om måten vi har levd og lever på. Kan vi fortsette slik? Som prest i Sjømannskirka sitter jeg i glasshus når jeg sier dette. Jeg må spørre likevel: hvordan skal vi te oss videre, og hva slags “normal” skal vi sikte oss inn på – etterpå?

Vær med og tenk sammen med oss. Og kjenn etter. Dette kan ta tid, folkens.

Lykke til.

Del 4

Perspektiver på kirkens respons

Når kirken går online

«Vad er värst i Coronatider? Isoleringen eller alla präster som vill bli YouTube-stjärnor?» sto det på et meme som sirkulerte i sosiale medier mot slutten av mars. Jeg skoggerlo. Men jeg syntes det var såpass drøyt at jeg lot være å dele det på Facebook-profilen min, i respekt for alle kolleger som kasta seg ut på dypt vann for å skape et kirkelig nærvær under koronakrisens altomfattende lockdown. Jeg delte det derimot litt skyldbetynga på Instagram, der jeg ikke har så mange følgere. Jeg synes fremdeles det er litt drøyt, men jeg velger likevel å dele det her i løvens hule, til glede for de av *Nytt norsk kirkeblads* trofaste lesere og hardtarbeidende prester som synes det er morsomt.

Jeg tror likevel ikke at prester som strømmen bønnestunder og forkynnelse fra stuer og arbeidsrom gjorde det for å bli YouTube-stjerner, og heller ikke de som låste seg inn i avstengte kirker med

organist, diakon, små korgupper og medliturger, alltid med de foreskrevne to meterne mellom seg, for å ta opp gudstjenester fra kirkerom som er kjente og kjære for lokalmenighetene. Tvert imot tror jeg mange følte seg tvunget til å ta i bruk et medium de ikke hadde så høy selvtilitt på at de beherska, og på den måten utviste stort mot i bestrebelsene etter å være hyrder for sin hjord. Personlig var jeg glad for at jeg slapp. Det så krevende ut. Fryktelig krevende. Siden jeg nå ikke er i aktiv prestetjeneste, kunne jeg lene meg tilbake, nyte, observere og la meg oppbygge. Og siden jeg i vår har forskningstermin og skal utforske liturgiske endringer i samtidsgudstjenester, kunne koronakrisen i all sin fortvilelse likevel by på et rikholdig materiale for en liturgisk forsker.

Materielle og digitale gudstjenester

Det er utrolig mye å gripe fatt i ved det digitale nærværet som kirkens folk har greid å skape under pandemiens første fase. Forskinga er allerede i gang internasjonalt, og selv har jeg hatt stort utbytte av en kostnadsfri online-publikasjon som kom allerede i april, redigert av en av nestorene på digital religion, Heidi A. Campbell: *The Distanced Church. Reflections on Doing Church Online* (2020). Fra mars til april har hun greid å samle inn femten erfaringsdelinger fra kirker rundt omkring i verden om hvordan de har håndtert digitale gudstjenester under koronakrisen, og en rekke forskere på digital religion har også skrevet korte bidrag der de er i gang med analysene av situasjonen. For meg som har liten kjennskap til digital religiøs praksis som forskningsfelt, er dette en uhyre lærerik prosess.

Jeg har allerede skrevet en vitenskapelig artikkel som skal publiseres i juni i *The Scottish Episcopal Institute Journal*. Den vil publiseres online, og jeg oppfordrer NNKs lesere til å lete den opp når den er ute, trolig omtrent samtidig med at dette nummeret dumper ned i postkassene til abonnentene. Tittelen er «@Coronaworship. Material and Digital Liturgies» (online-adresse står i referanselista, red.anm.). Med utgangspunkt i mine egne fordommer mot online-gudstjenester, drøfter jeg det som noen av oss ofte hevder er kvalitative forskjeller mellom online- og offlinegudstjenester, men som ifølge blant annet Heidi

A. Campbell og Tim Hutchings i stor grad viser seg å være et kontinuum mellom flytende praksiser (“Social Distancing Leads to Rethinking Church”, 49-52). Det gjør det umulig å avfeie digitale gudstjenester som mindre ekte og mindre gyldige enn fysiske gudstjenester, selv om det er klare forskjeller mellom dem. Jeg drøfter også en del trekk ved online religion som for noen av oss har vært grunnen til at vi hittil ikke har tatt online gudstjenester helt på alvor: at de er skapt av digitale og teknologiske medier, og at de er ikke-materielle. Dette problematiserer liturgiforskeren Teresa Berger som konstruerte dikotomier. I monografien *@Worship. Liturgical Practices in Digital Worlds* (2017) hevder hun at det ikke finnes en eneste liturgi eller gudstjeneste som er ikke-mediert, eller ikke formidla gjennom noen form for media. Media er langt mer enn teknologi, og alle gudstjenester er avhengige av mediering. Bergers bok er riktignok pre-pandemisk, utgitt i 2017, men svært relevant for den situasjonen vi står i nå. Mediering er et trekk ved all liturgisk praksis fra tidenes morgen, og det finnes ikke noe punkt i historien der liturgien har vært opprinnelig, ubesudla og ikke-mediert. Digitale gudstjenester føyer seg derfor inn i en lang rekke av medierende praksiser. Riktignok er det forskjell på hvorvidt en samhandler med andre gudstjenestefeirende i kirkebygg stappfulle av materialitet eller sitter foran skjermen sin alene, men online-gudstjenestene er også materielle, sier Berger. Blant annet er online-rommene materielt innreda ved hjelp av interiør og symbolikk, og deltakerne samhandler også med materialitet, blant annet sin egen PC. Det er derfor umulig å sette et skarpt skille mellom før og nå, og mellom online og offline. Det ene samvirker med det andre.

Utdyping av dette finnes i artikkelen min i *SEI Journal*, og jeg henviser til den for videre lesning. Det jeg derimot ikke drøfter i artikkelen, er betydningen av å se kjente kirkerom og kjente personer på onlinegudstjenestene. Jeg drøfter heller ikke i særlig grad tilgjengeligheten for de som vanligvis ikke vil eller kan gå inn i en kirkebygning. Det jeg heller ikke drøfter i den nevnte artikkelen, er nattverdfeiringen, eller mangelen på sådan. Alt dette henger sammen med diskusjonen om materialitet. Det vil jeg derfor forsøke å utvikle noen tanker om i denne teksten.

TV-kirke, katedral og soknekirke

13. mars 2020 måtte jeg avbryte forskningsoppholdet mitt i Glasgow og komme meg hjem på grunn av nedstenginga av Norge. Jeg måtte rett i karantene, og da den var over, begynte påskehøytiden. En av de største sorgene var å ikke kunne gå i kirken. Gleden var stor da mange prester begynte å strøme gudstjenester fra stuer og arbeidsrom. Det gjorde rett og slett utrolig sterkt inntrykk. Det ga håp – håp om at kirken stadig fantes, selv om vi var tvunget til å være adskilt. Oslo domkirke var raskt på banen med gudstjenester, tidebønner og konserter. Ganske raskt begynte lokalmenighetene også å strøme eller gjøre opptak fra soknekirkene. Samtidig kjørte NRK gudstjenester fra Tromsø domkirke og Nidaros domkirke gjennom hele påskeuka. Det var svært varierende nivå på den teknologiske profesjonaliteten. NRK har årtiers erfaring med produksjon av gudstjenester som er tilrettelagt for dette mediet. Domkirkene, og særlig Oslo domkirke, har også lang erfaring med gudstjenester av nasjonal interesse som kongelige bryllup, gravferder og andre liturgiske begivenheter. Profesjonaliteten var høy i både TV-gudstjenestene og katedralene. Det kom til syne en bevissthet om bruk av rom og steder, kameraføringen var god, og lyden likeså. Mange prester strømmet hjemmefra ved hjelp av smarttelefonene sine. Selvsagt kan ikke den tekniske kvaliteten på dette sammenliknes med de profesjonelle gudstjenestene. Nærværet var likevel sterkt og oppbyggelig, og sto ikke tilbake for de mer digitalt tilrettede liturgiske begivenhetene.

Det ble en ufattelig stor mengde av digitale gudstjenestetilbud, og etter hvert ble det umulig å delta på alt. Jeg måtte velge. I denne mengden var det noe som førte til at jeg ofte foretrakk gudstjenester fra de kirkebyggene som jeg har et mest personlig forhold til. Sagene kirke, kirken jeg tilhører, kjørte et enkelt, men omfattende opplegg gjennom hele påsken, og har holdt på til nå med blant annet daglige morgenbønner. Når jeg ikke så på gudstjenestene fra Sagene, så jeg på gudstjenestene fra Oslo domkirke, og samtlige NRK-gudstjenester. NRK-gudstjenestene ga følelsen av å høre til i et nasjonalt fellesskap. De andre gudstjenestene ga følelse av et lokalt fellesskap, siden jeg bor og lever i Oslo. Hvilke menigheter foretrakk andre å følge? Det er

for tidlig å trekke særlige slutninger om den aktiviteten som har pågått, og stadig pågår, digitalt. Men for mitt eget vedkommende skyldtes preferansene at jeg kjente igjen rommet. Det skyldes også selvsagt at jeg kjente personene som deltok, kjære og velkjente ansatte som jeg treffer når jeg går til gudstjeneste. Men erindringen av den første strømminga fra Sagene kirke var at det var enormt sterkt å se rommet igjen. Jeg hadde ikke vært i Sagene siden før jeg dro til Glasgow i januar. Plutselig fikk jeg anledning til å «komme inn» i kirken igjen. Der var prekestolen og alteret. Der var lysgloben, og der var altertavla. Jeg kunne skimte døpefonten, mursteinsveggene og det øvrige inventaret, og jeg fryda meg over å se de gullforgylte dekorasjonene på prekestolen. Noe av den samme følelsen fikk jeg av å se gudstjenestene fra Oslo domkirke. Selv om jeg ikke har vært der like mye som i Sagene, representerer også den et kjent kirkerom.

Jeg er spent på å få kunnskap om dette også gjelder andre deltakere på digitale gudstjenester. I vellet av tilbud, foretrakk folk sin lokale soknekirke? Eller foretrakk de de mest profesjonaliserte? Var det i så fall forholdet til bygningen og de lokalt ansatte som styrte dette valget? Jeg er særs interessert i svaret. Dette kan være snakk om en ny form for folkekirkelighet, eller en ny erfaring som bekrefter folkekirkens forhold til bygget. Det vil i så fall være en bekreftelse på det Jonathan Z. Smith skriver om i ritualteori-klassikeren *Å finne sted. Rommets dimensjon i religiøse ritualer* (1998). Ritualen kan ikke løsrives fra stedet. Smith skriver «Det var kontakten med de hellige stedene (*loca sancta*) i det kristne Palestina på 300-tallet som transformerte det kristne ritualen, slik at det ble en høytideligholdelse av det historiske og syntagmatiske så vel som, i Palestina, det topografiske.» (s.95). Smith beskriver videre at når helligstedene ikke var tilgjengelige, fortsatte de å eksistere som et projisert objekt: «Det var myten som skapte de stedene for som ble objekter for minnehøytiden. Ritualen ble utvidet til å omfatte denne projiseringen – idet det gjorde bruk av både rommets og tidens koordinater i Palestina» (ibid).

Det er særs interessant å undersøke hva digitaliseringen gjør med vår opplevelse av ritual og stedlighet. Cyberspace er ikke

et sted. Å følge digital gudstjeneste i den lokale soknekirken er ikke å være der. Heller ikke er soknekirken der i form av et minne av den typen Smith omtaler. Er det digitale i ferd med å omdanne den lokale kirken til et objekt for høytiden? Deltakelse på strømmen gudstjenester fra en kjent soknekirke er ikke det samme som å være fysisk til stede i kirken. Men strømminga skaper en projisering: Jeg er på helligstedet, uten samtidig å være tilstede på helligstedet. Noen andre er tilstede på helligstedet som stedfortredende aktører og utfører ritualet. Hvis ritualet utføres på andre steder enn det kjente helligstedet, vekker det ikke, i hvert fall for min del, samme interesse og opplevelse av gyldighet.

Dette er foreløpige tanker som jeg kaster ut, og som jeg gjerne vil jobbe videre med.

Digitale gudstjenester og tilgjengelighet

Det er for tidlig å vite det eksakte tallet på deltakelsen på digitale gudstjenester under pandemien. Men uten tvil har det gått til himmels. Det ikke-forpliktende ved online religiøs praksis er kjent og drøfta av forskerne på dette fagfeltet. En trenger ikke å være synlig tilstede, og det er mulig å veksle mellom deltakelse og ikke-deltakelse uten å føle at en står til rette overfor noen.

Det er ikke sikkert at den påfallende økte deltakelsen bare dreier seg om ikke-forpliktende deltakelse. En ting er at pandemien utvilsomt framtvinger økte åndelige behov. Den teologiske fortolkninga av pandemien gjøres på mange vis, og for mange vil det mest opplagte være å søke til Den norske kirke for å få hjelp til å håndtere frykten, de eksistensielle fortolkningene og håpet. Det er et aspekt til ved dette, som Inger Marie Lid og Anna Rebecca Solevåg skriver om i innlegget «Nettkirker fremmer religiøst fellesskap» i Vårt Land 19. mai 2020: universell utforming og tilgjengelighet. For mange er det fysisk vanskelig å komme seg til en kirke. Det kan dreie seg om avstander men særlig om vanskelig tilgjengelige kirkebygg, med trapper, trange midtganger og dårlige toalettforhold, bygg som gjør det umulig for eksempel en rullestolbruker å komme seg inn. For synshemmede kan det være vanskelig å vite om en overholder en-meters-avstanden, og for andre med fysiske smerter kan det være vanskelig å sitte

gjennom en hel gudstjeneste – for ikke å snakke om at det kan være vanskelig å veksle mellom å sitte og å stå, noe som vi gjør hele tida i en gudstjeneste. De digitale gudstjenestene gjør derfor kirkene og gudstjenestelivet tilgjengelig på en helt annen måte. Pandemien svarte på et behov hos mange.

Spørsmålet er hva kirken gjør med dette når det igjen blir mulig å samles til fysiske gudstjenester, noe vi snart kan gjøre. Skal all strømming opphøre? Lid og Solevåg peker på muligheten for å fortsette å gjøre gudstjenestelivet digitalt tilgjengelig av hensyn til universell utforming (*Vårt Land* 19.5.20, 16-17). Kirkerådets kommunikasjonsavdeling ved Ingeborg Dybvig har også påpekt det samme, at vi ikke går tilbake til 12. mars, dagen da Norge gikk i lockdown. For det første har Den norske kirke allerede hatt et betydelig digitalt nærvær på Facebook, Instagram, Twitter, Snapchat, TikTok og sin egen nettside. Oppmerksomheten om dette har økt sterkt under pandemien. Mange menigheter og kirkelig ansatte som har hatt liten erfaring med digital formidling, har kasta seg rundt og funnet ut at det var fullt mulig å skape et godt nærvær digitalt likevel. Det var ikke så vanskelig som de trodde. Det er ingen grunn til å tro eller håpe at de vil slutte med det.

Det er flere grunner til å jobbe for et stadig digitalt nærvær når pandemien flater ut. Jeg tror ingen ønsker seg at Den norske kirke skal bli en nettkirke uten fysiske og materielle samlinger. Det vil alltid ligge til grunn for alt vi gjør. Men at medieringen, som Teresa Berger kaller det, fortsetter gjennom flere medier enn de så langt har gjort, kan det være mye å vinne på. Tilgjengeligheten blir adskillig bedre for langt flere. Og for de som ønsker seg det uforpliktende, kan det være at den liturgiske synligheten fører til at de likevel våger seg inn i det fysiske rommet.

Nattverdfaste

Noe av det første som ble et påtrengende teologisk tema, var fraværet av nattverdfeiring. Det ble rett og slett for risikabelt av smittehensyn, og i første omgang ble det sagt at Den norske kirke valgte å faste fra nattverd, i solidaritet med den situasjonen som hadde oppstått. Fastemotivet fungerte fint som begrunnelse,

siden dette skjedde midt i fastetida. Men så ble det påske og oppstandelse, og fastebegrunnelsen fungerte ikke like godt. Og nedstenginga av Norge, kirker inklusivt, ble forlenga.

Jeg synes dette er et av de mest kompliserte spørsmålene under koronapandemien. En kirke som ikke feirer nattverd på to måneder, hva skal vi si om det? Katolikkene har en helt annen anledning til å feire nattverd på vegne av alle. Jeg valgte å snylte på biskop Bernt Eidsvig og fulgte noen av messene fra St. Olav domkirke i Oslo, i tro og visshet om at den katolske messefeiringen også skjer på vegne av andre trossamfunn og religioner. Det samme gjorde jeg med pave Frans. Men det kjentes ikke tilfredsstillende. Som lutheranere har vi ingen teologi som forsvarer privatmesse, og vi har heller ingen teologi som gir rom for æring (adorasjon) av sakramentet. Jeg er sikker på at det var flere lutherske prester som holdt nattverd for seg selv og sine nærmeste. Det kunne også jeg gjort, men på spørsmål fra en venn om jeg gjorde det, svarte jeg: «Jeg synes ikke det er riktig at jeg skal sitte her og gasse meg med nattverd uten at andre får.». Litt uærbødig sagt, men det ble lå en dyp teologisk begrunnelse for det.

Noen menigheter fant gode løsninger. Skårer menighet la i slutten av april til rette for at enkeltpersoner eller kohorter kunne få «time» i kirken der de fikk tildelt sakramentet på en trygg og smittefri måte.

Nå ser det heldigvis ut til at vi er over den verste kneika. Kanskje det aldri vil skje igjen at kirkene over hele verden må stenge i to måneder, og måtte Gud forby at vi opplever en ny påske uten feiring av oppstandelsen i våre egne kirkebygg. Men vi må være forberedt på at det kan gjenta seg. Jeg skulle med glede sett biskopene våre feire nattverd under noen av de digitale koronagudstjenestene, vel vitende om at hele Den norske kirke fikk del i dette. «Vi bærer mange med oss i dag når vi går frem. Hva Kristus har å gi oss, er også gitt for dem», skriver Svein

Ellingsen i en av våre kjæreste nattverdsalmer. Jeg mener at det må være rom for å feire nattverd selv om de fleste er forhindra fra å avstå fysisk fra å delta.

Den flytende materialiteten

Det er mange flytende grenser mellom gudstjenester online- og offline. Nærvær og materialitet er særlige problemområder. Det viser seg at materialiteten ikke er fraværende i det som skjer online, og heller ikke nærværet. Jeg ser fram til de teologiske refleksjonene som vil komme, og ser også fram til å observere hvordan det digitale og materielle gudstjenestelivet vil fortsette framover. Men aller mest ser jeg fram til at pandemien tar slutt. Takk til alle fantastiske prester, organister, diakoner, kirketjenere og andre som har gitt oss det kirkelige nærværet under en ualminnelig krevende tid. Det gjorde det mulig å holde ut.

Referanser

Berger, Teresa: *@Worship. Liturgical Practices in Digital Worlds*. Abingdon: Routledge 2017

Campbell, Heidi A.: (ed.): *The Distanced Church. Reflections on Doing Church Online*. Digital Religion Publications. An Imprint of the Network for New Media, Religion & Digital and Culture Studies 2020

Campbell, Heidi A.: "Social Distancing Leads to Rethinking Church" in Heidi A. Campbell (ed.): *The Distanced Church. Reflections on Doing Church Online*. Digital Religion Publications. An Imprint of the Network for New Media, Religion & Digital and Culture Studies 2020, p. 49–52

Hutchings, Tim: "What Can the History of Digital Religion Teach the Newly-Online Churches of Today?" in Heidi A. Campbell (ed.): *The Distanced Church. Reflections on Doing Church Online*. Digital Religion Publications. An Imprint of the Network for New Media, Religion & Digital and Culture Studies 2020, p. 61-64

Lid, Inger Marie og Solevåg, Rebecca: «Nettkirker fremmer religiøst fellesskap» i *Vårt Land* 19.05.2020, s. 16-17

<https://www.scotland.anglican.org/who-we-are/vocation-and-ministry/sei/sei-journal/>

Smith, Jonathan Z.: Å finne sted. *Rommets dimensjon i religiøse ritualer*. Oslo: Pax 1998

Thomassen, Merete: «@Coronaworship. Material and Digital Liturgies» in *Scottish Episcopal Institute Journal* volume 3-2020
<https://www.scotland.anglican.org/who-we-are/vocation-and-ministry/sei/sei-journal/>

”...denne fæle pestsjuka, som tok så mange liv” – kyrkja under spanskesjuka

Før koronaviruset er spanskesjuka (1918-19) den siste pandemien som har råka Noreg. På verdsbasis døydde om lag 50 millionar menneske. Det var fleire enn dei som mista livet i første verdskrigen. I Noreg tok epidemien livet av 15000 menneske. Under det største utbrotet seinsommaren og hausten 1918 vart delar av det norske samfunnet stengd ned. Også kyrkja vart influert av epidemien og samfunnet sine åtgjerder mot å hindre smitte. Dette er eit tema som i liten grad er utforska. I den kyrkjehistoriske oversiktslitteraturen er spanskesjuka ikkje nemnt. Også i allmennhistoriske oversynsverk er det lite å finne. Det finst fleire spesialstudiar om spanskesjuka, men ingen fokuserer særskilt på kyrkje og kyrkjeliv.

I det følgjande vil eg sjå nærmare på korleis Den norske kyrkja stelte seg til epidemien og kva innverknad han hadde på kyrkjelivet og prestane sin praksis. Viktig kjeldemateriale er prestane sine dagsregister, kyrkjebøker og aviser, i tillegg til minnemateriale. Først nokre ord om kva sjukdom spanskesjuka var og korleis ho spreidde seg.

”... som Ild i tørt Græs”

Spanskesjuka var ein influensasjukdom forårsaka av virus, som smitta fort og fekk eit stort omfang. Symptoma var brått høg feber, hoste, smerter i augo, øyra og svelget. Det var òg vanleg med vondt i hovudet, ein kunne blø frå nesa og vere svimmel. Influentaen kunne føre til alvorlege komplikasjonar, særleg

lungebetennelse. Då dette var før antibiotika var funnen opp, døydde mange på kort tid av lungekomplikasjonar. Særleg skremmande var det at sjukdommen særleg råka unge menneske.

Sjølv om namnet indikerer det, oppstod ikkje spanskesjuka i Spania. Sjukdommen utvikla seg i sluttfasen av første verdskrigen. Spania var nøytralt og hadde i motsetnad til dei landa som tok del i krigen ei fri presse. Sjukdommen råka Spania i mai 1918, og kongen var ein av dei første som vart smitta. Med nyhenda om at kongen hadde vorte sjuk, vart epidemien for første gong offentleg kjend, og fekk dermed namnet "spanskesjuka". Denne nemninga har sidan vore den vanlege.

Sjukdommen braut først ut i ein militærleir i USA i byrjinga av mars 1918. Etter kort tid spreidde han seg til andre militærleiarar. Til Europa kom epidemien med dei store transportskipa som frakta soldatar frå USA til kampane på Vestfronten. Sjukdommen spreidde seg ukontrollert blant amerikanske soldatar i heimlandet og utanlands. Så mange som 62 000 amerikanske soldatar i hæren døydde. Epidemien kom i fleire bølger, den siste våren 1919, og råka den krigstrøtte og underernærte befolkninga i Vest-Europa hardt. Trass i alle freistnader på å kontrollere og finne botemiddel mot epidemien var dødstala svært høge.

I Noreg slo epidemien til fullt sommaren 1918. Han dukka først opp i Kristiania, der det første utbrotet kom i midten av juni. Etter ei dryg veke melde ein om fleire tilfelle i Bergen. Sjukdommen spreidde seg med jernbanen, skipsfarten og vegane frå sør mot nord i landet. Hurtigruta frå Bergen var viktig for spreininga av influensaen til den nordlege landsdelen. I den andre veka av juli var det om lag 6 000 smittetilfelle berre i Kristiania. Verdens Gang skreiv at "der kan intet gjøres for at stanse Sygdomen, som springer som Ild i tørt Græs." Etter ein månads tid flata det ut, men ei ny bølge kom om hausten. I dette utbrotet var spanskesjuka på det kraftigaste og det mest dødelege. smittetala gjekk stadig opp over. I siste veka av oktober var det 149 dødsfall av sjukdommen i Kristiania. Frå Trondheim vart det rapportert om 20 dødsfall dagleg då det stod på verst. Ei tredje bølge slo til om vinteren og var på sitt høgste i mars 1919. Denne vinterbølga var noko mildare fordi befolkninga delvis hadde vorte immun.

Spanskesjuka råka sosialt skeivt. Mest øydeleggjande var han blant fattige og i arbeidarklassen. Dei fattige i mange av byane hadde opplevd rasjonering av matvarer som følge av krigen. Dårleg ernæring førte til at dei vart lettare mottakelege for sjukdommen. At mange av denne delen av befolkninga dessutan budde i små husvere, gjorde dei ekstra sårbare for smitte. I Kristiania var skilnaden stor mellom ulike bydelar. Svens-Erik Mamelunds studie av skilnader i dødelegheit syner at i bydelen Frogner hadde innbyggjarane femti prosent lågare dødelegheit enn innbyggjarane i bydelen Grønland. Det høyrer dessutan med at personar med tuberkulose, tidas farlege folkesjukdom, og annan lungesjukdom hadde høgare risiko for å dø om dei vart smitta av spanskesjuka.

Men uansett samfunnsklasse var det som nemnt menneske i sin beste alder – mellom 20 til 40 år – som vart hardest råka og hadde høgast dødelegheit. Kyrkjebøkene og dei mange dødsannonsane i avisene frå denne tida talar sitt tydelege språk. Sjukdommen vart opplevd som uhyggeleg. ”Besindighed og Ro er nødvendig”, oppmoda stadsfysikus i Bergen, ”men særlig dog Renslighed”. Det var ingen medisin som hjelpte mot sjukdommen. I mangel på gode botemiddel mot epidemien var det mange av lækjarane som forordna konjakk eller brennevin som medisin. Dette kunne lækjarane gjere sjølv om det var midt i forbodstida med forbod mot å nyte alkohol. Særleg fråhaldsfolket stilte seg negativt til dette lækjarrådet.

Helsestyremaktene oppmoda folk om ikkje å spytte på gata og halde seg for nesa og munnen når dei hosta og naus. Reinslegheit vart òg streka under som særskild viktig. Styremaktene oppmoda om å stengje større arrangement, og folk vart elles bedne om å halde seg borte frå større samkomer. Dette hadde nok størst effekt på landsbygda. I dei større byane – der mange budde svært tett – var verknaden av slike tiltak mindre. I Kristiania stengde folkeskolane i oktober 1918, og fleire stader i landet var skolane stengde i periodar, anten fordi mange av elevane eller læraren var sjuke, eller fordi ein freista å hindre smittespreiing under dei største utbrota.

”Kirken holdtes lukket etter beslutning fra helserådet”

Under spanskesjuka freista kyrkja og prestane å gjere si gjerning i folket. Kyrkjene var ikkje systematisk stengde under epidemien. Som med skolane kunne kyrkjene vere stengde i periodar på stader der sjukdommen råka særleg hardt. I Bergen avlyste dei alle barnegudstenester for ein periode, men freista å halde ordinære gudstenester som vanleg. Det var tilfelle også andre stader. Barnegudstenestene samla mange og ein frykta smittespreiing. Men mange stader vart òg ordinære gudstenester avlyste i periodar. I Våler i Hedmark til dømes vart gudstenestene avlyste dei to første sundagane i november. ”Messefald p.g.a. forbud mot offentlige sammenkomster grundet den spanske syge”, heiter det i presten sitt dagsregister for desse to sundagane. Førre månaden hadde det dessutan vore messefall to sundagar, fordi soknepresten fekk spanskesjuka i byrjinga av oktober 1918. Dermed var det minst fire messefall som kunne relaterast til epidemien den hausten i Våler.

I Risør vart to gudstenester i juli og august 1918 avlyste etter vedtak av helserådet grunna ”den spanske syge”. Det same var tilfelle i Bodø. Her vart gudstenestene 15. og 22. september avlyste. ”Kirken holdtes lukket etter beslutning av helserådet på gr. av en herjende epidemi; ”den spanske syge”, kan ein lese i dagsregisteret. Dei samiske områda nord i landet vart hardt råka av epidemien ut på hausten 1918.

Presten i Karasjok fekk sjukdommen, noko som gav messefall dei to første sundagane i oktober 1918. Det hadde òg vore messefall to sundagar i august, fordi ingen ”kirkealmue” var møtt fram. Om det manglande frammøtet skuldast spanskesjuka, er utvisst, men ikkje utenkeleg. 27. oktober vart høgmessa avlyst og då med ”spanskesygen” som grunngjeving.

Somme stader vart kyrkjelege handlingar som konfirmasjon og bryllaup utsette som følge av epidemien. *Agderposten* melde at konfirmasjonen som skulle haldast i Arendal kyrkje 1. desember vart flytta til sundag etter jul. Grunnen var at undervisninga hadde vorte avbroten på grunn av epidemien.

Sameleis fortalde ein kvinneleg informant i minnematerialet at ho skulle konfirmerast i Mandal kyrkje i desember 1918, men der måtte konfirmantflokken vente til i januar året etter. Den same informanten fortalde at ho hadde gledd seg til å vere med i bryllaupet til søstera i romjula. Men det kom melding om at kyrkja var stengt inntil vidare, så bryllaupet måtte utsetjast. Slike døme finst over heile landet.

Døma ovanfor tyder på at kyrkja ikkje hadde unntak frå lokale restriksjonar knytte til offentlege samkomer, der slike vart sett i verk som følge av spanskesjuka. Det var inga nasjonal regulering som medverka til å stengje kyrkjene. Hovudinntrykket er at ein freista å gjennomføre gudstenester og kyrkjelege handlingar så langt det var råd. Avisa *Social-demokraten* i Kristiania kritiserte at ikkje kyrkjene stengde hausten 1918. Kyrkja måtte då ta sin del av skulda for smittespreiinga, meinte avisa. Men elles var det få kritiske røyster mot opne kyrkjer. Det kunne nok vere at oppslutnaden om gudstenestene var mindre som følge av epidemien. Folk let vere å gå, fordi dei frykta smitte.

Noreg skilde seg ikkje frå nabolanda. I Danmark gjekk ein heller ikkje til ei generell nedlukking av kyrkjene. I oktober melde norske aviser at alle offentlege møteplassar i København var stengde, men med visse unntak frå kyrkjene. Ordinære gudstenester skulle inntil vidare haldast som før. At gudstenestene ikkje vart avlyste, vart gjenstand for debatt i københavnske aviser. ”Men nu Kirkerne? Vil de ikkje ogsaa blive lukket?” spurde *Politiken*, som meinte at mange ville ”finde det naturligt, om Sundhedsstyrelsen snarest tager Spørgsmålet om Kirkernes Lukning op til Afgjørelse.” Noko seinare vart det opplyst at gudstenestene ville bli forkorta, men ikkje avlyste. Biskop Ostenfeld i København meinte at så lenge sporvognene framleis fekk frakte passasjerar, så måtte kyrkjene få halde ope.

Ei travel tid for prestane – mange sjukebesøk
Dei mange sjuke og dei høge dødstala under spanskesjuka gjorde at prestane fekk travle tider. Mange sjuke låg kring om i heimane, sjukehusa var overfylte, og på kyrkjegardene ringde klokkene tidleg og seint. Det gjorde sterkt inntrykk at så mange unge

menneske døydde på kort tid. Ein distriktslækjar i Nord-Noreg fortalde at "[d]et som tok mest paa, var at staa ved de talrike dødsleie, hvor litet eller intet kunde gjøres for at redde de unge kraftige mennesker." Prestane stod i det same. Dei kom i kontakt med mange triste menneskelagnader, mykje sorg og fortvilning. Prestane gjesta sjuke så langt kreftene rakk. Fleire gav uttrykk for at det var ei tung tid.

Stikkprøver i dagsregistra til prestane syner ein tydeleg auke i sjukebesøk frå utbrotet av epidemien sommaren 1918 og utetter. I juni 1918 gjennomførte til dømes soknepresten i Nedre Eiker 41 sjuke- og husbesøk, i juli då spanskesjuka slo til, auka talet til 112 og toppa seg i november med 116. Medrekna i desse tala er òg dei besøka som presten gjorde til folk i kyrkjelyden som var lagt inn på sjukehuset i Drammen. I Fana sokn utanfor Bergen hadde òg sjukbesøka ein topp i 1918 (1917: 23; 1918: 71; 1919: 58; 1920: 60). I Våler var det flest sjukebesøk i 1919 (1917: 34; 1918: 48; 1919: 59; 1920: 28). Parallelt med veksten i talet på sjukebesøk under spanskesjuka, auka også talet på soknebod, dvs. presten sitt nattverdbesøk hos sjuke og døyande. Framleis var det vanleg å sende bod på presten når ein forstod at det gjekk mot slutten. Det var ikkje uvanleg at alle dei som var til stades i sjukerommet, tok del i nattverdhandlinga. I Fana til dømes var det flest soknebod i 1919 (1917: 21; 1918: 27; 1919: 35; 1920: 23).

Sjølv om prestane var klar over smittefaren, heldt dei likevel fram med den tette kontakten med sjuke og døyande i kyrkjelyden. Naturleg nok vart dei utsett for smitte og mange fekk sjukdommen. Soknepresten i Nedre Eiker vart sjølv sjuk av spanskesjuka i slutten av januar 1919. Dagen før han måtte til sengs, hadde han halde ei oppbygging og vore på sju sjukebesøk. Etter fjorten dagar tok han opp att tenesta. Men det kunne òg vere at presten døydde. Harald Vig kom til Verdal som ny sokneprest i juni 1918. Han vart smitta av spanskesjuka og etter eit kort sjukeleie døydde i november. Dette gjorde naturleg nok inntrykk på kyrkjelyden.

Men sjølv med mange sjukebesøk og tett kontakt med folk var det slett ikkje alltid at presten fekk sjukdommen. Sonen til den kjende

diktarpresten Anders Hovden fortel frå Melhus i Trøndelag, der faren var prest:

”Det var ikkje lenge før også Melhus kom midt i skotlina for denne fæle pestsjuka, som tok så mange liv på stutt tid. På prestegarden låg vi samstundes sju menneskje, og – merkeleg nok – berre oss unge. Mor og far gjekk fri.”

Dei høge dødstala under spanskesjuka førte til mange gravferder. Ikkje alltid var det mogleg å halde seremoni. I slike tilfelle vart likkistene henta og ført til grava, og så hadde presten jordfesting på kyrkjegarden den neste gudstenestesundagen. Gravferdspraksisen var ikkje eins kring om i landet. Det var lokale variasjonar. Somme stader var det ikkje vanleg at presten var med sjølve gravferdsdagen. Han hadde berre jordfestinga, som han forretta ein gong seinare i samband med at det var gudsteneste i kyrkja. Dette var ein gammal tradisjon som framleis var vanleg mange stader. I minnematerialet opplyste ein informant frå Østfold, fødd 1892, at presten i det store og heile ikkje var til stades ved gravferd, men berre utførte jordpåkastinga. Det var læraren i bygda som forretta gravferdene. Informanten fortalde om den gamle skikken med å setje ein stokk på kista:

”Man ordnet seg da slik at det ble satt en rund stokk ned på kisten, og denne stokken var så lang at den stakk opp av jorden når graven ble kastet til. En gang høst og vår kom så presten og foretok jordfestelsen. Stokken ble tatt opp, og det ble da en rund kanal ned til kisten. Gjennom denne kanalen slapp presten jorden ned på kisten.”

Det kunne altså gå lang tid frå gravferda til jordpåkastinga fann stad. Men det kan synest som om at det etter kvart vart meir vanleg å ha jordpåkasting oftare. Dagsregisteret til presten i Nedre Eiker fortel at han gjerne hadde ein eller to jordpåkastingar når det var gudsteneste. Eit unntak var helgesundagen 1918. Då utførte han 11 jordpåkastingar på kyrkjegarden ved Nedre Eiker kyrkje. Ikkje uventa førte spanskesjuka til det vart fleire jordpåkastingar, men ut over dette vart ikkje presten meir involvert i gravferder, der dette ikkje hadde vore praksis.

Dette var sjølv sagt annleis der presten frå før tok del i gravferdene. Somme stader var presten med på kyrkjegarden sjølve gravferdsdagen, heldt "liktale" og forretta jordfesting. Andre stader var det vanleg med gravferd frå heimen, der presten heldt tale ved båra i "sørgehuset" før ein kom på kyrkjegarden. Slik deltaking vart det meir sjølv sagt meir av for prestane under spanskesjuka. Frå Våler i Hedmark til dømes opplyser dagsregisteret at soknepresten hadde 40 "liktaler" i 1917, talet auka til 64 i 1918 og var 53 i 1919. Dagsregister frå andre kyrkjelydar vitnar om den same tendensen.

Det kunne òg vere fleire som vart gravlagt på same gong, til og med frå same familie. I ein familie i Valberg i Lofoten døydde tre søner på ei veke. Dei var høvesvis 14, 18 og 23 år gamle. Gravferdsdagen var 18. november. "En begravelse som sent vil glemmes", skreiv soknepresten etterpå i Lofotposten. Mora og tre døtrer var òg sjuke og sengeliggjande, dei kunne ikkje ta del i gravferda på vanleg måte. "De 3 hvite kister, som var dækket av vakre kranse, blev i følge baaret av kameraterne ind i stuen, hvor presten talte et trøstens ord til den sørgende far og venneflokk," skreiv presten. "Efterpaa blev laakene tat av og en for en baaret ind til moren og søstrene der ønsket at se sine sønner og brødre for sidste gang. Det var en gripende stund, neppe nogen magtet at holde taarerne tilbage." Deretter vart kistene ført ut av heimen og til kyrkjegarden, "et langt, stille tog". Til slutt formidla presten ord til trøyst for dei som sat att: "Gud gi de sørgende kraft til å bære sorgen og trøst i troen på, at han som gjør alle ting vel, har gjort vel mot dem som gik bort".

Frå Melhus i Trøndelag fortalde sonen til den kjende presten Anders Hovden: "Eg minnest ein myrk, regntung ettermiddag. Far og klokkaren stod ved ei stor grav. Likfylgjet kom fram langt på ettermiddagen. Det var fem menneskje frå same garden som vart gravlagde." Slikt gjorde inntrykk.

Somme stader hadde det vorte praksis at presten forretta gravferdene i kyrkjene eller frå gravkapell, der slike fanst. Spanskesjuka førte til travle tider med mange gravferder for prestane.

På ulike måtar kunne dei høge dødstala by på utfordringar. Frå Kristiania fortalde ein informant i minnematerialet frå 1981 at gravferdsbyråa ikkje hadde folk nok til å bere likkister. Sporvegsfolka vart då spurde om dei kunne hjelpe til. Faren til informanten var tilsett i sporvegen, og mellom skifta var han med å bar kister på Nordre gravlund. Andre fortalde om at politiet vart sett til å bere likkister. Det høge talet på døde kunne òg gjere at ein vart utselt for kister.

På grunn av smittefaren var det ikkje alltid at familiane fekk følgje dei døde til grava. Det kunne òg vere at fleire i same familie var sjuke og av den grunn ikkje fekk vere til stades i gravferda. Gjennom dødsannonsane vart det òg freista å avgrense frammøtet for å unngå spreiding av smitte. Ofte kunne det stå: ”Venner og bekjendte bedes ledsage”.

Spanskesjuka som ”Guds skole”?

Trass i den alvorlege situasjonen med mange sjuke og døde synest ikkje epidemien å ha sett sterke spor i forkyninga til prestane. I alle fall ikkje om ein tek utgangspunkt i preiketema som er ført inn i dagsregistra. Desse reflekterer gjennomgåande kyrkjeåret og bibeltekstane, ikkje den aktuelle situasjonen. Men somme døme finst på at det dagsaktuelle fekk plass i temaval. Korleis skulle ein forstå og tolke det som skjedde? Epidemien kunne tolkast som sendt av Gud, til oppseding av menneska. ”Sykdom som Guds skole” var overskrifta på preika soknepresten i Nedre Eiker heldt ein søndag i september 1918. ”Det skjedde dog av Herren”, konstaterte årsmeldinga til lokalforeininga av Det norske misjonsselskapet i 1918, ”og det han gjør, kan ofte være underlig for vore øine”. Men sjølv i det vonde, i all sjukdom og lidning kunne Gud utrette noko. Midt i alvoret kunne livsens ande gjere si gjerning: ”Derom vidner de store vækkelser som senere har brutt ut paa de forskjellige steder.”

Vidare finst det døme på at epidemien var eit referansepunkt med omsyn til val av preiketema. ”Den onde smitte” var til dømes tittelen på ei peika som presten i Hobøl heldt i juli 1918, og i september var peiketemaet ”Kristi lys i dødens mørke”. I Jakob kyrkjelyd i Bergen heldt presten preike med temaet: ”Lidelsens

gaate” i oktober 1918, og i juni året etter, når epidemien hadde slept taket, reflekterte predikanten over temaet: ”Menneskeværð og lidelse”. I Fjellberg kyrkje var ”Døden som gjest” preiketema ein søndag i september 1918. Denne typen aktualiseringar synest likevel ikkje å ha vore det vanlege. Dagsregistra vitnar om at dei hørde til unntaka. For oss i dag kan den manglande aktualiseringa verke påfallande, og i somme tilfelle direkte ubarmhertig. Til dømes når preiketemaet i Bodø kyrkje på bots- og bededag 1918 – midt under epidemien - var ”Evig fortapt”. Det kan vere at prestar og forkynnarar nytta den alvorlege situasjonen til å ”vekkje opp” folk.

Spanskesjuka og følgjene av ho vart heller ikkje kommentert i det eg har sett av offentlege kyrkjelege dokument. Sjølv om epidemien i høg grad prega situasjonen for kyrkja og prestane. Visitasmeldingar og årsmeldingar frå biskopane er så godt som tause om sjukdommen som herja landet. Biskop Jens Tandberg i Kristiania omtala i årsmeldinga for 1918 ”de alvorlige begivenheter” som dei siste åra ”har rystet verden”. Her tenkte han nok først og fremst på verdskrigen, samstundes som spanskesjuka òg hørde med til dei hendingane som skaka verda. Tandberg skreiv at desse hendingane hadde ”afsat enkelte spor” i auka kyrkjesøking og oppbyggelege samkomer, utan at det hadde ført til ”nogen livskrafting aandelig reisning”.

Oppsummering

I det føregåande har vi sett korleis spanskesjuka verka inn på kyrkja og prestane i sin kvardag. Det var den gongen inga systematisk stenging av kyrkjene. Men lokalt kunne det skje i periodar under store utbrot av epidemien. For utan kyrkjene omfatta slike lokale lukkeregime skolar, kino og andre typar offentlege samkomer. Det finst òg døme på at kyrkjelege handlingar som ekteskapsinngåing og konfirmasjon vart utsett. Prestar vart og smitta av sjukdommen, og det førte det til messefall. I det store og heile er likevel hovudinntrykket at ein freista å halde den kyrkjelege aktiviteten gåande så langt det var mogleg.

Epidemien gjorde at prestane fekk ein travlare kvardag, med mange sjukebesøk og medverknad med gravferder. For hundre år sidan var dei lokale gravferdsskikkane langt meir varierte enn i dag. Det var slett ikkje sjølv sagt den gongen at prestane forretta gravferdene frå kyrkjer eller gravkapell. Somme stader kunne presten framleis ha ein til dels perifer posisjon i samband med død og gravferd, slik det hadde vore frå gammalt av. Nokre stader var enno jordpåkastinga presten sin einaste medverknad. Lærar og/eller klokkar leidde då gravferdsseremonien. Men som eg har synt, var denne praksisen i endring. I aukande grad tok prestane del i gravferder frå heimen med "tale i sørgehuset" eller liktale på kyrkjegarden. Somme stader forretta prestane gravferd frå kyrkjer eller gravkapell. Dette gjorde naturleg nok at prestane fekk eit aukande arbeidspress under epidemien.

Når det gjeld forkynninga til prestane, har vi sett somme døme på aktualisering av preiketema i den alvorlege sjukdomssituasjonen. Men det mest iaugefallande er mangelen på aktualisering. Preiketema ut frå kyrkjeåret og bibeltekstane ser ut til å ha vore det vanlege også under dei store utbrota av epidemien. Påfallande er òg den manglande adresseringa av situasjonen i visitasmaterialet. Gjennom prestetenesta var kyrkja til stades i menneska sine liv under den krisa som spanskesjuka innebar.

Uprenta kjelder

Riksarkivet, Kyrkje- og undervisningsdepartementet, kontor A. Visitasberetninger. Oslo bispedømme 1905-1924. Pakkesaker nr. 398. Biskopens årsberetning 1918.

Statsarkivet i Bergen (SAB), St. Jacob sogneprestembete, H/Haa: Dagsregister nr. E1, 1917-1926.

Statsarkivet i Bergen (SAB), Fana sokneprestembete, H/Haa: Ministerialbok nr. B 5, 1915-1923.

Statsarkivet i Hamar (SAH), Våler prestekontor, Hedmark, Ministerialbok nr. 7, 1908-1919.

Statsarkivet i Kongsberg (SAKO), Nedre Eiker kirkebøker, F/Fa/L0007: Ministerialbok nr. 7, 1912-1918.

Statsarkivet i Kristiansand (SAK), Risør sokneprestkontor, F/Fa/LO007: Ministerialbok nr. A /, 1908-1921.

Statsarkivet i Oslo (SAO), Hobøl prestekontor kirkebøker, F/Fa/LO006: Ministerialbok nr. I 6, 1905-1927.

Statsarkivet i Tromsø (SATØ), Karasjok sokneprestkontor, H/Ha: Ministerialbok nr. 3, 1907-1926.

Statsarkivet i Trondheim (SAT), Bodø sogneprestembete. Ministerialbok nr. 801A18, 1916-1930.

Prenta kjelder og litteratur

Agderposten, 30.11.1918.

Amundsen, Arne Bugge: *...alle like, både fattige og rike? Død og begravelse i Østfold-tradisjonen*. Sarpsborg: Østfold museum, 1990.

Bjørkvik, Randi (red.): *Oslo og Akershus i nær fortid*. Oslo: Samlaget, 1983.

Borchgrevink, Anne_Berit Ø.: *Østfold og Vestfold i manns minne. Daglegliv ved hundreårsskiftet*. Oslo: Samlaget, 1975.

Borza, Tom: "Spanskesyken i Norge", *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2001, s. 3551-3554.

Bøe, Jan Bjarne: *Sverdet, skafottet og skalpellen. Trusler mot liv og helse*. Stavanger: Hertervig forlag, 2007.

Elstad, Ingunn og Hamran, Torunn: *Sykdom. Nord-Norge før 1940*. Bergen: Fagbokforlaget, 2006.

Hovden, Anders A.: *Barn i ei brytningstid. Frå Krødsherad og Melhus 1905-1920*. Trondheim: Rune, 1981.

Isaksen, Thor Einar: *Ingen Grund til Ængstelse? En komparativ fremstillingsanalyse av dagsavisers behandling av spanskesyken i Skandinavia, Storbritannia og USA i 1918*. Masteroppgave ved Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, 2011

Leira, Astrid Daatland (red.): *Agder i nær fortid*. Oslo: Samlaget, 1984.

Lofotposten, 3. desember 1918.

Mamelund, Svann-Erik: "Diffusjon av influensa i Norge under spanskesyken 1918-19". *Norsk Epidemiologi* 1998, s. 45-58.

Mamelund, Svann-Erik: "A socially neutral disease? Individual social class, household, wealth and mortality from Spanish influenza in two socially contrasting parishes in Kristiania 1918-19, *Social Science & Medicine* 2006, s. 923-940.

Mamelund, Svann-Erik: "1918 pandemic morbidity: The first wave hits the poor, the second wave hits the rich", *Influenza Other Respiratory Viruses* 2018, s. 307-313, doi: <https://doi.org/10.1111/irv.12541>.

Morgenavisen, 1.11.1918

Seland, Bjørg og Aagedal, Olaf: *Vekkelsesvind. Den norske vekkingskristendommen*. Oslo: Samlaget, 2008.

Steinbakk, Asta: "Spanskesyken. Hva en seksåring minnes!". Årboka *Lófootr* 1990, s. 24-26.

Svendsen, Anne-Lise og Østmoe, Åse Grønlien og (red.): *Hedmark i nær fortid*. Oslo: Samlaget, 1987.

Søraa, Gerd: *...det stod i avisa 1900 til 1920*. Trondheim: Nidaros Forlag, 1983.

Thuesen, Nils Petter: *Da Oslo holdt pusten. 25 dramatiske hendelser i hovedstadens historie*. Oslo: Historie & kultur, 2012.

Vogt, Per: *Jerntid og jobbetid. En skildring av Norge under verdenskrigen*. Oslo: Johan Grundt Tanum, 1938.

Willmott, H.P. og Hobson, Rolf: *Første verdenskrig*. Oslo: Cappelen Damm, 2008.

Kyrjeklokker i koronatid

På bispemøtet 25. mars i år opna biskopane opp for ei historisk tilføyning til retningslinjene for bruk av kyrjeklokker – «Bispemøtet vil [...] anbefale at man lokalt vurderer å ringe helgen inn lørdag kl. 17, som et tegn på kirkelig nærvær og forbønn.»

Kyrjeklokkene har ringt her i Noreg i meir enn 1000 år – og oppgåvene til klokkene har som kjent vore mange. Truleg har klokkene i kristendomen si tidlegaste historie stort sett hatt éi oppgåve – nemleg å samle dei kristne til gudsteneste. Dette fell godt saman med legenda om då biskop Paulinus av Nola (354-451) i ein draum fekk sjå blåklokker ringe i vinden, og at dei gav frå seg ein så flott klang. Han skjønnte då at det var klokker som skulle brukast til å kalle dei kristne saman. Seinare har klokkene fått fleire oppgåver. Dei har vore tillagte magiske eigenskapar, og har spelt ei svært viktig liturgisk rolle i kyrkja, men òg i forholdet mellom kyrkja og bygda eller byen.

Kyrjeklokker ser ut til å ha vore av det viktigaste liturgiske utstyret ei kyrkje hadde, og at klokker kom på plass tidleg. Då den nye kyrkja i Birka i Sverige skulle vigslast i 830, sendte abbeden i Fulda-klosteret to klokker til kyrkja – ei stor og ei lita klokke. Her heime kjenner me nokre hundre år seinare til Frostatinglova – ein av dei eldste lovene i Noreg, nedteikna frå 1000-talet og framover. Der står det mellom anna: «Klokke skal alle menn i fylket (...) kjøpa til kyrkja si for tolv øyrar. Men om ho ikkje er kjøpt innan tolv månader, er dei skyldige tre merker i straff til biskopen. Og om det ikkje vert gjort, eller ein mann dreg seg unna, skal det bøtast tre øyrar til biskopen.»

Kjelder til klokking

Den franske liturgikaren og biskop i Mende, William (Guillaume) Durand (1230-1296), fortel i sitt verk *Rationale divinarum officiorum* om at det i kyrkja og klostra finst seks typar klokker, og at dei har tilhald på ulike stader. Han gjer svært god greie for symbolikken knytt til både klokkene, kolben, opphenget, ringetåge og alt som kan relaterast til klokkene. Og det blir synleggjort ei kompleks og differensiert liturgisk bruk av kyrkjeklokkene. Me veit at Durands *Rationale* var kjent her i Noreg i mellomalderen. Dette verket har samanfallande tankegodt både med «Klokkepreika» i *Gamalnorsk Homiliebok*, og den islandske «Messuskyringar» frå 1400-talet.

Desse tre mellomalderkjeldene ilag med bevara jordebøker for stifta, «kyrkjestolane» (rekneskapsbøker for kyrkjene), kallsbøker, bevara klokker frå mellomalderen, og synlege spor etter klokker i tårn og stupular, fortel oss at kyrkjene har hatt mange klokker – ikkje uvanleg med så mykje som seks klokker med smått og stort. Slidredomen og St. Thomaskyrkja på Filefjell skal t.d. ha hatt høvesvis tolv og ni klokker. Difor må ein tru at det òg her i Noreg har funnest ein svært rik klokkingstradisjon.

Den kyrkjelege bruken av klokker har altså fyrst og fremst vore for å varsle tidebøner og kalle til messefeiring. Men klokkene har også ringt inn til helg og høgtid. I mellomalderen var det jamt kyrkjelege festdagar – ein kan grovt rekne at kvar fjerde dag var ein kyrkjeleg dag. Og det var klokkene som varsla desse dagane. Me kjenner til at klokkene ringte inn til vigiliene, som vart halde kvelden føre dei store festdagane. I lovverket står det og at klokkene skal ringe inn til helg – det er nemleg forbod mot å henge ut huder i helga, men at dei som heng ute når det ringjer til helg, skal få henge i helga, utan straff.

Med tidebøner, messer, vigilier, høgtidsdagar, helger, gravferder, sjelemesser og alt, må me tenkje oss at kyrkjeklokkene jamt har fylt lydbildet. Og det må også ha vore travelt for presten – for det var presten som eigentleg skulle stå for ringinga, noko både Durand og «Klokkepreika» tydeleg seier noko om. Praksisen kunne variere noko – men ein eller annan form for prestevigd eller lærd var det nok som drog klokketåga.

Med alle desse kyrkjelege handlingane og ringetidene skjønner me at det må ha vore bruk for fleire klokker og ein differensiert bruk av dei, for at den vanlege bonde eller bybuar skulle kunne klare å forstå kva som gjekk føre seg. Primstaven var godt kjent i mellomalderen, men ein kan godt tenkje seg at det var lett koma or teljinga, og at kyrkjeklokkene var til god hjelp. Eller var det eigentleg mogleg å skilje om det var ringing til ei tidebøn eller til ei vigile eller om det rett og slett var for å varsle at det var helg?

Når klokkaren dreg i strengen skal bonde sleppe drengen

Etter reformasjonen vart tidebønene borte, og med det mindre klokkeringing. Men me veit at mange skikkar fekk leva lenge enno – og gamle skikkar fekk nye tydingar lagt til seg. Dei gamle messeklukkene ringde framleis, men no når presten gjekk på preikestolen. Klokkene ringte både morgon og kveld, men no for å fortelje at sola hadde stått opp og det var tid for å gå i gang med arbeidet, eller at sola var gått ned, arbeidet over og byportane lukkast og elden slukkast /reduserast. Slik sett var klokkene med på å strukturere livet for folket. Christian 4 ville halde på med Angelusringinga midt på dagen, men den fekk ei anna tyding – no skulle klokkene ringe for fred. I Danmark held ein framleis denne skikken med ringing kl. 12.00. Her i Noreg gjekk den truleg or bruk i løpet av 30-åra.

Dei fleste av festdagane vart avskaffa etter reformasjonen, men klokkeringing kvelden før jul, påske og pinse vart vidareført. Også ringing føre «store bededag». Er det kanskje frå desse vigiliene og store kyrkjefestane at me har fått tradisjonen med å ringe inn til helg?

Den store spørjeundersøkinga som Presteforeninga stod for i 1928, seier ingen ting om helgeringing. Det kan truleg sjåast på som eit prov på at det ikkje var noko som var praksis då. Truleg vart helgeringinga borte mot slutten av 1800-talet, sjølv om ein har kjelder som fortel om slik ringing inn på 1900-talet. Noko som kjem fram i spørjeundersøkinga er at det fram til no ikkje har vore noko sentrale retningslinjer for bruk av klokker, men at det er store variasjonar i ulike skikkar – nokon ringer framleis

ved gravopning, medan andre ikkje. Nokon til brurevigsel, nokon til nyttår, og nokon held på med morgon- og kveldsringing, og nokon ringjer kl. 12.00. Nokre starta og oppatt med kveldsringing på byrjinga av 1900-talet – med grunngeving av at ein ringte for å få ungane inn til kvelds. Som ein kuriositet kan nemnast at det i Buurtoren i Utrecht heng ei klokke som vart ringt på efta/kveld for å signalisere at det var tid for å koma seg inn for å eta mat – klokka har vorte kalla grautklokka.

Helgeringing

Nyleg dukka Covid-19 opp og sette ein stoppar for det meste. Skuler, forsamlingshus og kyrkjer vart stengde, og sentrale smittevernreglar sette ein stoppar for å møtast og halde gudstenester på tradisjonelt vis. Bygder og grender stilna av – det vart dramatisk stille og tomt. At til og med kyrkjeklokkene hadde stilna opplevde mange som dramatisk og skremmande. Fleire tok no til orde for å få klokkene i sving att – la dei ringe sundagane det skulle ha vore messe – la klokkene ringe i bøn og for tru, håp og kjærleik.

Bispemøtet drøfta saka på sitt møte 18. mars. Då konkluderte ein med at ein var kritisk til å bruke kyrkjeklokkene til anna enn å kalle saman til fysiske gudstenester i kyrkjerommet. Men ein ville ta saka oppatt på neste møte. Veka etter, 25. mars, vart saka handsama på nytt, og ein gjorde fylgjande vedtak:

Bispemøtet drøftet saken på nytt, og finner det ikke naturlig å ringe inn til en gudstjeneste som ikke finner sted da dette lett kan skape misforståelser. Bispemøtet vil heller anbefale at man lokalt vurderer å ringe helgen inn lørdag kl 17, som et tegn på kirkelig nærvær og forbønn. Bispemøtet forutsetter videre at den vanlige høytidsringing i tilknytning til høytidene opprettholdes, og dermed gjennomføres i påsken, i tråd med lokale tradisjoner. Det forutsettes at det informeres godt om dette i lokalsamfunnet.

Bispemøtet valte altså å opne opp for ein svært gamal men utdøydd tradisjon i Noreg. Våre svenske grannar har skikken dei kallar «Helgmålsringning», men dei ringer laurdagane frå

kl.18 – 18.05 (18.10). I Danmark ringjer ein ikkje inn til helg, men ein ringer framleis morgon og kveld.

Det er svært gledeleg å oppdage kor mange prestar og kyrkjevevjer og ringarar som har trykt dette til slitt hjarta, og gått i gang med laurdagsringing – Facebook er fult av helgeringingsvideoar, og kyrkjetenarar og ringarar er stolte over å få vera med på dette. Dette er også ein av dei dugnadane me er med på i «koronatida».

Den norske klokkeringingstradisjonen har i løpet av det siste hundre året vorte veldig mykje fattigare. For ein stor del skuldast dette at ein i over 1500 kyrkjer har gått over til automatisk ringing. No er ikkje ringaren lengre til stades – den som kjente klokkene, visste korleis ein fekk den rette klangen, den som visste kva for klokke som skulle brukast til kva for høgtid. No trykker ein på knappen, og så startar ei standardisert, forhåndsprogramert ringing. I løpet av fyrste generasjon «knappetrykkarar» vart kunnskapen om klokkeringinga borte. Og då neste generasjon kyrkjetenarar overtok, visste ein ikkje lengre at klokkeringing var meir enn ein knapp.

Då Kyrkjerådet og Bispemøtet no kom med ynsket om laurdagsringing, så var det svært gledeleg for mange - for fyrste gong på fleire hundre år kom eit kjærkome tillegg til den altfor fattige klokkeringingstradisjonen her i landet.

Etter koronaens dagar

No har ein altså opna opp for å kunne tillate gudstenester i kyrkjene att. Kva skjer då med helgeringinga? Kor lenge skal ein halde på? Er det eit ynskje om å vidareføre den også etter at «koronatida» er over, eller skal den berre døy ut att?

I Aurdal der eg bur gjorde me eit forsøk med helgeringing i 2004 og 2005. Laurdag kl. 15 og sundag kl. 18. Sidan me er så heldige å ha manuell ringing, vart jobben gjort på dugnad. Folk var meir enn villige til å stille opp, og tok kvar si helg året gjennom. På sumartid dura grasklypparane om kapp med kvarandre fram til kl. 15 på laurdag – men så var det stille heilt til sundag kveld. Ei gamal dame som budde ganske nær kyrkja fortalte at ho kvar laurdag hadde ei

lita konkurranser med seg sjølv - ho hørde på ringinga og prøva gjetta på kven som hadde ringde den laurdagen – ho viste kven som var med på dugnaden. Når så ringinga var over sette ho seg i stoveglaset for å sjå kven som kom ut frå kyrkja. *”Hadde e då rett tok e me to sukkerklumpa attåt kaffin den dagen, og gissa ei feil vart det berre ein,”* sa ho. Ein annan kar fortalte at når klokkene hadde ringt på laurdag var tida inne for å sprette fyrste ølflaska.....

Kvifor dette ikkje vart vidareført til tross for svært mykje positive tilbakemeldingar, skuldast at då soknerådet skulle få eigarskap til dette forsøket, og sjølve seta opp liste over ringingar, skjedde det ikkje noko meir...

Regelverk til hjelp eller som avgrensing?

Det er viktig at me har eit regelverk som i varetek kyrkjeklokkene og ringinga. Klokkene er fyrst og fremst eit liturgisk instrument, og ringinga ei liturgisk handling. Men me skal heller ikkje gløyme at kyrkjeklokkene høyrer til det utvida kyrkjerommet – og dermed folket. Dette kjem svært tydeleg fram i lokalt engasjement: når både leiarar i 17. mai-komitear, historielag, grendelag og ordførarar ynskjer klokking ved ymse arrangement, som blomsternedleggingar ved krigsminnehendingar, bygdedagar, fakkeltog nyttårskvelden, 8. maiarrangement, 100-årsmarkering for unionsoppløysinga med Sverige, eller dei spontane rosetoga som dukka opp i etterkant av terroren i Oslo i 2011.

Difor er det viktig at det finst rom for å bruke kyrkjeklokkene også utanom dei kyrkjelege handlingane. Og mange er glade for at Bispemøtet og Kyrkjemøtet no opna opp for ein utvida bruk av klokkene.

Eg skulle gjerne ynskt meg at det vore opna opp for meir, slik at våre kyrkjeklokker fekk ringe ilag med sine systerklokker ute i Europa ved dei store ringedugnadane som har gått føre seg – anten 500-årsmarkeringa for Luther sine tesar i 2017 ilag med dei danske kyrkjeklokkene, eller då «Europa Nostra» sette i gang «Europe is ringing» for å markere den internasjonale fredsdagen 21. september i 2018 og 2019, berre for å nemne noko.

Er det dei strenge retningslinene for bruk av kyrkjeklokkene frå 1992 og 2015 som avgrensar bruken? Eller er det resultatet av for mykje automatiserte kyrkjeklokker, og med det mangel på kunnskap om klokkene, som gjer at me ikkje lar klokkene delta meir i historiske, lokale og verdsvide arrangement og klokkekor?

Slepp klokkene fri!

La bøner og bibelord på klokkene få ringe utover by og land og klinge ilag med sine medsysterer i den verdsvide kyrkja.

Å være menneske i koronaens tid – håp for den nye normalen

Rett før påske har en stille by inntatt nok en lockdown-dag i koronaens tid. Byen virker ensom til tross for solglimt og noen mennesker som haster stille gjennom Karl Johansgate med senket blikk og plastikkpose i hånda. Et og annet konditori har åpnet i sentrum, et møtested for dem som våger å være ute. De som har behov for å ta på lørdagsstasen, se noen, prate med noen og som har penger til å kjøpe seg en kaffe og et wienerbrød. Det snakkes om unntakstilstand og smittevernregimer, hygienekontroll og hosting i armkroker, hvis man da ikke er så heldig å ha et papirlommetørkle å hoste i. Kafeene byr også på befriende nyheter om hvordan koronasykdommen ikke rammer de unge og sterke, eller sunne og trente mennesker med kjøpekraft. Det fortelles at koronavaksinen er rett rundt hjørnet.

Kategorier og sårbarhet

I koronaens tid settes selve livsvilkårene på prøve; tillit, felleskap, sårbarhet og dødelighet.

Det er et mellomrom. Det som for kort tid siden var utgangspunkt og arena for utopien om det lykkelige og gode liv, i markedskreftenes og kjøpekraftens navn, har nå transendert inn i en heterotopi, et rom i unntakstilstand. Et scenario ingen hadde forestilt seg. Alle er både potensielt sårbare for smitte og like potensielt smittebærende og farlige for sine medmennesker. Både sårbar og farlig på samme tid. I denne lockdown-situasjonen blir menneskets sårbarhet virkelig tydeliggjort. Mest i øyenfallende er de sårbarhetsområdene som legges inn i

kategorier. Hvem blir jeg identifisert som når alle blir tvunget ut av den trygge selvforståelsen og inn i kategorier som «den syke», «risikogruppe» eller «potensiell smittebærer»? I hvilken gruppe skal jeg plassere meg, og kan jeg akseptere at andre myndigheter enn meg selv plasserer og kategoriserer meg?

Kategorisering er kjent som en forløper for stereotypier, en forenkling av forestillinger om egenskaper hos den andre. Det handler om menneskets behov for å dele og sortere andre mennesker i grupper, gjerne ved hjelp av det vi oppfatter som annerledes, fremmed eller unormalt. Kategoriseringen blir min konstruksjon av den andre. Vi skaper den andre i vårt kategoribilde. Og stereotypiene blir en ansats for stigmatisering og diskriminering. Når en karakteristikk blir gjentatt lenge nok, får den en autoritet. Betegnelsen framstår som sannheten om den andre, selv om den kun er ett, minimalt og diffust, perspektiv, et vannspeilbilde i havet av sannheter. Ingen er bare det du ser. Ingen er bare kategoriene. Det er alltid noe friskt ved «den syke». Vi er alle noe mer enn «potensielle smittebærere». I koronatiden står vi i fare for å redusere mennesket til dikotomien «smittebærer» eller «sårbar for smitte».

De store fellesbetegnelsene på mennesker og grupper i koronaens tid finner raskt veien inn i kategorier som; «de i risikogruppene», «de Koronasyke» eller «virusmittede», «de gamle (65+)» og «de med underliggende sykdommer». Kategoriene rommer de sårbare, de som alltid omtales med et «de». «De» som «vi» andre peker på og som vi i solidaritet inntar hjemmekontor for, slutter å bruke offentlig transport for, mister jobben for, blir permittert for, kjeder oss for, holder sosial og fysisk distanse for, slutter å trene for eller stenger kirker for. Alle inngår vi i en dugnad både for og med alle sårbare, en dugnad med fokus på menneskets sårbarhet. Koronatid er sårbarhetens tid. Vi ser hverandre med sårbarhetens briller.

Helsevesenet har lang tradisjon for kategorisering av sykdommer og relaterte helseproblemer gjennom diagnosesystemer. Disse inndelingene blir ideelt sett dynamisk endret med tilfanget av fornyet og revidert kunnskap. Pandemiens kategoriseringer

bærer derfor umiddelbart preg av nettopp den autoriteten et diagnosesystem har. Vi er alle en del av en dugnad som samfunnet og helsemyndighetene ber oss frivillig å innordne oss under. Alle sårbarhets-kategoriene er satt under dugnadsinstruks. Men sårbarhet er ingen diagnose i seg selv. Sårbarhet er en fellesnevner for mennesket. I dugnaden er det derfor ikke forskjell på kategoriene, smittebærergruppe eller risikogruppe. Vi er alle sårbare.

Men når diagnosen, som riktignok har utspring i en svært farlig og potensielt dødelig sykdom, overføres på samfunnsstrukturene, kommer kategoriene til uttrykk som forskjeller i sårbarheter. Koronadiagnosen blir politikk og en felles dugnad. Vi diagnostiserer samfunnet vårt, og ser at forarbeidet og forberedelsene til et pandemi-utbrudd ikke har vært gode nok. Beredskapen svikter. Hvis vi ikke underordner oss diagnosens krav om inngripende tiltak, vil behandlingsberedskapen (les: Helsevesenet) knele. Og vi vil komme til å dø. Alene. Død og smittetall ruller over alle nyhetsflater. Samtidig aktiveres frykten for den ensomme død. En død omringet av helsepersonell med smittevernutstyr, visir og en meters avstand fra menneskets sårbarhet. Det tørkes tårer med hansker, slik Jonas Gardell beskriver i filmen «Tørk aldri tårer uten hansker». I den sterke filmen handler det om Aidsepidemiens konsekvenser for den smittede. Å dø alene er kanskje det ytterste av menneskets sårbarhetsområder, det sterkeste uttrykket for eksistensiell og åndelig ensomhet. Den tristeste og mest komplekse følelsen av sårbarhet og forlatthet. Selv Jesus bad disiplene sine om å være sammen med seg i Getsemanehagen da han antok at han snart skulle dø. Ingen ønsker å dø alene.

Historiene om pandemier og omfattende sykdomsutbrudd fra tidligere tider er også fylt med kategoriseringer. Kategoriseringer som resulterte i utstøtelse og fordømmelse av den som var smittet. Spedalske ble plassert i isolasjon og karantene, utenfor bymurene eller innenfor asylmurene. En spedalsk mann full av sår oppsøkte Jesus, fortelles det. Kategoriene den gangen handlet om «ren» eller «uren», syndfri eller syndig.

Fra 80-tallet kjenner vi historien om HIV-viruset og Aids-sykdommen. Den ble etterfulgt av kategorier som «de promiskuøse», «de sexlystne» og «de homofile». Mange homofile menn ble fortalt at Aids var Guds straffedom for deres syndige, homoseksuelle liv. Men virus kjenner kun menneskets sårbarhet, ikke kategoriene. I vår tid sprer HIV seg like raskt blant heterofile som homofile. Når vi blir redde risikerer vi å kaste kategoriene på hverandre. «Den som er ren, kan kaste den første sten», påpeker Jesus. En understrekning av at vi alle er sårbare og har dette felles menneskelige i oss.

Felleskap og berøringsangst

I en annen del av sentrum, der folk som handler halal-mat og samles rundt nytrakta te i små glass med arabiske utsmykninger vanligvis befinner seg, er det også stille. Det finnes knapt mennesker i gatene. De få som haster forbi har fylte trillebager. Noen av dem med spørrende blikk, på leting etter noen de kan få muntlige nyhetsoppdateringene fra. Siste nytt over kafebordet med nettverket av bekjente som oppdaterer hverandre fra nyhetskanaler på utallige språk. Søkende øyne på leting etter informasjon på morsmålet der detaljer og nyanser blir forståelige. De leter, men vennene fra nettverket som kan informere forståelig er ikke der lenger. Bare noen få, de som ikke har tilgang på kanalene for digital informasjon og som ikke har tilgang på norskspråkets finurlige nyanser om sosial distanse, R'en, smittevern eller hygieneregime, er på Grønland nå. Et uforutsigbart mellomrom av utrygghet og frykt dominerer den vante verden. Det er en stor lettelse å finne bakgården med den åpne bakveien inn til kafeen som har stengt hovedinngangen. En lettelse å finne kaféverten som ikke vil stenge folk ute, men samler folk i tette, små rom der vertskapet byr på te og litt å spise. Her deles befriende nyheter om hvordan koronasmitten ikke rammer religiøse og troende mennesker eller mennesker med mørk hud. Det fortelles at religiøs tro beskytter mot viruset.

Hva er R'en alle snakker om? I ekspressfart lærer deler av befolkningen om R'en, den nye terminologien for smittens kjedereaksjon og utbredelse av pandemi. «For Covid-19 er R'en nå

på 2,5!»). Forstå det den som kan, men det betyr; ekstremt farlig smittsomt. Så farlig at vi oppsøker hverandre, tyr til felleskapet som kan informere. Vi vil være nær hverandre i krisetid. Så smittsomt at vi får beskjed om å holde oss unna hverandre, holde avstand. Først holde minst én meters avstand. Så minst to meters avstand. Unngå enhver berøring. Så én meter igjen, helst isolere oss inne og avvente. Følge med i digitale rom og norske tv-kanaler. Hjemmefra.

For de av oss som ikke har tilgang til språket og digitale plattformer blir læringskurven snarere en uforutsigbar uro. Frykt for å havne i en kategori noen av oss i alt for stor grad kjenner til fra før. Et sosialt stigma knyttet til etnisitet som diskrediterer kompetanse og egenskaper, bakgrunn og opprinnelse. Når smitte- og berøringsangst blir normen, rakner tillitsgrunnlaget for felleskapet.

Smittetallet gjør ikke forskjell på folk. For R'en er det ikke forskjell på svart eller hvit, kristen, jøde eller muslim, den er den samme på Karl Johan som på Grønland. Den kategoriserer ikke. For viruset selv er det helt uinteressant å skille mellom alder, kjønn, nasjonalitet eller personlige preferanser. Alle kategorier er samla i én gruppe, er du et menneske er du interessant for viruset og dermed også for R'en.

For noen blir sosial distanse et hvileskjær, en pause fra presset om alltid å stå klar for å møte andre mennesker. Et pusterom for den introverte delen av sinnet. For andre blir det en absurd ensomhet, et avvik fra livsutfoldelse. Og når muntlighet og øyehøyde er avgjørende for å forstå hva som foregår, blir beskjeden om avstand et varsel om å gå i dekning, søke seg til undergrunnen, der det alltid er folk.

Det er vanlig å søke felleskap i kriser, i alle fall når trusselen og fienden er felles. I koronakrisetid skal vi imidlertid søke avstand fra nærkontakter. Smittesporing viser at vi gjennom en dag har mange flere nærkontakter enn vi til daglig er bevisste. Alle de vi går forbi, de som runder samme hjørnet som oss, de vi møter i handlekøen, de som løper forbi oss, alle de vi sjelden eller aldri

legger merke til. På kort tid blir vi særlig oppmerksomme på alle dem som kommer for nær oss. Vi utveksler blikk eller sender oppgitte tanke-signaler når vi ikke våger å si det høyt; «har du ikke skjønt det, du skal ikke komme for nær meg, det er farlig, du kan være smittsom».

Den andre blir en potensiell smittebærer, en trussel. Det viktige utgangspunktet for kategoriseringene glipper; vi kan alle være smittsomme, jeg også. Derfor skal vi i solidaritet med hverandre holde avstand. Kampen for dugnadssolidaritet blir til kampen om hvem som er solidarisk i praksis. Hvem som albuehilser, holder avstand, hoster i armkroken og er nøye med håndvask.

Den første innskyttelsen er at du kan være farlig for meg. Det tar tid før jeg innser at jeg kan være like farlig for deg. Smitterisikoen tydeliggjør menneskenes gjensidige avhengighet av hverandres valg. Vi er uløselig knyttet til hverandre. Tillit settes i spill. Kan jeg stole på at du overholder smitteverne-reglene? Min helse avhenger av dine valg og prioriteringer. Jeg er avhengig av deg.

Så er det alle de vi legger merke til hver dag, de vi daglig er avhengige av og som er avhengige av oss. De vi blir holdt rundt av, klemmer og håndhilser på. Den gjensidige avhengigheten for at livet skal kunne utspille seg. Vi må holde avstand til våre nærmeste også. Innta en distanse og ensomhet, som vanligvis gjør livet meningsløst.

For det er i møte med et annet menneske vi blir til som mennesker. Møter som gir gjensidige speil, der vi gir og får kjærlighet. Det er i møtet mellom mennesker Gud er å finne. I mellomrommet, der verdigheten og eksistensen anerkjennes og bekreftes. Og der vi utleveres til og for hverandre, med ansvaret for og utfordringen i å være bærere og opprettholdere av hverandres liv.

Den nye normalen

På veien mellom de to sentrumsområdene, Karl Johan og Grønland, ligger passasje- overgangene og jernbanetorget med tiger'n, der dagens rasjon av survivalkit for abstinensen

skifter eier. Det er «doptørke» og ampert i miljøet når prisen på den etterlengtede normalen stiger fra time til time. Noen små klynger av folk utveksler siste nytt om hvem som kan ha noe å selge, sånn at tilværelsen i ensomhet blir overkommelig.

På andre siden av torget står en mann alene med kors rundt halsen. Tralla hans er fylt med glanset og fargerikt papir og banneret med fete sorte typer; «Guds vredes dom over all ugudelighet». Han forkynner høyløst, klart og rent «Vend om før det er for sent» og «Gud beskytter mot virus».

En kollega med medlemskap i en minoritetsmenighet og afrikansk opprinnelse, får telefon fra en gråtende medsøster når søndagsgudstjenesten avlyses. Hun klarer ikke å være alene gjennom gudstjenestetiden. De bestemmer seg for å møtes på Skype, pynter seg med søndagstøyet og lager sin egen gudstjeneste med lovprisning og bønn. De oppdager en ny normal. Kirken er ikke en bygning, den er allestedsnærværende, hvis de vil tro det.

Når kirker, moskeer og synagoger stenges, stenger også rommene som samler det religiøse og bærende felleskapet. Hellige øyeblikk spilles ut i nye rom, hjemme hos eller ute på gata. Bønn, trosveiledning og forkynnelse flyttes over på digitale flater.

Normalen er blitt ny. Den nye normalen går stadig gjennom nye korona-faser. Når vi lengter etter det normale, lengter vi etter en tid som vi ikke kommer tilbake til. På godt og vondt. Det normale har gått over i historien, og den nye normalen er i emning. Vi må belage oss på en lang emning.

Vi var fem mennesker med bymisjonslogo og en sykkel med tilhenger fylt med varm suppe og brødkiver, på runden gjennom Karl Johan, over Jernbanetorget og Grønland. Vi hadde antibac, noe som på det daværende tidspunkt var så godt som umulig å oppdrive. Men alle hadde fått beskjed om at desinfeksjonsmiddelet var det viktigste å vaske hender med, når såpe og vann var utilgjengelig. Vi bød på suppe og en prat, men før det på vask av hender med antibac. Vi sa at det var for

å beskytte de vi traff mot oss, for vi var potensielle smittebærere. En håndvask for den andres skyld. Vask av hender som et kjent diakonalt håndverk, men denne gangen fra en spruteflaske, uten kroppslig berøring eller nærhet. På to meters fysisk avstand, etter krav om sosial distanse, lyste ansikter mot oss i glede og takknemlighet - for en sprut med antibac. For et kort lite øyeblikk å kunne føle seg ren, smittefri eller beskyttet mot alt som for tiden var risikobelagt.

I skrivende stund virker dette lenge siden. Nær fortid har blitt fjernere når det nå henstilles til gradvis gjenåpning. Risikogruppene har blitt et svakere 'vi' og et sterkere 'dem'. Nå er det ikke lenger alle som er på dugnad, det er noen, de få mest utsatte, som selv må ta ansvar for ikke å bli smitta. En fokusvending fra alle sårbare, tilbake til «de sårbare». Det blir mer og mer uforståelig at viruset fortsatt lever og virker, med sine potensielt farlige konsekvenser.

Viruset kjenner ingen kategorier. Men truer fortsatt vårt grunnvilkår, vår eksistens. Det viser oss med all mulig tydelighet at å være menneske er å være sårbar. Derfor skal vi sammen anerkjenne vår felles menneskelige sårbarhet som menneskets største styrke. Det er vårt håp for den nye normalen.

Etterord

Corona – det guddommelige gjenskinnet i en glorie

Så gikk Moses ned fra Sinai-fjellet. Han hadde vitnesbyrdet, de to tavlene, i hendene da han gikk ned fra fjellet. Moses visste ikke at det strålte av ansiktet hans fordi Herren hadde talt med ham. Aron og israelittene så at det strålte av ansiktet hans, og de var redde for å komme nær ham.
(2.Mos 34:29-30)

Jeg har fremdeles flybilletter til Roma i juli, til episenteret for korona i Europa. Jeg skulle ha vist døtrene mine Peterskirken med Michelangelos Moses med horn *cornuta*, og vi skulle ha spist *sorbetto con cornetto*, tre iskuler fra et overflodshorn. Vi skulle ha gått i Forum Romanum, der romerske keisere ble kronet med laubær, kalt *corona*. Vi skulle kjølt oss ned i kirker for å se fresker med helgener med glories, *halo*, som fra den lysende sirkelen rundt solen, månen og planetene, kalt *corona*.

Det guddommelig gjenskinnet fra ansiktet til Moses ble to stumpe horn, fordi Hieronimus i Vulgata oversatte gjenskinnet fra hebraiske *qeren* til å bli *cornuta*, som både kan bety lysstråler og horn. Den har blitt til en klassisk misforståelse på latin som skulle gi Moses horn, Moses *lost in translation*. Og vi skulle komme hjem med gylne ansikt, som gjenskinnet fra solens stråler. Til trøst her hjemme får vi spise krone-is, på grunn av et virus hvis taggete utseende kan minne om små kronblader, kalt *corona*, eller er det hele omrisset, kransen av de små taggene, som er koronaen, eller kanskje taggene er små djevleske horn som *cornuta*.

I antikken var den romerske utmerkelsen *corona* preget på mynter, med imperatorens profil, kronet med laurbær, eller bare laurbærkransen som tegn på guddommelig makt. Symbolet *corona* ble også gitt som æresmedaljer til borgere, soldater og generaler, for heltedåder. *Corona civica*, en mynt preget med eikeblader, ble gitt til den som hadde berget en borgers liv, *Corona muralis*, preget med murens tagger, ble gitt til ham som først entret fiendes murer, slik den er gjengitt på en mynt til Agrippas ære. *Corona castrensis* ble gitt til den soldaten som først entret fiendens leir, den var formet som en grøft. Kanskje slike medaljer kunne få en ny æra blant butikkansatte og helsearbeidere.

I følge Plinius fikk en liten hornet fisk navnet *Cornuta*, fordi den rotet opp vannet med hornene sine. Det har forøvrig ingenting med at viruset korona, muterte fra et sjeldent skjellete dyr på et kinesisk fiskemarked, som skulle gi fruktbarhet, og hvem vet, guddommelig kraft?

Da Moses kom ned fra fjellet var Aron og isrealittene redde for komme nær ham. Moses skjønte ikke selv at det var utstrålingen som skremte dem, at det var lysglansen, eller som i Hieronimus' *Vulgata* – *cornuta*, horn. De visste at han hadde møtt Gud der opp på fjellet, og at den som kom for nær det guddommelige, eller fjellets grense, ville dø. De hadde sørget for å vaske seg, etter Guds befaling. Avstand og hygiene er nært knyttet til tro, og ikke minst til skyld og skam.

Dette er ikke teologi, men lånt etymologi, om ordenes opprinnelse, i fri assosiasjon. Men kanskje finnes det noe dypt i oss, som ligger rett foran oss i ordene vi velger, i deres mangetydighet og dobbelhet, som i ordet *corona*, krone, stråle, *cornuta*, horn. Det ville jeg ha spurt Carl Jung om. I Hieronimus' ordvalg *cornuta*, blir guddommelig utstråling til horn, men Moses med horn er ikke funnet i billedkunsten før seks hundre år senere, på 1100-tallet. I følge boken *The Horned Moses of Medieval Art and Thought* av Ruth Mellinkoff, skyldtes det ikke noen språklig misforståelse; bruken av horn som hodepynt for høvdingar og

konger, som tegn på det guddommelige, finnes i nær sagt alle tidlige religioner og stammer. Hornene illuderte det guddommelige lyset.

Guden som ikke ville vise seg, og som ikke ville gjengis på noe bilde, kunne likevel sees som i en fotografisk prosess, som rent lys, tenker jeg. Gjenskinnet skapte gudsfrykt og berøringsangst, gjenskinnet er beslektet med *corona*, lysranden. I det sekulære, medisinske blir det usynlige viruset, *corona*, dersom en ikke holder seg ren på hender og munn, straffet med isolasjon, sporing, sykdom og dødsfare. Det som begynte som et gjenskinnet av det guddommelige ble djevelsk, en fallen engel, med horn, tagger som fester seg i halsen og tar liv.

Jesus bar ikke glorie, men en tornekrone, En krans flettet av romerske soldater. Flere planter har fått navn etter den, som busken *Corona de Jesu* som kan minne om vår egen Kristtorn. De visste hva en narrekonge med *corona* var, tornekrone i stedet for laurbærkrans. Pinsen er kirkens fødselsdag, den blir til i fraværet av Jesus, den fysiske kroppen er borte, men i nærværet av Ånden. Den oppstandne Kristus som Maria møter i hagen, minner om Moses som kommer fra fjellet. Englene ved graven har vist seg i skinnende hvite klær, det guddommelig gjenskinnet. I Johannesevangeliet sier Jesus til Maria: «*Ikke rør meg, for jeg har enda ikke gått til min far*». Det guddommelige skal ikke berøres.

Som kronen på verket, har katolikkene funnet frem St. Corona som en skytshelgen mot pandemien. St. Corona ble dyrket som kristen martyr på 200-tallet, fordi hun trøstet soldaten Victor, som ble forfulgt for å ha konvertert til kristendommen. St. Corona led martyrdøden ved å bli spent mellom to bøyde palmer, som rev helgenen i to, da de kuttet repene til palmene som sto i spenn.

Victor og Corona blir nevnt sammen og har festdag 14. mai utenfor Feltre i Nord-Italia, der en kirke ble reist av korsfarerne etter det første korstoget. Martyriet er opprinnelig knyttet til Syria under romersk herredømme, kanskje under Marcus Aurelius eller

Diocletian. Corona het opprinnelig Stefanie, som også betyr krone på gresk. Siden hun først og fremst er helgen for skattejegere, kan hun kanskje beskytte alle som lider store økonomiske tap under pandemien, slik de har foreslått i det katolske bispedømme Raleigh i North-Carolina i USA.

Corona er som auraen, å finne overalt i den kristne kulturen, en usynlig kraft, der Jesus selv bærer tornekronen som den lidende tjener, *Corona de Jesu*. Både medlidelsen og berøringsangsten, sitter dypt i vår kristne kulturarv. Kroppene husker, ville Nietzsche ha sagt.

Tekstgjennomganger

3. søndag i treenighetstiden

21. juni 2020

Jes 25,6–9	Herrens gjestebud
Åp 19,5–9	Salige er de som er innbudt
Luk 14,15–24	Det store gjestebudet

Det store gjestebudet

Jeg har hatt mye glede av, og lært en del, av å lese andres tekstgjennomganger når jeg arbeider med preken. Derfor er det stas å nå kunne bidra med min første tekstgjennomgang i et teologisk tidsskrift! Takk til redaksjonen for muligheten. Det er også litt skummelt da jeg har stor respekt for mine prestekolleger og den store kompetansen som er der ute. Jeg kommer ikke til å gi en full eksegese av teksten(e), men heller drodle rundt diverse temaer og mulige vinklinger for en preken. Min gjennomgang ender med en slags oppsummering av hva jeg tenker kirkens gjestebud skal være; hvordan vi skal være som fellesskap.

Ordene fellesskap og gjestebud henger uløselig sammen for meg, samtidig som de beriker hverandres mening. I disse ordene står mennesket i sentrum!

Tekstrekken til 3. søndag i treenighetstiden har med sine overskrifter allerede satt et samlet tema, nemlig det å samles til et fest/bryllups-måltid, eller rett og slett et gjestebud. De som har satt denne tekstrekken vil fremheve det eskatologiske preget for oss predikanter. Jesaja 25 er blant kapitlene som blir kalt for Jesaja-akopalypsen, og Johannes åpenbaring med sitt innhold og

plassering i Bibelen er et apokalyptisk skrift.¹ Vi kan se en sammenheng mellom Jesajas bok og Lukasevangeliet, hvor Lukas helt konkret nevner Jesajas bok to ganger, og siterer fra den.²

Det er ikke fester på budsjett det er snakk om: Jesaja beskriver et festmåltid med margfulle retter som skulle mette, og gammel, klar vin. I Johannes åpenbaring er vi med på et bryllupsmåltid hvor påkledningen til bruden, en drakt av skinnende, ren lin, sier oss noe om den høye standarden på festen. Og i Jesu lignelse om det store gjestebudet ville mannen holde et stort gjestebud hvor mange var innbudt. Det kunne heller ikke være en billig affære!

I de to første tekstene har naturen en rolle: I Jesaja er det fjellet som er «lokalet» for festen. Ser man på det foregående kapittelet, er det er snakk om Sion-fjellet.³ I Johannes åpenbaring er det i himmelen bryllupsmåltidet skjer, akkurat ved der Guds trone står. Gud er vertskap, både for festmåltidet i Jesaja og for det fremtidige bryllupsmåltidet i Johannes Åpenbaring.

Jesu lignelse tar det hele ned til mennesket og hverdagen. Her får vi høre om nok en ressursfull mann som hadde både tjener og økonomi til å invitere mange inn til et gjestebud. Han bor i eller rett i utkanten av en by. De første han inviterer er mennesker som sitter godt i det: De eier eiendom, husdyr eller har giftet seg. Og det er nettopp disse godene som gjør at de takker nei til invitasjonen. Avslagene faller ikke i god jord, og han som har invitert til fest, han blir sint. Reaksjonen blir at han heller inviterer de menneskene som lever uten materielle goder, de som ikke sitter godt i det på den ene eller andre måten: fattige, uføre, blinde og lamme. For å fylle alle de ledige plassene skal tjeneren bevege seg utenfor byporten, og gå ut på veiene og stiene for å invitere folk til festen.

Selv om lignelsen er konkret til livet her og nå; noe som tilhørerne både da og nå kan kjenne seg igjen i, så er mannen som inviterer til gjestebudet et bilde på Gud. Og det er de fattige og andre som lever i utenforskap, som skal inviteres til gjestebudet. Dette er typisk Lukas; allerede i starten av evangeliet er dette budskapet

1 Sawyer *The Fifth Gospel. Isaiah in the history of Christianity* s. 132 (1996)

2 Luk 3:4 og 4:17ff

3 Jes 24:23

lagt. Han lar nemlig Jesus starte sin virksomhet med en programtale om det gode budskap til de fattige! De fattige blir sett som en motsetning til de rike, hvor Jesus fremsier saligprisninger over de fattige, og verop over de rike. De fattige finnes både i det jødiske samfunnet og utenfor dette, blant hedningene.

En preken over denne tekstrekken kan fort bli høytsevendende for tilhørere. Dette fremtidige bildet på Gudsriket som skal gå ut over vår verden, det kan for mange bli vanskelig å holde fast i. Vi er mennesker som lever i livet her og nå. For mange høytsevendende spekulasjoner vil miste flere tilhøreres konsentrasjon. Det er ikke sikkert man klarer å forholde seg til det! Skal man holde en preken hvor man går inn i dette, så krever det arbeid fra predikantens side. Jeg ville nok i denne omgang holdt en preken hvor det apokalyptiske, det fremtidige (som vi faktisk vet svært lite om), blir lagt bort, til fordel for et mer dagsaktuelt budskap.

Noen stikkord som jeg ville jobbet videre med er fest, måltid, inkludering, invitasjon, gjest, fellesskap og mangfold. Hva er en fest? Hva symboliserer et måltid? Hva vil det si å være den som inviterer til et måltid eller en sammenkomst hvor det er godt å være for den enkelte gjest? Hva vil det si å motta en slik invitasjon? Hva vil det si å være gjest? Hvorfor hender det at man takker nei til invitasjoner? Her er det mange innfallsvinkler som kunne vært spennende å gå videre inn i, og som kan være gjenkjennbare for tilhøreren. Og om man ikke kjenner seg igjen i situasjonen, kan det gi en forståelse for «den andre» som faktisk kjenner seg igjen?

Det går også an å gi Jesus litt motstand i lignelsen. For hvem er denne første gruppen med mennesker; de som velger å takke nei fordi de vil prioritere andre ting? Jeg kan på mange måter forstå dem: Det er nye dyr å se til, én har akkurat giftet seg og vil prioritere sin nye sivilstatus, og én må begynne å planlegge dyrking av sitt nye jordstykke. I mine øyne blir han som inviterer fremstilt som at han blir personlig fornærmet over at invitasjonen hans blir avvist. Selv om han får høre grunnene til det. Grunnene opplever jeg som legitime, ut fra det lille vi får vite i teksten. Det er ikke alltid vi kan kaste alt vi har i hendene for å være med på en sosial tilstelning, uansett hvor viktig eller bra den vil bli.

Og så kan det også godt være at man rett og slett ikke føler at denne festen eller dette gjestebudet er noe for meg! Kan vi her utfordre oss selv som prester, som kristne, til å være ærlige med oss selv om hvorfor mange mennesker ikke finner sitt hjem i kirken eller har en kristen tro? At dette *hvorfor* kan romme alt fra kjipe opplevelser i møte med kirken og kristendommen, til at man bare ikke tror på Gud? At det ikke gir mening for en, eller at det er for mange beviser imot Guds eksistens?

Å være kirke er sterkt ladet. Bare ordet *kirke* gir ulike bilder i menneskers hoder. Jeg ønsker at ordet *kirke* først og fremst skal gi mennesker bilder av et fellesskap hvor det er trygt å komme til fordi det har et raust menneskesyn. Der det er et godt sted å være – her og nå! Der man kan kjenne på tilhørighet. Hvor man kjenner på frihet til å være den man er, med mulighet for å komme med sitt genuine bidrag. Selv om ikke alle medlemmene av dette fellesskapet gir uttrykk for en kristen tro, så gjør ikke det kirkens mål og mening mindre, eller visker disse ut. De medlemmene har heller ikke ekskludert seg selv fra fellesskapet!

Kirken er selvsagt ikke kirke hvis ikke den bygger på en bekjennelse om den treenige Gud. Men det er et ansvar Kirken må ta, uavhengig av det enkelte mennesket. For Guds eksistens har aldri basert seg på ett enkelt menneskes tro. Dét er ikke et ansvar det enkelte mennesket skal eller må bære. Men kirken har et viktig ansvar i å dele verdiene, meningen og målet med nettopp hva det vil si å være kirke, slik at det ikke er noe tvil om verdiene, og heller ikke tvil om hva som ikke kan tolereres fordi det ødelegger fellesskapet og krenker det enkelte mennesket. Når man kommer akkurat slik som man er, blir det et mangfold. Et slikt mangfold trenger en grunnmur av verdier som respekt, toleranse og ydmykhet. Man må ta hensyn til hverandre! På mange måter skal kirken kunne romme et *uenighetsfellesskap*!⁴ En preken med dette som utfordring til tilhørerne tror jeg kan legge grunnlag for viktige samtaler for den enkelte menighet.

Til slutt ønsker jeg å avslutte denne tekstgjennomgangen med å vise til fortellingen «Babettes gjestebud», skrevet av den danske

---

4 Iversen *Uenighetsfellesskap. Blikk på demokratisk samhandling* (2014)

forfatteren Karen Blixen. Dette gjestebudet er svært interessant, og gastronomi og teologi går hånd i hånd. Jeg tenker det er spennende å ha dette gjestebudet som bakteppe når man leser dagens tekstrekke. Det er en historie som viser hvordan flere av fortellingens personer ikke makter å se forbindelsen mellom himmel og jord – de får aldri fullført sin bestemmelse, sin skjebne. De har sitt blikk festet så hardt på himmelen og klarer kun å tenke på apokalypsen, at de glemmer seg selv og Guds mening med Skapelsen!

For at et menneske ikke skal glemme hvem det er, for at man skal kunne fullføre sin bestemmelse, sin skjebne, må det tørre å si høyt:

*Giv mig Lov, giv mig Lejlighed til at yde mit ypperste.*⁵

Det er både for seg selv og for fellesskapet. Slik at vi alle kan få oppfylt Guds bestemmelse med oss.

Salmeforslag

795 I østen stiger solen opp

522 Mektigste Kriste

460 Bortom tid og rom og tanke

766 Herre, din jord eller 762 Vårt bord er dekket

854 No stig vår song

---

⁵ Blixen *Skæbneanedoter* (1958)

Sankthansdagen / Jonsok

onsdag 24. juni 2020

Dom 13,2-7.24-25 Samsons fødsel
Hebr 11,1-2.32b-34.38-40 Forbilder i tro
Luk 1,5-17 Han skal vende fedrenes hjerter til barna
(Løftet om Døperens fødsel)

Han skal vende fedrenes hjerter til barna

At døperen skal vende fedrenes hjerter til barna, det er jo en påstand å merke seg. Engelen siterer her fra de aller siste ord i Det gamle testamente: *Johannes skal gå i forveien for Herren for å vende fedrenes hjerter til barna...*

Smak på de ordene nå i en koronatid: vende fedrenes hjerter til barna. Og i en flyktningkrise. Alle er i prinsippet enige om at barnas beste skal prioriteres, men likevel blir ikke barna i Moria hjulpet av oss.

Om døperen Johannes selv levde opp til denne profeti, vet vi ikke, men vi vet at Jesus gjorde det: *Uten at dere blir som barn, kommer dere ikke inn i Guds rike*, er hans prioritering. At fedrenes hjerter er vendt mot barna er nok ikke like selvfølgelig som at mødrenes er det: Forskning viste for noen år siden at 85 prosent av alle barn med adferdsvansker kommer fra hjem der far er fraværende - og da mener man ikke at far nødvendigvis er borte, men at han ikke er til stede i barnas liv.

Den nye pakts tid, Guds rikes komme til verden, åpner altså med oppfordringen om å vende fedrenes hjerter til barna.

Myndighetene her i landet har en gang faktisk vært med på å gå foran her da vi innførte obligatorisk pappaperm i 1983.

St. Hans-dagen er feiret fra 300-tallet og kom inn i kirkens liv samtidig med julefeiringen, altså 300 år etter at påsken ble markert. Enkelte deler av landet hadde lenge 25. juni som fridag med stengte forretninger og kontorer, men helligdag har det ikke vært siden 1770.

Jeg vet ikke om det fortsatt går an å ha skolegudstjenester før sommerferien. Men i min tid som prest brukte jeg nettopp tekstene for St. Hans. Skolegudstjenester utenom jul- og påsketid har jo ellers ingen kirkeårstilknytning.

Dette er først og fremst døperens dag (som 3. i advent). Det er seks måneder til jul, og døperen ble født seks måneder før Jesus.

Dagen har hos oss mistet sitt kirkelig preg etter at den forsvant som helligdag. I Sverige fikk den en naturlig forlengelse. Fra 1953 er feiringen der lagt til lørdag mellom 20. og 26. juni, midtsommerdagen. Solen vender jo ved disse tider, og dagene blir kortere og nettene mørkere.

Det er bare Jesus og Johannes som feires på sine fødselsdager i kirkeåret, derfor er det fint om vi også kan markere dagen på en eller annen måte.

St. Hans-bålenes opprinnelse er usikker, bålene tennes jo egentlig for døperens fødsel, selv om ingen tenker over det. Kanskje det kan sammenliknes med adventslysene for Jesu fødsel? Liturgisk farge er rødt, vel med tanke på Døperens martyrdød. I Sverige er det hvitt som er farge for midtsommerfesten.

Jeg vil foreslå å bruke fortelling som forkynnelsesform og gjengi hele historien i Lukas om hva som gikk forut for døperens fødsel, dels som parafaserende gjenfortelling, dels ved at barn leser deler av den: Beretningen om Sakarja og Elisabeth som ved underlige omstendigheter får en sønn på sine gamle dager fører tankene hen til Sara og Abraham. Både den gamle og den nye pakt

varsles ved at ufruktbare mennesker får barn. Tankene går også til Hanna som ble mor til Samuel ved underlige omstendigheter. Gud griper direkte inn i de store vendepunkter i frelseshistorien.

Vers 5-7: Barnløshet var et tegn på fravær av Guds velsignelse, det er vel derfor Elisabeths og Sakarjas gudsfrykt understrekes så sterkt. Deres barnløshet var ingen straff fra Gud (vers 25), men en bakgrunn for det uvanlige barn som nå skulle komme til verden.

Vers 8-10: Dette var den største dagen i Sakarja liv som prest. Alle mannlige etterkommere etter Aron var prester og delt inn i 24 lag som gjorde tjeneste i tempelet en uke to ganger i året. Det ble kastet lodd om hvem som skulle gå inn i det helligste og legge røkelsen på de glødende kull og bøye seg i tilbedelse på hellig grunn. Siden det var så mange prester hendte det antagelig bare én gang i en prests liv at han fikk dette ærefulle oppdrag: Der foran alteret med røkelsen som steg opp mot himmelen som symbol på folkets bønner til Herren. Der, i det store øyeblikk i livet, fikk Sakarja se erkeengelen Gabriel.

Gabriel var engelen for åpenbaringer av Guds hemmeligheter. Han viste seg på høyre side av alteret, og det varslet lykke.

Men Sakarja fant de gode nyheter *for* gode, så han begikk den vanlige jødiske synden: Å be om bevis fra Gud, istedenfor å nøye seg med Guds ord og løfte, slik Maria gjorde. Han krevde garantier som ikke gav rom for tvil. Men da ble det heller ikke rom for tro.

Likevel fikk Sakarja et slags tegn: en straff. Han ble stum da han skulle gjennomføre sitt prestelige privilegium og oppdrag: Å lyse den aronittiske velsignelse over folket. Velsignelsen forstummet, det er faktisk den samme velsignelse som vi mottar ved slutten av våre gudstjenester.

Sønnen skulle bære navnet Johannes - Jochanan = Jahve er nådig. Han skulle varsle Jesu komme: han som fikk navnet Jesus = Jahve er frelse.

Døperen fikk senere den gode omtale av Jesus at han var det største menneske som er født av kvinner. Da er det også all grunn til å ha en kirkedag til hans minne. Men det han ville, var ikke å fremme sitt eget navn; det var å peke på Jesus. Det var ikke Johannes som var nådig, det var Gud.

Salmeforslag

Til inngang: 278 Deg lysets Fader lover vi.

Etter tekstlesningen: 763. Den blomstertid nå kommer. (I Sverige er den obligatorisk på denne dagen og det synes jeg den burde være hos oss også.)

Etter prekenen: 92 Hør nå godt nytt som på jorderik hendte.

Til slutt: 86 Navnet Jesus blekner aldri.

4. søndag i treenighetstiden

28. juni 2020

1 Mos 25,27–34	Esau selger førstefødselsretten
1 Kor 9,24–27	Jeg løper for å vinne (prekentekest)
Mark 10,17–27	Jesus og den rike mannen

Å spre evangeliet er radikal kjærlighet, uavhengig av fysisk ferdighet

Hva skjer hvis vi leser korinterbrevsteksten – denne søndagens prekentekest – fra perspektivet til en som ikke kan løpe? Dette var det første jeg tenkte på da jeg leste teksten, og så tekstutvalget for 4. søndag i treenighetstiden: Her var det jammen meg mange privilegerte menn med høyt funksjonsnivå!

Jeg tror mange har hørt andakter og prekener holdt rundt dette med å løpe eller gå langt for å forkynne evangeliet. Denne teksten sammen med Acta 17,28, «For det er i ham vi lever, beveger oss og er til», forstås både metaforisk og konkret: Vi skal bringe evangeliet ut i verden ved å løpe så vi vinner. Samtidig sier det noe om den kroppen som evangeliserer: Den løper, den går, og gjennom det får den seier, liv og frelse. Hvordan høres disse tekstene ut fra et sted, eller en kropp som ikke kan løpe? Hva vil det si å gå ut, slik vi kalles til i misjonsbefalingen, eller å løpe for å vinne, slik vi leser i dagens tekst?

Det kan være mange grunner til at det å gå eller løpe er vanskelig. Kanskje tvinges vi til å oppholde oss på et lite sted, som i en flyktningleir eller fengselscelle. Kanskje er vi født med en kropp

med andre funksjonsmuligheter. Kanskje er vi gamle eller syke og ikke lenger orker. Eller vi sitter isolert i en leilighet, slik jeg gjør i skrivende stund, og gjerne skulle vært ute og løpt. For evangeliet, eller etter en fotball. Bevegelse er uansett et privilegium vi gjerne tar for gitt.

I teksten skriver Paulus til menigheten i Korint om viktigheten av å være åpen og inkluderende i møte med alle slags folk, for på den måten å spre budskapet om Jesu død og oppstandelse. Han sier om seg selv at han for svake har blitt svak, jøde for jøder, og så videre. Konteksten som handler om å legge ned alt for evangeliet er tydelig: Han løper, og vil at menigheten også skal løpe for å vinne fram. For evangeliet og for sin egen del. Paulus ber menigheten være kreative og initiativrike, nesten litt utspekulerte, kan det virke som. Denne litt utspekulerte holdningen kan minne om Jacob, som tenker litt lenger enn sin sultne bror og lurar til seg førstefødselsretten over en skål med rød linsesuppe.

Paulus hadde selv en del privilegier som tillot ham å løpe eller gå ut for evangeliets skyld. Som romersk statsborger og fysisk funksjonell, muligens utenom den mystiske tornen i kjødet, kunne han reise rundt i Middelhavet og forkynne den oppstandne. Med slike privilegier hører også økonomisk handlekraft, enten fra andres støtte eller egenkapital, og også i stor grad den bevegelsesfriheten han bar i kraft av sitt kjønn. Mye av de samme karakteristikkene passer godt for den rike mannen vi møter i Markus 10. Kamelen og nåløyet har i mange sammenhenger blitt bildet på fattigdomsidealet i evangeliene, gjerne som motsatsen til saligprisningene eller programtalen i Lukas 4.

Det å ha privilegier og ressurser medfører et enormt ansvar. Jeg tror dette rammer både Paulus' anliggende i første korinterbrev og Markus' tekst om den rike mannen. For å si det på en annen måte: Kamelen og nåløyet skal beskrive hva som står på spill, og hvor mye det skal koste å løpe for evangeliet. Men denne frelsesøkonomien behøver ikke resultere i at man rusler slukøret vekk, slik som den rike mannen gjør. Tenk på Sakkeus, som gir bort halvparten og blir velsignet for sin innsats! Det som står

på spill er fordeling og rettferdig bruk av ressurser, og må ikke forveksles med «prosperity gospel» eller noe som løfter opp det å være rik i seg selv. Samtidig gir ressurser noen muligheter til endring og bidrag til evangeliets fremvekst, i det første århundre og like fullt i dag. Både Jacob, den rike mannen og menigheten i Korint strever alle med en slags frelsesøkonomi. Jacob går fram på en lite ærefull måte, men han holder seg samtidig innenfor rammene av jødisk skikk for velsignelse og arverett. Den rike mannen sliter med hvordan han skal bruke velstand til evangeliets fremvekst, og han møter en bestemt rabbi som ber ham sette alt inn for å vinne seierskransen. Når Paulus så ber menigheten ligne ham slik han prøver å ligne Kristus, kan vi ane noe av det som står på spill.

Mange har lest 1 kor 9 som et eksempel på at Paulus bryter med jødisk skikk når han ønsker å innpode nye enklaver i menigheten. En slik lesning kan være uheldig, og fort underbygge det protestantiske triumfalist-spøkelset som ønsker å gjøre Paulus kristen, og på den måten gjøre kristendom til et anliggende for det første århundre. Det stemmer ikke.

Det stemmer heller ikke at Paulus bryter med jødisk skikk i denne teksten, like lite som Jesus gjør det i Markus-teksten. Første korinterbrev 8-10 kan leses som der Paulus tar opp to grunnleggende tema for menighetens liv og virke, nemlig mat og fellesskap. Jeg skrev i en annen tekstgjennomgang om antikkens fredagstaco, som et bilde på hva menigheten måtte oppgi ved å avstå fra offerkjøttmåltidet. Begge tekstene er fra denne delen av første korinterbrev, hvor Paulus altså er opptatt av måltid og fellesskap eller inkludering. Det å innlemme alle samfunnslag i måltidet og fellesskapet, det er solid forankret i hebraiske tekster og tradisjoner (Lev 19,34). Jesus sin formaning om å bruke ressursene sine til det beste for de fattige kan leses i lys av visdomstekster om fordeling av eiendeler (Ordspr 10,2).

På samme måte kan man se hele 1 kor 8-10 i lys av Paulus utsagn i 10,32 – 11,1, hvor denne delen av brevet som omhandler måltid og fellesskap på mange måter oppsummeres:

La verken jøder, grekere eller Guds kirke få noe å utsette på dere! Selv prøver jeg på alle måter å komme alle i møte. Jeg søker ikke mitt eget beste, men alle de andres, så de kan bli frelst. Ha meg til forbilde slik jeg har Kristus til forbilde!

Det Paulus gjør når han skriver om å vinne eller å løpe, det er å etterligne Kristus. Menigheten i Korint skal etterlikne Jesus ved å etterligne Paulus. 1. Kor 9: 19-23 gjenspeiler Paulus etterligning av Jesu inkluderende budskap og bordfellesskap med alle. Slik som Jesus ble alle ting for alle mennesker gjennom å spise sammen med vanlige jøder, fariseere og syndere, blir Paulus alle ting for alle mennesker gjennom å spise sammen med vanlige jøder, strenge jøder (de 'under loven') og syndige hedninger. Se for eksempel utdraget over i lys av Markus 2:

Da de skriftlærde blant fariseerne så at han spiste sammen med syndere og tollere, sa de til disiplene: «Hvorfor spiser han sammen med tollere og syndere?» Jesus hørte det og sa til dem: «Det er ikke de friske som trenger lege, men de syke. Jeg er ikke kommet for å kalle rettferdige, men syndere.»

Det er mange ting som kan gjøre oss ute av stand til å løpe eller gå, men inkludering og bordfellesskap kan vi alle ta ansvar for. Rettferdig fordeling av mat, husly og andre ressurser spiller en avgjørende rolle i de første menighetene. Det er dette Paulus vil av menigheten når han ber dem løpe for å vinne seierskransen. Han ber dem om å dekke bord, ikke bare i sine egne hjem og byer, men i flyktningleirer, i fengselsceller, for gamle og syke og alle som spiser alene. Det å spre evangeliet er radikal kjærlighet, uavhengig av fysisk ferdighet.

Salmeforslag

740 – Eit lite born voks opp til mann

711 – Del ditt brød med sulten bror

617 – Vårt alterbord er dekket

624 – Må din vei komme deg i møte

5. søndag i treenighetstiden

5. juli 2020

Jer 23,16–24   Dom over løgnprofetene
1 Joh 4,1–6   Prøv åndene
Matt 7,15–20   Falske profeter

Falske profeter

«Ta dere i vare!» Jesus er ivrig. Han virker sint. I hvert fall engasjert. Dette er helt mot slutten av Bergprekenen, og den avsluttes med flere alvorlige advarsler. Kapittel seks sluttet med en oppfordring om ikke å bekymre seg for morgendagen. Menneskene bes om å se på fuglene og på liljene, søke Guds rike, og la morgendagen bekymre seg for seg selv. I kapittel sju er det derimot mye å bekymre seg over. Og det som menneskene skal bekymre seg over i dagens prekentekst er falske profeter.

Hvem er de falske profetene? Hvem er de som skal kjønnnes på fruktene og som skal kastes på ilden fordi de er dårlige trær? Bildespråket som Jesus bruker er en svart/hvitt-fremstilling av ulike mennesker, og samtidig gir den store rom for fortolkning når det gjelder hvilke mennesker som tilhører de ulike kategoriene. Et tre er enten godt eller dårlig, ingen mellomting. I lys av versene i forveien, som handler om å velge mellom den brede veien og vide porten, eller den smale veien og trange porten, handler dette om liv på den ene siden og fortapelse på den andre.

Hadde det enda vært sånn at dårlig frukt er det samme som dårlige gjerninger! Da ville det vært ganske enkelt å avsløre de falske profetene: dårlige trær er lik mennesker som gjør slemme

ting. Men Jesus begynner tross alt denne advarselen med å si at disse profetene kler seg i saueham (tidligere kjent som fåreklær). Ulver forkledd som sauer er et bilde som gir umiddelbar mening. En faktisk ulv utkledd i faktisk saueham vil jeg tro hadde hatt problemer med å lure både sauer og gjetere, men i billedlig forstand aksepterer vi at det er vanskelig å kjenne igjen ulven. Det kommer også frem i de påfølgende versene at det vil være en del falske profeter som ikke avsløres før «på den dagen». Det vil si den dagen da de står og forgjeves ønsker seg inn i himmelriket. Jesus forutser hva han kommer til å si til disse menneskene på den dagen: «Jeg har aldri kjent dere. Bort fra meg, dere som gjør urett.» Akkurat som versene i forkant av dagens tekst tar for seg det eksistensielle, gjør også disse versene det. Det handler her om det evige – liv eller død, fortapelsen eller himmelriket. Dagens tekst tar for seg livet her og nå (evt. der og da). Implikasjonene er evige og eksistensielle, men det er her og nå de falske profetene utgjør en trussel.

Dermed er det opp til de ekte, gode kristne å finne ut hvem disse forkledd profetene er. De riktige kristne, de som har funnet den smale veien og er på vei til den trange porten, de som er gode trær som bærer god frukt. Det vil være mange typer trusler som et religiøst fellesskap opplever, og føler at de opplever. Det som kanskje er enklest er å identifisere *hvor* de falske profetene er. Siden menneskene som utgjør denne trusselen gir seg ut for å være nettopp profeter, er det naturlig å tenke at de ikke er trusler utenfra, men at de er del av det kristne fellesskapet. De er en trussel innenfra. En fiende som opererer innenfra, og som det er vanskelig å kjenne igjen, kan på mange måter oppfattes som den aller mest alvorlige trussel. Satans femtekolonister, fra helvete.

Elaine Pagels skriver i boka *The Origin of Satan* om hvordan det å demonisere fiendene var en sentral del av hvordan de kristne grupperingene i antikken skapte sin identitet. Hun beskriver hvordan ulike grupper som var i konflikt med de kristne gruppene ble assosiert med Djevelen og det demoniske i forskjellige grader. Og dette med å demonisere fienden er på ingen måte avgrenset til antikken. For eksempel kan det nevnes at selv om det tok en stund, så har Lutheranere etter hvert sluttet å være overbevist om

at paven var Antikrist, og at pavens prester og munkes var falske lærere. Stort sett, i hvert fall. Selv har jeg hørt, og det hender jeg fremdeles hører kristne mennesker fortelle meg hva som er ondskap og hva som er synd, til og med den største synd. Veldig ofte dreier det seg om personlig moral og etiske standpunkter.

Det vil alltid være lett å identifisere en fiende som er utenfor sin egen gruppe, og det er supereffektivt med tanke på å bygge samhold innad i gruppa. Det kan bli kjempelett hvis en først har etablert et sett med regler som definerer mennesker i kategorier som er enten/eller, innenfor/utenfor, svart/hvitt. Slike kategorier fungerer imidlertid også veldig godt til å oppdage falske profeter innenfor grupper. Pagels påpeker at den absolutt farligste fienden var den som opererte innenfra en gruppe.

I Den norske kirke har vi trening i å leve sammen med mennesker vi er uenige med, men av og til dukker det opp konflikter som har vist seg å være så splittende at det danner seg grupperinger innenfor gruppa. Av en eller annen grunn dreier disse konfliktene seg ofte om sex og samliv. Ingen er flinkere til å oppdage ulver og fåreklær enn de moralsk indignerte, og dem er det merkelig mange av på begge sider av de fleste konflikter som har med denne tematikken å gjøre.

Pagels er ikke den eneste som har påpekt hvordan kristne helt fra begynnelsen av har vært gode på å oppdage fiender innenfor egne grupperinger, og som selv titulert djevelhistoriker skal jeg passe meg for å få alt til å handle om Djevelen, særlig når han ikke nevnes. Det jeg mener er verdt å ta med fra Pagels' argumentasjon er at hun får frem betydningen av en bestemt type retorikk. For demonisering trenger ikke nødvendigvis dreie seg om kosmiske, onde krefter. En nyttig egenskap ved denne typen retorikk er at en veldig raskt kan definere mennesker ut av en diskurs. Når en først har etablert skillelinjene mellom utenfor og innenfor, mellom hva som er akseptert og hva som er uakseptabelt, da skal det ikke så mye til før en finner ut at det ikke er nødvendig å høre på den andre. Ikke engang å anerkjenne den andre. Hele poenget er å definere motstanderne som så grunnleggende utenfor at de ikke skal kommuniseres med.

Dagens tekst kan legge opp til denne typen retorikk. Språket som Jesus kommer med her, om falske profeter og ulver i fåreklær, er veldig egnet til å utdefinere mennesker. (Fariseerne er den gruppa som i Matteusevangeliets logikk er mest sannsynlig å tenke på som de falske profetene, og de har vært utdefinert i snart to tusen år.) Og det er jo en lite oppbyggelig øvelse. At det er Jesus som kommer med advarselen, gir litt ekstra legitimitet til å ta på alvor oppgaven med å finne ut hvilke mennesker som eventuelt utgjør denne trusselen. Selv merker jeg at jeg har liten tro på at den typen retorikk som disse metaforene legger opp til fører til noe som helst annet enn mer konflikt og splittelse. Det er et språk som legger til rette for å la være å snakke sammen, og heller bare bli værende inne i sine meningsbobler.

Dermed føler jeg for å se disse versene opp mot begynnelsen av kapittel 7, de første fem versene. Her befaler Jesus at vi ikke skal dømme hverandre. Han advarer om at de som dømmer sannsynligvis ikke er noe særlig bedre enn dem som de dømmer. «Bry deg først om bjelken i ditt eget øye før du bryr deg om flisen i din brors øye,» sier han. Dette er jo å regne som en definisjon på begrepet hykler – begrepet Jesus bruker om dem med bjelker i øynene.

For min del vil jeg prøve å legge mer vekt på dette med fliser og bjelker enn falske profeter. Det virker mye mer fornuftig å fortsette den smertefulle prosessen med å fjerne bjelken ut av mitt eget øye, enn å forsøke å identifisere mulige fiender i forkledning blant søsknene mine.

Salmeforslag

673 Har vi sten i våre hender

375 Å, at jeg kunne min Jesus prise

509 Å, tenk eingong når alle fram skal stemna

510 Herre, når din time kommer

Aposteldagen

6. søndag i treenighetstiden

12. juli 2020

1 Mos 12,1–4	Gud kaller og velsigner Abram
Rom 1,1–7	Paulus kalt til apostel
Luk 5,1–11	Peters fiskefangst

Dagens bønn

Hellige Gud, du kalte ufullkomne mennesker til å være apostler. Vi ber deg: Kall oss til å være dine vitner i verden. Utrust kvinner og menn, barn og gamle, så vi kan være levende steiner i din kirke, bygget på den sanne grunnvollen, Jesus Kristus, vår Herre, som med deg og Den hellige ånd lever og råder, én sann Gud fra evighet til evighet. Amen.

Aposteldagen og ἀπόστολος

Når jeg skal i gang med å skrive en preken så er Nytt norsk kirkeblad en av de første stedene jeg vender til for inspirasjon, og når jeg skal skrive en tekstgjennomgang til Nytt norsk kirkeblad så er det vel naturlig at det går andre veien? Jeg kom på at jeg kunne se gjennom en av mine gamle prekener fra en aposteldag i et sommervikariat for et par år tilbake. Dessverre viste det seg at dokumentet var gått tapt i evighetens arkiver.

Det jeg husker fra den gang var at jeg, som sjeldent plager lekfolk med gresken min, valgte å dvele over det greske begrepet apostel. Selv om at det ikke dukker opp i selve prekenteeksten for den aktuelle tekstrekken, så er det jo en god anledning til å børste

støv av gresken når det dukker opp i anledningens overskrift; «aposteldagen»! Leksikonet BDAG oversetter det som «delegate, messenger, envoy», og nevner at i NT brukes dette spesifikt om «a group of highly honored believers with a special function as God's envoys.»

Apostlene er med andre ord en ganske eksklusiv og lett identifiserbar gjeng, nemlig Jesu opprinnelige disipler og deres arvtagere, som fikk i oppdrag å spre Kristi budskap. For å få evangeliet nærmere oss i dag tror jeg det er viktig å tenke høyt og kritisk om hva det betyr å være apostel i vår tid. Som prester har vi aktivt tatt på oss dette oppdraget i forvaltning av ord og sakrament, men det er også viktig å huske på det allmenne prestedømme i denne sammenhengen: alle kristne er apostler, og alle døpte er Kristi utsendinger der de utfører sine diverse kall.

Dagens evangelietekst gir oss en av mange mulige metaforer for å beskrive apostlenes oppdrag, nemlig menneskefiskeren. Metaforen menneskefisker maner fort frem det smått betente begrepet «misjon». Om vi klarer å jobbe oss gjennom de umiddelbare og blodige forestillingene om sverdmisjon og kolonialisme, så kommer vi til den frigjørende sprengkraften i misjonsbegrepet. Misjonen, eller oppdraget, som døpt, det er å være apostel. Vi er Kristi utsendinger: kastet ut i verden for å elske alle våre nester, gjennom å leve ut og bringe dem evangeliet, bygge og dele vår flik av Gudsriket med de som opplever det aller minst.

I de siste månedene så har dette oppdraget blitt enda mer prekært, spesielt i den tiden da de fleste kirkene var stengte. Mens jeg skriver dette er det nesten umulig å si hva som gjelder akkurat når du leser dette. Uansett har det vært strengt begrensede muligheter for å besøke kirkebygget, komme til «oss» og høre evangeliet forkynt der, og da blir vårt oppdrag som Kristi utsendte aktualisert.

Søndagens tekster

Den røde tråden for denne søndagen er utvelgelse og utsendelse, og de tre tekstene gir oss forskjellige perspektiver på dette.

I teksten fra 1. mosebok leser vi hvordan Gud selv gir Abram i oppdrag å forlate sitt hjemland og reise ut i verden til et ukjent sted. Abram blir bedt om å legge alt kjent bak seg, slik de også gjør i evangelieteksten. Med på reisen får han et løfte om at Gud skal gi ham et nytt sted å bo, hvor hans slekt skal vokse og bli mange, og være velsignet gjennom Abram. GT-tekstene må jeg ofte slåss litt med for å få bakt inn i prekenen, men dette utfordrer min kreativitet til å finne de beste perspektivene å lese dem fra.

Et bra perspektiv for fortellingen om Abram tror jeg er den store fortellingen om Gud som ønsker å ha en nær og direkte relasjon til alle mennesker. Det går an å tolke utvelgelsen av Abram som et ledd i en prosess mot dette målet. Kanskje kan vi lese Guds plan om å bli i slekt med å alle mennesker, når Herren sier at gjennom Abram skulle «alle slekter på jorden velsignes». På en litt morsom og flåsete måte kan vi regne oss frem til at vi er kommet ca. halvveis i denne prosessen. Ifølge statistikken er det nemlig ca. halvparten av verdens befolkning som tilhører abrahamittiske religioner, og regner Abram som sin åndelige stamfar.

I epistelteksten får vi deler av Pauli hilsen til den ferske menigheten i Rom. Det første som slår meg, er hans forfriskende frimodighet og tydelighet i det at han kaller seg selv apostel. For min egen del er den bombastiske stilen som både Paulus og Luther er kjente for ganske langt utenfor komfortsonen, og kanskje er det med god grunn. I dagens flerreligiøse samfunn er det vanskelig å være polemisk, fordi jeg kjenner verdien av andres perspektiver, og vet at min egen virkelighetsoppfatning er skremmende feilbarlig.

Allikevel skulle jeg skulle av og til ønske at jeg oftere fulgte deres forbilde. Med dette mener jeg at jeg faktisk kjenner og taler mitt eget standpunkt klart og rent, så fremt det også skjer med ydmykhet og respekt for alle andres. Kanskje er det nettopp i det flerreligiøse samfunnet et behov for at en fra prekestolen og ellers klarer å være tydelig på hva det betyr å være kristen, at vi alle er utsendte og deler et oppdrag om å spre og etterleve budskapet om Guds kjærlighet og nåde i Kristus. Som liturg er det enkelt når jeg blant annet i begynnelsen av gudstjenesten siterer nådehilsenen

som er hentet fra denne teksten, men det er mye vanskeligere når jeg skal benytte mine egne ord i forkynnelse og ellers.

Evangelieteksten

Aposteldagens prekentekst i Luk 5, 1-11 er tidlig i evangeliet og helt i begynnelsen av Jesu virke som omreisende forkynner og lærer. I kapittelet før blir Jesus fristet, og deretter begynner han sin lange vandring mot Jerusalem, ett av de sentrale motivene hos Lukas. Dagens tema klinger i avslutningen av kapittel 4 hvor Jesus har helbredet og forkynt for folk i Kapernaum. Da de forsøker å holde ham igjen responderer han strengt i Luk 4, 43: «Også i de andre byene må jeg forkynne det gode budskapet om Guds rike. Det er det jeg er utsendt for.» Jesus kaller seg selv «utsendt» («apostalēn»), altså beskriver han seg selv om en apostel som skal bringe budskapet om Guds rike.

I kapittel 4 er Jesus fortsatt alene om dette oppdraget, men i søndagens perikope ser vi hvordan han for første gang rekrutterer et par helt vanlige mennesker til å bidra i denne guddommelige misjon. Denne fortellingen skjedde i antikkens Palestina, men fiskerne er en gruppe vi ikke burde ha noe problem med å kjenne igjen her hjemme. Som nordlending er det vel neppe overraskende at jeg har fiskebønder i flere grener av slektstreet. Jeg har vokst opp med utsikt til øya Landegode utenfor Bodø. Dette er en forkortelse av «landet det gode», for var du kommet innenfor denne øya, så hadde du overlevd roturen over Vestfjorden etter Lofotfisket.

I 2020 er det færre som husker dette hardføre folket, ofte karikert som enkle karer, grove i målet og glad i en tår. For oss med fiskebønder i våre aner er det oppløftende at Jesus valgte ut slike enkle, fattige, ulærde folk til ledere for det nye samfunnet han ville bygge. For oss kandidati theologiæ med seks år eller mer på universitetet og tro på det allmenne prestedømme, så inviterer det kanskje til litt ekstra introspeksjon.

Vers 11 er verdt å se litt ekstra nærme på: «Så rodde de båtene i land, forlot alt og fulgte ham». Setningen er kort og kontant, og full av handling. Dette viser oss disiplenes brå og totale omvendelse, hvor de er villige til å snu ryggen til alt de kjenner og

eier, for å følge denne fremmede mannen som de møtte knappe timer før. Verbet «å følge» er også interessant i sammenheng med vandremotivet i Lukas, som leder Jesus og hans disipler mot Jerusalem, hvor Jesus skal dø og gjenoppstå.

Avslutningsvis vil jeg tenke høyt om at det er lett å gjøre disiplene til forbilder for oss, ved å vise til deres hengivenhet og handlekraft i møte med Jesu kall. Dette er for så vidt sant: Jeg tror vi har mangt å lære av Peter. Men det er også god grunn til å være forsiktig med å oppfordre til slik oppførsel. Dessverre er det alt for mange historier om de som blindt og ukritisk følger karismatiske ledere inn i elendighet. Bibelen advarer oss om falske profeter som med sølvtunge lurer de naive til å tro at det de taler er sant evangelium, som skal frigjøre og myndiggjøre. Sannheten er at de taler et maktspråk som lokker, fanger og underkuer.

Det som skremmer meg er at blant de vi er spesielt sendt ut for å møte med Jesu budskap, blant de som trenger det aller mest, så finnes det mange av de som er mest sårbare for slikt maktspråk. De dagene jeg er mest sårbar, er også de dagene jeg har størst behov for evangeliet; de dagene jeg lettest lar meg rive med, og de dagene jeg lettest lar meg lure. For oss som har valgt apostelskap som profesjon, så må vi tale klart og tydelig, kjærlig og ydmykt når vi skal forkynne, for ikke selv bli falske profeter. Og siden dette ble litt mørkt sann på tampen, så kan det være beroligende å huske at også disiplene var livredde da de først så hva Jesus faktisk kunne utrette. Men han sa til dem: «Vær ikke redde! Fra nå av skal du fange mennesker.» Disse fiskerne var gode nok for å være apostler, og det er sannelig vi også!

Salmeforslag

I tillegg til en sommersalme og kanskje en lokal slager, tror jeg følgende salmer kan passe denne søndagen:

- 77 Du ord frå alle æver
- 694 Gi dem mitt ord
- 676 Du åpner døren for ditt rikes komme
- 434 Det er navnet ditt jeg roper
- 621 Nå dekkes bordet
- 419 Med Jesus vil eg fara

7. søndag i treenighetstiden

19. juli 2020

1 Mos 16,1–13	Hagar gir Gud et navn
1 Joh 4,7–10	Gud er kjærlighet
Luk 15,1–10	Sauen og sølvmynten

Kastet til ulvene

Først av alt tenker jeg det er litt vel spenstig å skrive en tekstgjennomgang over en av lignelsene som ifølge forskning på feltet er en av de hyppigst gjentatte i trosopplæringen (Ellen Aasland Reinertsen, 2018). Det er likevel noen perspektiver vi som teologer og predikanter kan være oppmerksomme på og ta tak i, særlig siden denne teksten kommer midt i juli, og det antakelig ikke er knyttet trosopplæringsaktiviteter til denne søndagen.

For det første kan vi være oppmerksomme på konteksten i Lukas 15 og 16. Lignelsen om sauene og lignelsen om mynten kan hver for seg stå seg som en fortelling verd å preke over, men kan også fungere som en innledning til den som kommer etter, nemlig om gutten som kom hjem. Disse fire lignelsene på rad blir fortalt til Jesu opponenter i samtiden. På et vis er alle sammen, slik de kommer etter hverandre, brukt i kirkens tradisjon på en lignende måte: som bilder på forskjellen mellom den sinte jødiske Gud og den omsorgsfulle kristne Gud. Konteksten binder dem sammen, men kan også forlede oss til å alltid velge den brede vei: Det er lett å preke over sauene som ble funnet igjen (jæmfør dens hyppige bruk i trosopplæringen).

Kvalbeins lille klassiker fra 1991, *Godt budskap for fattige*, bruker noe av den samme terminologien, ved å si at disse fortellingene sier noe om Guds store kjærlighet til synderen. Tradisjonelt har også forkynnelsen omkring disse tekstene fokusert på synd og tilgivelse. Sauen og den yngste sønnen tolkes som angrende syndere, og gjeteren og faren som Gud. Underlig nok blir ikke kvinnen som leter og finner mynten sin igjen tatt med...

Ingen av disse perspektivene er det naturlig å anta at de første tilhørerne av teksten hadde. Tilhørerne tenkte mest sannsynlig ikke på gjeteren, kvinnen eller faren som Gud. Gud mister ikke sitt folk, eller enkeltpersoner av sitt folk. Sauen og mynten passer heller ikke som angrende syndere, naturlig nok fordi sauer og mynter ikke kan angre.

Det oppsiktsvekkende er at det som i Jesu lignelse kanskje er hovedbudskapet, nemlig *festen*, er kraftig underkommunisert i virkningshistorien. Mynten og sauen er jo bare små brikker i fortellingen; små, men vesentlige deler når de mangler. Budskapet til sine opponenter er tvetydig, men jeg er usikker på om det er den samme tvetydigheten som er blitt tradisjonelt kommunisert. For et samtidig publikum var det snarere den forsvunne sauen man identifiserte seg med, heller hyrden og kvinnen som fant mynten, altså det totalt motsatte av hva vi er vant til å tenke. «Hvor er jeg i historien» kan være en god inngangsport til en prekenrefleksjon, og kanskje særlig i den siste av de to i evangelieteksten: kvinnen som mister mynten, der er også venner og naboer med i parafrasen. Har jeg mistet noe eller noen, eller ikke fulgt med? Tar jeg noe eller noen for gitt? Hva eller hvem har jeg glemt å telle med?

Salmeforslag

316 Nu vil jag sjunga om modersvingen. Billedbruken i salmen uttrykker og konkretiserer den omsorgen jeg forbinder med det gode blikket.

333 No kallar sol og sommarvind. Dette er en av de salmene man bare kan synge om sommeren, det må utnyttes.

Litteraturliste

Levine, Amy-Jill Levine og Eisenberg Sasso, Sandy: Who counts, 100 sheep, 10 coins and 2 sons, Westminster John Knox press, 2017

Reinertsen, E.Aa: «I utgangspunktet velger vi lignelser som er sentrale» «Kjernens» kostnad i trosopplæringens lignelseslæring» i Prismet, religionspedagogisk tidskrift nr 4, 2018.

Kvalbein, H.: Godt budskap for fattige, Lunde forlag, 1991

8. søndag i treenighetstiden

26. juli 2020

2.Mos 32,1-4.30-35	Om å lage seg en gud
1.Joh 2,15-17	Om å ikke elske verden!
Matteus 6,19-24	Om å ha et udelt hjerte

Det største budet

Søndagens tre tekster kan sammenfattes i Bibelens største og viktigste bud: *"Du skal elske Herren din Gud Av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand"* (Matteus 22,37 5.Mos 6,5).

2.Mos 32,1-4.30-35 forteller om en situasjon som er gjenkjennelig. De fleste mennesker trenger noe eller noen utenfor seg selv som gir trygghet og tilhørighet, og hvis Gud kjennes irrelevant, langt borte eller uforståelig, søker vi etter noe annet som gir mening.

Da Moses drøyde med å komme tilbake fra møtet med Gud på fjellet, ble Israelfolket urolige og utålmodige. Hvor var Gud når de trengte ham? Hvorfor var han taus og opphøyd, langt borte fra hverdagen deres? De hadde opplevd å bli ført ut av Egypt ved Guds mektige hånd, hadde gjort seg mange og overveldende gudserfaringer, men sluttet likevel ikke med å stille spørsmål ved hans nærvær. Var Gud til å stole på? "Er Herren blant oss eller ikke?" (2.Mos 17,7). De ønsket seg en gud som var enkel å forholde seg til, en de kunne se og ta på. Løsningen ble en gullkalv, selvlaget og med egenskaper de kunne kjenne igjen.

1.Joh 2,15-17 er et negativt formulert bud om å ikke elske verden. Det johanneiske begrepet "verden" (kosmos) forstås her som den "falne verden", skaperverket som følge av syndefallet befinner seg i mørket (Joh 1,9-10). Det positive motstykket til ikke å elske verden er å elske Gud av hele sitt hjerte.

Matteus 6,19-24 – evangelieteksten – utdyper innholdet i det største budet. Teksten er en del av Bergprekenen (Mt 5-7), den første av fem store taleavsnitt i Matteusevangeliet. Leserne skal bli kjent med viktig innhold i Jesu lære - hva han underviser om Guds rike og hva han lærer om det å være en disippel. I urkirken har trolig Matteus 5-7 fungert som dåpsopplæring, og i den eldste skrevne dåpsopplæring, Didache, finnes det mange sitater fra Bergprekenen.

Betraktninger over teksten

Jesu ord er sterke, tydelige og betingelsesløse. Tidligere i Bergprekenen retter Jesus ofte brodden mot fariseerne og de skriftlærde. "Når dere ber, skal dere ikke gjøre som hyklerne..." (Mt 6,5). Formen er polemisk, og vi kan fristes til å tenke at det er de og ikke vi som er adressat for formaningene. I 6,19 endres formen. Borte er konflikten med fariseerne og de skriftlærde, fokuset er disiplene alene.

Om å samle skatter (v.19-21)

Vi kan kjenne igjen i Jesu ord om ikke å samle skatter på jorden (v.19). Når vi står ved ei kiste, er ikke fokuset den dødes eiendeler og økonomi. Det blir tegnet et bilde av hvem den døde var og hva han betydde for andre. Døden understreker sannheten i Cornelis Wreeswijks ord "Du kan ingenting ta med deg dit du går". Skatter på jorden er forgjengelige. Møll spiser opp klærne, mark fortærer treverk og mat, og jo større skatten er, desto større blir lysten for andre til å stjele (v.20).

Vi skal ikke samle skatter på jorden, men i himmelen. Hva betyr de underlige ordene? Matteus gir oss ikke noe svar, men Lukas-parallellen sier at det er å gi til fattige. "Selg det dere eier, og gi gaver til de fattige. Skaff dere pengepungter som ikke slites ut, en uforgjengelig skatt i himmelen..." (Luk 12,33). På tilsvarende måte

forbindes skatten i himmelen i Matt 19,21 med gaver til de fattige. Ordspr 19,17 kaller hjelp til fattige et lån til Herren, som Herren skal betale tilbake. I jødisk fromhet kunne velgjerninger mot fattige oppfattes som en kapital som ble satt inn på en himmelsk bankkonto. Det er sannsynligvis dette bildet som ligger bak Jesu ord. Men ordene er ikke en invitasjon til et smålig beregning. Jesus sier at den venstre hånden ikke skal vite hva den høyre gjør (6,2-4).

Jesu ord er tydelige: Medmennesker er viktigere enn eiendeler. Fellesskap er viktigere enn formue.

Ordene skaper en uro. Tvinger meg til å tenke på hva som er viktigst i livet mitt, driver meg mot et kyrie eleison...

Ordene om å samle skatter samles i et visdomsord: *"Der skatten din er, vil også hjertet ditt være"* (v.21) Som brevtteksten fra Johannes, knyttes også dette ordet til det første og største budet: *"Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte"*. Mitt forhold til det jeg eier skal ikke isoleres fra mitt forhold til Gud, og mitt forhold til Gud skal ikke løsrives fra mitt forhold til mine medmennesker. En test på hvor hjertet mitt hører til, er hvordan jeg forholder meg til "de andre".

Sykt eller friskt øye (v.22-23)

Etter å ha snakket om hjertet, bruker Jesus nå et annet bilde – øyet. Når Jesus forteller om viktigheten av å ha et "rent øye" virker det som om det er en sammenheng med ordene i Saligprisningene om å ha et "rent hjerte" (5,8).

Ordet om øyet som "kroppens lampe" (v.22) kan virke gåtefullt. Tanken er at øyet er en lyskilde for hele kroppen. Uten øyet - ikke noe lys. Derfor kan øyet betraktes som et like sentralt organ som hjertet. Øyet avgjør "blikkretningen" for livet. Å ha et "klart" øye (v.22) betyr at øyet er enfoldig/enkelt/rent (av gr. *haplos*). Det motsatte - et "sykt" øye - betyr et øye som er ondt i moralsk forstand (av gr. *poneros*). Jesu budskap er: Et sykt øye har oppmerksomheten rettet mot denne verdens rikdom/skatt. Et klart øye har oppmerksomheten rettet mot Gud. Et radikalt *enten* – *eller*, som går igjen i hele Bergprekenen.

Gud eller Mammon (v.24)

Jesu formaninger avsluttes med visdomsordene *"Dere kan ikke tjene både Gud og Mammon"*. Enda et radikalt *enten eller*. *"Mammon"* var et vanlig arameisk ord for eiendom og inntekt, men Jesus personifiserer uttrykket om eiendom som en ond makt. Det vi eier er ikke bare en nøytral størrelse, men kan bli en makt som drar hjertet og blikket/fokuset bort fra det viktigste: fellesskapet med Gud og mennesker. Det er en drivkraft som ligger i å ville ha og forbruke mer i en verden hvor de rikes velstand øker og de fattiges antall vokser.

Inntrykk

De krevende og betingelsesløse formaningene fra Bergprekenen er virkelig ikke til å slå seg for brystet av. Hvem kan ærlig og oppriktig si at jeg elsker Gud av hele mitt hjerte? Mitt hjerte er delt, ikke "rent" og "enfoldig". Men ordene ble ikke sagt for å bryte oss ned i skam og dårlig samvittighet. Ordene kommer fra en Gud som nådig vil berøre våre hjerter og hjelpe oss til å se klart. En Gud som elsker oss så høyt at han tilgir all vår grådighet og tilkortkommenhet. En Gud som vil gi oss et nytt hjerte. Han gav oss det første budet, ikke fordi han ville ha oss for seg selv som en sjalu og nidkjær elsker, men for å lappe sammen et hardt prøvet og istykkerslått hjerte.

Å være helhjertet og å elske Herren av et helt hjerte. Er det en uoppnåelig utopi?

Nei, det er Guds dype lengsel for våre liv. Gud vil et liv som ser hva som er verdt å leve for, hvilke skatter som er verd å samle på. Gud vil et liv som får konsekvenser for min neste og mine prioriteringer. Og - én dag skal det delte hjerte bli helt!

Salmeforslag

- 547 Syng for Herren
- 588 Vi samles til dåp
- 382 Din trofaste kjærlighet
- 670 Til kjærleik Gud oss skapte
- 376 Jag kan icke räkna dem alla (nattverd)
- 674 Pris være Gud

Olavsdagen / Olsok

onsdag 29. juli 2020

Jer 1,17–19   Jeg gjør deg til en fast borg
Åp 12,10–11   Anklageren er styrtet
Joh 12,24–26   Hvetekornet

Bibeltekster i en salig røre, eller en historie om Hellig Olav i tre deler?

Tekstene på Olsok har et stort spenn. De begynner med Guds ord til Jeremia om å stå (profetisk) fast ved de ord han skal formidle (inkludert en av Bibelens litt mindre pedagogiske utsagn: «Vær ikke redd dem, ellers slår jeg deg med redsel for dem»). Evangelieteksten i Johannes er de fromme, selvutslettende og kallstunge ordene om hvetekornet som dør for å gi nytt liv. Og til slutt de triumferende ordene fra Åpenbaringen om den Salvedes herredømme og seier over «den gamle slangen». Logikken i tekstene på Olavsdagen synes å være en historie som følger Olavs liv slik vår nasjonale helgenmyte ynder å fremstille det: Olavs vilje til uredd å stå for det han var kalt til (Jeremiateksten). Offeret på Stiklestad der Olavs død blir såkornet for den kristne nasjonen Norge og den norske folkekirke (Johannesteksten), og alt hva dette betyr i et eskatologisk perspektiv: En endelig seier over det onde og dødskreftene, slik åpenbaringsteksten til slutt formidler.

Denne hersens Olavsarven

Olavsvaka (eller Olsok), dødsdagen for Olav på Stiklestad i 1030 bærer med seg et assortert utvalg av ambivalenser. Som jeg antyder ovenfor er tekstutvalget ambivalent i seg selv, særlig for en som sliter litt med Olavsarven. Av det mer prosaiske slaget er erkjennelsen av at sommeren er godt over halvveis. Den er snart over!

Mer alvorlig for forkynnelsen er som sagt de mange lag av ambivalenser i Olavshistorien. Her skal helgenkongen, krigerkongen og nasjonalsymbolet tematiseres og fortelles – inn i den moderne tid med freds- og forsoningsidealer som ikke helt samsvarer med kristning av mennesker med sverd. En annen ambivalens er selvfølgelig vår lutherske tradisjon, helgenarven og vår feiring av Olav i nyere tid og særlig etter jubileet i 1930. I forlengelse av det historien om hvordan kirken, både som katolsk og luthersk folkekirke, har brukt Olavshistorien som identitetsmarkør for nasjonalkirken. Er det særlig grunn for kirkelig (og nasjonal) selvransakelse og selvkritikk på Olsok?

Olsok i 2020

Kirken og verden er preget av koronapandemien. I skrivende stund vet vi ikke helt hvordan tiltak og begrensninger vil være for oss i sommer. Men vi vet at hele opplevelsen av pandemien vil prege oss alle og kirkens forkynnelse i lang tid fremover. Hva betyr det for årets Olsok-markering? Bør det tematiseres og settes i sammenheng med Olav?

Personlig synes jeg Olavshistorien i seg selv er spennende. Kanskje også verdt et dypdykk i kildene. Olav som historisk person – i den grad det er mulig – løftet vekk fra nasjonale myter – er fortellingen om et særegent menneske, opportunistisk og med heftige tanker om seg selv og sin egen rolle. I tillegg til å være knyttet til nasjonen var han også et bereist menneske (et poeng i en tid der viruset ikke kjenner noen grenser?) med levd liv i store deler av Norden og Baltikum, Nederland, England, Frankrike (der han ble kristen), Kiev i Gardariket og i Middelhavet helt til Palestina. Han fartet med andre ord vidt og bredt, enten for å berge livet eller for å drive piratvirksomhet. Han fremstår sammensatt og med mange og ulike egenskaper. Et maktmenneske, men i aller høyeste grad et menneske.

Men er han på bakgrunn av sitt liv eller på bakgrunn av sin virkningshistorie å sammenligne med et hvetekorn? Er han et forbilde ut ifra sin tid og sine forutsetninger? Og er åpenbaringsteksten triumferende tone noe som kan knyttes til Olavs liv?

Teologien rundt et hvetekorn, angsten som fyller vår sjel... og snillhet

Som i alle andre sammenhenger der mennesker brukes som forbilder i forkynnelsen, må bildet nyanseres og utvides. Kanskje det kan knyttes til de mange navnløse mennesker som på ulike – og mindre dramatiske måter enn Olav – har ofret livet sitt? Teksten i kapittel 12 står i overgangen mellom Johannesevangeliets to hoveddeler: Først fortellingene om Jesu virke, og deretter fortellingene om den siste tiden med disiplene og pasjonsberetningen. I verset forut for vår tekst sier Jesus for første gang at «timen er kommet». Hele vår perikope er dramatisk (torden, en røst fra himmelen, kraftfulle og kontrastfulle ord) og mørk («*Nå er min sjel fylt av angst*», v. 27). Den setter også store krav til oss. Umulige krav: «Den som hater sitt liv i denne verden, skal berge det og få evig liv» (v. 25). Ordene om å elske livet versus å hate livet. Ekstreme ytterpunkter, en kontrasterende dualisme, som maler fram budskapet om Jesu offer og vårt kall til å følge ham: Dette er typisk for Johannes. De ekstreme ytterpunktene viser oss hvordan verden og menneskene kan være på sitt beste og sitt verste. De fleste av oss lever heldigvis et sted mellom ytterpunktene. Midt i dette er bildet om hvetekornet noe de fleste av oss kan forstå og gjenkjenne oss i. Vi kan håpe og arbeide for at vi etterlater oss noe som kan bære frukt. Noe godt. Noe de som kommer etter oss vil kunne bygge videre på, og ikke nødvendigvis et kongedømme og et navn for ettertiden og historiebøkene.

Jeg tenker i slike sammenhenger pussig nok på Per Fugellis kronikk om snillheten. Snillheten er undervurdert: «Livet blir fattigere og samfunnet kaldere uten snillhet» (Dagbladet 2. august 2016). Snillhet er så utrolig lite i samsvar med hva jeg tenker om Johannesevangeliet. Ordet står nesten i kontrast til evangeliet. Men kanskje er dette bindeleddet til verden av i dag som fremstår kontrastfylt og kaotisk, forsterket av koronapandemiens effekt på oss. Kanskje vi kan løfte fram alle de navnløse helter som står på – noen med fare for sine egne liv – for sine medmennesker. Hva er deres begrunnelse for å gjøre dette? Gjør de det av plikt? På grunn av sin tro? Spenner de, som Gud sier til Jeremia, beltet om livet og står fram som jernstøtter og bronsemurer (Jer. 1,17-18)?

Eller gjør de det som et svar på et dypt, iboende kall til mennesker om å gjøre det gode? Å være snille? Fugelli så snillheten i sammenheng med «(...) to andre flyktige grunnstoffer, kjærlighet og tillit, vi må ville disse verdiene. Hvis vi forneker snillheten, forsvinner den.» Er hvetekornet broen mellom forståelse av Jesu liv og pasjonsberetningen? Der hvetekornet brukes som brobyggerbilde rett før verset om angsten som griper Jesu sjel?

I samlingen «Bibeldikt» (Verbum 2014) skriver Marte Huke et dikt inspirert av disse versene fra Johannes. Hun avslutter det korte diktet med følgende linjer:

*Hveten vet ingenting om brødet
Når du blir jord, når du blir hvete
skal lyset finne veien til deg
Da har du glemt alt om elsk og forakt*

Det høres ut som beskrivelsen på hengivelse. Vi kan hvile i håpet om at vi gir frukt. Samtidig kan vi bli fortalt at vi ikke alltid ser disse fruktene: *Hveten vet ingenting om brødet*. Vårt eget ego betyr ikke noe i den store sammenheng, men går i oppløsning og blir borte i lyset som finner veien frem til oss. Det kan være nyttig – for å si det litt formelt – å henlede oppmerksomheten ikke bare mot den johanneiske fremtidige eskatologi, men også til en nåværende, oppfylt eskatologi for de troende. Vi er der allerede. Vi skal streve med å etterleve Jesus – og vi *kan* få slippe å slite med å oppnå *nok* hele tiden, vi kan få hvile. Nåden er der allerede. Dette er dikotomien – det motsetningsfylte – som vi lever i og som vi skal få slippe å leve i altfor lenge. Heldigvis.

Hva så med Olav helt til slutt?

Formaningen på Olsok er alltid å henlede oppmerksomheten bort fra helgenkongen, krigerkongen og nasjonalsymbolet til den egentlige, ulogiske og sanne kongen: Jesus. Olav er en historisk skikkelse som har betydd enormt mye for mange, også utenfor landets grenser. På godt og vondt. Alt rundt Olav er spennende, kontrastfylt og menneskelig. Hans historie og virkningshistorie kan brukes til å speile verden i dag og alt vi ser rundt oss.

Jesusfortellingen lar oss løfte blikket mot himmelen, men får oss også til å senke blikket ned mot jorden og hvetekornet og rammer slik inn vår tro, vår virkelighet og vår forkynnelse på Olsok.

Salmeforslag

248 Ljoset over landet dagna (evt. som instrumentalt preludium),
eller:

602 Lat kvar jordisk skapning teia

108 Vår Gud han er så fast en borg (mellom lesninger)

205 Kornet har sin hvila (etter preken)

601 Som korn fra vide åkre (nattverd)

251 Det kom et gledesbud til dette landet (utgang)

9. søndag i treenighetstiden

2. august 2020

Hos 6,1–3   Han vekker oss til liv
Rom 8,31–39   Han som ga sin Sønn for oss alle
                              (prekentekest)
Matt 11,28–30   Jeg vil gi dere hvile

Allskapningens gjenfødelse

Prekentekest for 9. søndag i treenighetstiden, fra romerbrevet kapittel 8, er tematisk svært omfattende. Grunnen til det, er at den nesten har form av å være en takkesalme, eller et takkecredo, over alle de foregående kapitlene. Om rettferdiggjørelsen av tro for Guds fiender (både hedninger og jøder), om Abrahams løfter, om frelsen fra Guds vrede og døden i Kristus, om foreningen med Kristus i dåpen, om troens nye liv i frihet fra loven og synden, og endelig om livets og allskapningens gjenfødelse i Ånden. Perikopen fremstår som en takkeliturgi, på veien fra syndens liv under døden og Guds vrede, til det nye livet i Ånden.

Det er mye å si om det formmessige, tekstkritiske og teologiske i denne perikopen. Den er full av litterære grep som ligger hymner og liturgi nært – som for eksempel de innledende retoriske spørsmålene, den repeterende stilen, dublettene, litterære «stigninger», og det apokalyptiske språket generelt. Den litterære konteksten er rettsalen, liksom i for eksempel Job 1-2 og Sakarja 3, hvor det kjente temaet fra paktshistorien nettopp er: «Hvem kan anklage den Gud har utvalgt?» (Rom 8.33). Perikopen er full av teologisk mettede ord og uttrykk som knytter den sammen med både førpaulinsk tradisjon og Paulus' egen teologi. Sentralt står

for eksempel begrepet «overgi» (paradidonai – 8.32), som knytter Jesu død til det syndige (altså det ikke-takksigende, Rom 1.21) menneskets domsskjebne om å være overgitt av Gud til sine onde lyster og døden (Rom 1. 24-32). Sentralt i perikopen, og i Paulus' teologi generelt, står oppstandelsen, som er «mer enn» (mállon) korsfestelsen (8.34).

Her har Paulus altså «klassisk» mønster i sin forsoningsforkynnelse: Forsoningen starter i og med Kristi solidaritet med oss under Guds vrede, og fullendes i og med oppstandelsen *med* Kristus inn i Guds kjærlighet. Dette til forskjell fra f.eks. Anselms «objektive» lære, hvor korsdøden i og for seg er «satisfaksjon» for forsoningen, og hvor oppstandelsen kun er en følge.

Hele romerbrevet beveger seg mellom dette, Guds (berettigede) vrede og Guds (ufortjente) nåde, altså mellom oss selv som Guds fiender og oss selv som Guds barn. Det er to tilsynelatende motstridende lag i gudsbildet som utspiller seg hele tiden. Paulus sitt englebegrep (8.38) antyder forsoningens bevegelse fra Gud (Guds vrede) til Gud (Guds kjærlighet) i Jesus Kristus. Englene er ikke en entydig vennlig størrelse hos Paulus, men er midler for Guds lov og dom, slik det var vanlig i samtidig apokalyptisk litteratur. Derfor er også Guds engler en del av de krefter som vi i Kristus frelses fra, slik også loven er det i romerbrevet (Rom 7). Dette er bakgrunnen for at Paulus i Galaterbrevet snakker om at loven er gitt gjennom englene (Gal 3.19). Sagt i det rettspråket som Paulus ofte bruker (også i Rom 8): Den skapningen som i denne æon ikke kommer fri fra synden, dommen og døden, blir gjenfødt i Jesus Kristus – og da mister selv englene som lovens aktor sin makt, for nå er det Kristus og Ånden selv som er forsvarere i rettsaken fremfor Gud (8.26, 34).

Så inn i dagens perikope. Den umiddelbare konteksten for perikopen er den anklagen Paulus og de kristne erfarte fra miljøet rundt dem: Nærmere bestemt den forfølgelse og de trengsler de erfarte først og fremst fra synagogen, hvorav han nevner sju kjennetegn på denne type trengsel (v. 35). Dette er bakgrunnen til at han gjengir Davidsalme 44.23, som nettopp i jødisk tradisjon

forstås å omhandle martyriet. Og på apokalyptisk vis knytter han disse konkrete trengslene til kosmiske, altomfattende krefter: død/liv, engler/krefter, det værende/det kommende, makter i det høye og dype – eller noen annen skapning. Vitnesbyrdet er kort sagt: Ingen(ting) kan anklage oss når Kristus forsvarer oss. Ingen(ting) kan skille oss fra Guds kjærlighet i Jesus Kristus. Pinsler og trengsler er ikke egentlig dødssmerter, men fødselsveer, for å snakke med ord fra tidligere i brevet (8.22). Det er altså ikke frelse fra trengsler Paulus takker for, men frelse *gjennom* trengsler. Derfor kan han endog takke for selve trengslene: «Vi priser oss lykkelige også for våre trengsler» (Rom 5.3).

Hvordan skal vi så forstå dette martyriemomentet i teksten? Jeg ser at enkelte miljøer, særlig i evangelikale og protestantiske kontekster, leser perikopen under bakgrunn av «de lidelseskår de kristne lever under i verden.» En slik «ontologisering» av forfølgelse av kristne, og av en antatt nødvendig konfliktsituasjon mellom kristne og ikke-kristne, er helt utenfor Paulus' horisont, og er da også høyst uforsvarlig, både etisk, politisk og dogmatisk. Klassisk skapelseslære og inkarnasjonsteologi både erfarer og må anta at det gode i skapelsen viser omsorg og kjærlighet også overfor kirken, selv om det alltid vil være selvvrettferdige og onde krefter («verden»), både i og utenfor kirken, som vil stride mot Guds ære og tilgivelsens evangelium i og med Kristus. Det er altså ingen «indre» nødvendighet i at kristne forfølges, men når de av forskjellige grunner til forskjellige tider blir det, har dette en særlig symbolsk betydning; i den forstand at de lider ved rett og slett å bekjenne seg til Jesus som Guds Sønn og Hans evangelium. De kristne martyrene er på en særskilt måte knyttet til Kristi kors, og har således, rett forstått, sakramental verdi for kirken, og er derfor også på en særlig måte sted for kirkens diakoni.

Paulus har i dette brevet den konkrete martyrielidelsen for øyet, men den måten han kobler denne lidelsen til de kosmiske kreftene på, gjør motsatt at alle lidelser på en viss måte kan forstås som trengsler Gud vil befri oss fra. Budskapet får således indirekte et mer universelt preg: Ingen ting kan rive oss ut av Guds kjærlighet i Kristus; det være seg alle mulige personlig-

tragiske forhold, sykdommer, undertrykkelse, pandemier, AI-på-avveie, overbefolkning, totalitarisme, krig, klimaendringer, artenes masseødeleggelse, miljøkatastrofer, meteornedslag, klodens kollaps – kort og godt død og fordervelse. Det er dette eskatologiske «Gud-er-for-oss-perspektivet» (v. 31) på bakgrunn av oppstandelsen i Jesus Kristus som er hymnens grunnperspektiv. Kristent håp, som ser med trosvissheten fra oppstandelsens fremtid, er altså noe annet enn «sekulært» håp, som ser med uvisshet fremover. Begge deler handler om å komme *gjennom* trengsler/kriser, men det kristne håpet som har sin grunn i skapningens oppstandelse i og med Jesus Kristus, gir til forskjell fra det sekulære håpet en trosvisshet om at vi kommer oss gjennom *alle* trengsler, også om det måtte være det verst tenkelige, nemlig Tohu Wabohu som engang faktisk skal innhente alt og alle. Kristen trøst er altså dette at Gud tar imot oss som i en fødsel uansett hva som skjer, ikke at «dette skal nok gå bra hvis vi bare...» – som snarere er et (del-)tema for politikere, helsevesenet og gode venner. I lys av Kristus radikaliseres håpet. Der det er død, er det håp. Det er kirkens budskap og dåpens tema.

Hvem inkluderes i dette evige håpet? I vår tid oppleves det vel for mange av oss som helt utenkelig å lukke teksten rundt kun «oss kristne», sett i lys av de globale utfordringene vi står overfor – sikkerhetsmessig, økonomisk, helsemessig og ikke minst natur- og miljømessig. Og da tenker jeg at én inngang for å åpne teksten kan være: Hva betyr så «vi»/«oss» i Rom 8?

Umiddelbart sikter vi-et i perikopen til «dem som er i Kristus Jesus» (8.1), «Guds barn» (kapittel 8 generelt), «alle som drives av Guds Ånd (8.14), «De forutbestemte» (8.30), «Guds utvalgte» (8.33), og så videre. Men hvilken status har så disse/vi i forhold til skapningen forøvrig? Da er vi inne på Paulus' egen grunnholdning til evangeliet han forkynner – nemlig ikke et hovmodig og heroisk skille mellom kristne og ikke-kristne, men jeg hadde nært sagt det motsatte – de troendes solidaritet med alle menneskers synd og skyld, og den inkluderende kjærlighet som springer ut av en slik ydmyk holdning. Dette er hele grunnpoenget i Romerbrevets innledning: «Derfor har du ingen unnskyldning, du menneske som dømmes. [...] Det finnes ikke én som er rettfærdig, ikke

en eneste.» (Rom 2.1; 3.10). «Dom» betyr her ikke moralsk bedømmelse, men å sette seg over andre som *person*, noe som dypest sett bare kan unngås når Ånden skaper troen på nåden i Kristus, og bevirker at man sammen med Kristus setter seg selv nederst og lar gudskjærligheten strømme oppover til alt og alle. De kristne er, når Ånden er virksom, ikke et folk som ser seg som bedre enn verden og som kaster frem selvbekreftende konspirasjonsteorier om «axes of evil» der det måtte passe, men et folk som selv identifiserer seg som en del av denne verden som er Guds fiende – og som peker på forsoningen i Jesus Kristus og livets fornyelse i Ånden som eneste vei ut av dette uføret.

En slik «hamartologisk» grunnlesning av denne romerbrevsperikopen, til forskjell fra en «dualistisk» og «heroisk», åpner perspektivet mer enn kun å gjelde den motstand kristne erfarer. Det kosmiske elementet peker ikke lenger kun innover i menigheten, men utover: til å gjelde alt folk og hele skapningen. Paulus har ingen avklart apokatastasislære, men både i romerbrevet og i en rekke andre paulusbrev ligger det unektelig et apokastasis-håp – et håp om at Skaperen av alt også skal gjenløse alt. Paulus balanserer, kan det se ut til, mellom en partikulær utvelgelsesteologi og en apokalyptisk apokatastasisteologi. Hvordan forholdet mellom disse perspektivene skal forstås og leses er et komplisert dogmatisk spørsmål, som gjennom tidene og i de forskjellige kirke tradisjonene har fått mange forskjellige svar. Uansett så gjør dette faktiske spenningsforholdet noe med lesningen av det vi for anledningen kan kalle romerbrevshymnen.

Jeg skal ikke her gå inn på hvordan vi kan se på andre religionssamfunn, som er et sammensatt spørsmål som Paulus ikke er opptatt av i Rom 8. Jeg vil snarere konsentrere meg om et perspektiv som utvilsomt er innenfor Paulus' horisont, nemlig skapningens forløsning – som da virkelig også er innenfor vår egen horisont, i en tid hvor skaperverket praktisk talt er ved å kollapse. Paulus' forestilling er at den ikke menneskelige skapningen på sett og vis er uløselig knyttet til menneskets skjebne. Når mennesket på grunn av synden (selv-takksigelsen) overgis til sin egen ondskap og dødskreftene (Rom 1), så trekker vi med oss allskapningen ned i avgrunnen. Paulinsk teologi

kjenner ikke det praktiske skillet vi setter mellom «naturlig» lidelse og «menneskeskapt» lidelse. All lidelse Gud har overgitt sin skapning til, den er på grunn av *vår* synd. Og kirken er det folk som i Kristus og sammen med Kristus, i nådens lys, erkjenner og tar på seg skylden for *all* lidelse og død som skapningen gjennomgår, til forskjell fra syndens trang til å fraskrive seg den.

Men det er nettopp dette triste grunnforholdet at skapningen lider på grunn av oss som er bakgrunnen for Paulus' vakre tale i Rom 8, om at «alt som er skapt venter på lengsel etter at Guds folk skal åpenbares i herlighet.» (8.19). Poenget er nemlig at når vår synd med dens kosmiske følger tilgis og Guds folk vil få del i gjenløsningen, så vil hele skapningen få del i «den frihet som Guds barn skal eie i herligheten» (8.21). Og det er her Paulus taler om at «alt som er skapt, stønner og lider som i fødselsveer» (8.22), hvor han dermed beskriver lidelsen som gjenfødende smerte, og ikke dødsveer. Det er altså ikke kirken alene som blir gjenløst, men kirken sammen med allskapningen. På samme måte som *Sanctus* i liturgien er kosmisk orientert, altså ved at man i tradisjonen har forestilt seg at det her er hele skapningen (alt fra steiner til engler) som lovsynger, så er også vi-et i romerbrevshymnen kosmisk omfattende. Det er snakk om et åpent og kosmisk vi, ikke et lukket og sekterisk vi. Her er det fullendelsen av den universelle Noah-pakten som lovprises.

Dreier så Noah-pakten seg kun om en fremtidig virkelighet på en «ny jord»? Oppstandelsen hos Paulus skal riktignok først skje fyllest gjennom den fysiske død og Jesu gjenkomst. Samtidig er det et pneumatisk grunnforhold hos ham at vi gjennom dåpen allerede nå har fått del i livets fornyelse. Derfor forkynter Paulus døden (og det gamle mennesket) ut av oss, og det nye livet (og det nye mennesket) inn i oss kontinuerlig i sine brev. Og når dette nye livet slår til i oss fra tid til annen fra Guds fremtid, så kan vi ikke annet enn å takke Gud i Jesus Kristus, ta på oss skylden for all verdens lidelse, og derfor, helt naturlig, gå inn i kjærlighetens kamp mot det onde vi har bevirket og for det gode Gud har skapt – for mennesker som lider og for allskapningen som lider. Og vi gjør det i vissheten om at Gud har seiret, i og med Jesu død og oppstandelse og at allskapningen sammen med oss er ved å

gjenfødtes. Omsorgen og kampen for hele kosmos – for havet og luften, for fjellet og jorden, for plantene og insektene, for fuglene og fiskene, for dyrene og menneskene, for kunsten og kulturen, for maskinene og robotene, for de døde og den forgagne natur – ja, for hele skaperverket fra tidenes morgen, er hos Paulus ikke bare etikk i ordets alminnelige forstand, men er i seg selv nettopp den åndsbevirkede gudskjærlighet (agape) som ingenting kan skille oss fra i Jesus Kristus. Guds kjærlighet er Åndens fremste åndsyttring og nådegave hos Paulus (Rom 13.8-10, 1 Kor 13). Og det fortrøstende er at Guds kjærlighet er virksom fordi den allerede har seiret, og nå gjenstår bare at alt omsider skal seire (gjenfødtes) i og med den.

Hvis vi nå går over til tekstlesningene denne dagen, ville jeg foretrukket GT-lesningen fra andre tekststrekke (Salme 145), nettopp for å gi klang til dette kosmiske elementet jeg har tematisert her. Evangelieteksten fra Matt 11, om å finne hvile hos Jesus, passer for så vidt fint, selv om man også i denne teksten bør ha et mer universalt og kosmisk sikte enn kun å gjelde et «lukket oss». Man kan gjerne ha in mente Salvador Dalis kosmiske Kristus («St. Johannes' Kristus på korset») denne dagen. Det er forøvrig, slik jeg ser det, helt avgjørende at vestlig teologi kommer ut over den antropomonistiske kristologien. Den har preget teologien siden Augustin, og nærmer seg en mer kosmisk orientert teologi, hvor Kristus knyttes til altet, og menneskene til skapningen forøvrig (altså som mer enn «forvaltere») – og Gud erfares og forstås som den skaperånd, dødsånd og frelserånd som besjeler alt og alle. Hvordan dette skal utformes teologisk er et sammensatt spørsmål.

Salmeforslag

Hvis vi nå ser litt på salmer for denne dagen, så kunne for eksempel 281, *Hellig, hellig, hellig*, være passende som prosesjonssalme – for å slå an både takksigelse og det kosmiske perspektivet. Som salmodi kan man lese/synge Davidsalme 145.1-10, lesetekstens foregående vers. Ikke uventet har Norsk salmebok et underskudd på universalt orienterte antifoner, og den

eneste jeg fant som kunne være egnet er 958, *Hele din skapning takker deg, Herre*. Slik den nå står, er den imidlertid lite egnet som klassisk antifon, både fordi melodiføringen virker i overkant «barnslig», men aller mest fordi den rett og slett er for lang. Dersom man likevel kun bruker første linje som antifon (*Hele din skapning takker deg, Herre*), er den likevel egnet og fin, tenker jeg. Credo – helst nicenum, synges etter preken, som samsvarer i innhold og stil med dagens prekentekest. Som offertoriesalme kan både 312, *Skapningens sukk* og 899, *Jordens forvandling* være egnet. Som avslutningssalme kan 320, *Alt du skapte gir deg ære* passe godt i anledning Beethoven-året, og 308, *Din skapnings lov og pris*, kan også være egnet.

Ha en gledelig søndag.

10. søndag i treenighetstiden

9. august 2020

Salme 32,1–11   Jeg vil bekjenne mine synder
1 Pet 3,8–13   Han må vende seg fra det onde
Luk 5,27–32   Å kalle syndere til omvendelse

«Herre, gå ikke fra oss» – en jesuitts bønn

«Herre, gå ikke fra oss, for vi er syndere», ber jesuitten Karl Rahner (1904-84). Han fortsetter: «Du hverdagssyndernes Gud, de unnfalnes Gud, de slappes Gud, våre synder er ikke noe oppsiktsvekkende, bare de vanlige småtterier, så alminnelige at vi nesten hadde glemt dem, særlig hvis vi glemte deg. Du, Allerhelligste. Du synderes Gud, de lunknes, de likegyldiges Gud, ha miskunn med oss!»

Det er ikke vanskelig å skjønne Rahner, og det som han så treffsikkert skildrer: den ganske alminnelige hverdagssynden. Mønstrene, vanene og uvanene som gjør at i alle fall jeg omgås den uten å tenke så mye over det. Sant nok, noen ganger uroes jeg, kan til og med forskrekkes: «Sa jeg virkelig det», «gjorde jeg virkelig det». Hverdagssyndene er de som kommer av seg selv - og nokså stille også går igjen av seg selv. Alle småtteriene. Mine fleste synder er av det mer eller mindre ubevisste slaget, de skjer bare. Sist jul fikk kona mi og jeg tid til å prate ordentlig sammen. Det jeg møtte da var hverdagssyndene mine, de som sakte og nokså ubemerket gnager seg inn i livet til de som er nærmest meg; ektefelle, barn, kollegaer og venner. Kort sagt alle dem jeg omgås til hverdags.

En defekt eller mangel?

Var tolleren Levi forskrekket eller uroet over sine synder? Tja, hvem vet? Kanskje han ikke bekymret seg overhodet. Levi var tildelt sin plass, plassert på siden av det gode selskap. Mange predikanter har sikkert tilskrevet ham både den ene og andre mangelen eller lengselen, «noe» i ham som slumret og sov under overflaten, og som ventet på at noe eller noen skulle gi livet en annen retning. Hvor ofte har det ikke blitt appellert til tomhet, mangler eller defekter som bare kan fylles av Jesus eller Gud. Hva om Levi egentlig ikke manglet noen ting? Hva om han trivdes som tollere? Om det ikke heftet noe mangelfullt ved livet hans (sett med hans egne øyne), gjør det i så fall omvendelsen og kallelsen hans mindre eller større, var den opplagt eller noe gåtefullt? Ville han beskrevet seg selv som en hverdagssynder?

Et høyt skattetrykk

Levi eller Matteus? Levi er navnet hans hos Markus og Lukas, mens han heter Matteus i det evangeliet som bærer samme navn som han selv. Forfatteren av dette evangeliet foretok, av grunner vi ikke kjenner, et navnebytte. Men det kan også dreie seg om to forskjellige skikkelser, Levi og Matteus. Eksegetenes tilnærming til spørsmålet varierer. Vi vet egentlig ikke mye om Levi, men fortellingen om ham er en kallelsefortelling. En fortelling om et menneske som ikke nøt høy anseelse eller noen som helst sympati. James D. G. Dunn anslår at det totale skattetrykket for alminnelige mennesker i Jesu samtid kunne utgjøre så mye som en tredjedel eller mer av deres totale inntekt. Inkludert i hans utregning er da både tempelskatten og skattene som romerne drev inn, samt de mange lokale tollavgifter og skatter mennesker måtte betale. Levi krevde inn toll på vegne av Herodes Antipas, siden Galilea lå under ham, men Kapernaum lå heller ikke langt unna Filips landområder nordøst i Palestina. Dermed kan vi anta at Levi krevde inn både toll og skatt på fisk og handelsvarer som ble omsatt i dette området, samt avgifter for bruk av lokale veier, broer, havner osv.

Men det fantes også en sosialt respektert gruppe skatteinnkrevere, nemlig tjenestemennene som hadde ansvar for å kreve inn skatter og avgifter på vegne av romerne. Denne gruppen tilhørte rike

og vel ansette familier som øke formuen sin i takt med evnen de hadde til å kreve inn skatter på jordbrukseiendommer og landbruksvarer. De skjøttet sitt arbeid med stor nøyaktighet, samtidig som de prøvde å maksimere sin egen fortjeneste. Men de inngår ikke i Jesu krets eller i beskrivelsen «tollere og syndere».

«Det får da være grenser!»

I motsetning til fariseerne som ikke tok opp tollere fellesskapet sitt, så kaller Jesus bevisst Levi. For fariseerne er det som om synden, slik den arter seg hos slike som Levi, eter seg inn til det dypeste i mennesket. Noe botemiddel annet enn avstand finnes ikke i møte med slike som ham. Jesus derimot løfter fram noe annet, nemlig den intime sammenhengen mellom kallelse og tilgivelse: Det er to sider av samme sak. Og dét fornemmer mennesker: Levi selv gleder seg, inviterer til fest, mens skriftlærde og fariseere blir oppbragt. Tolleren som en gang satt i tollboden ved handelsveien Via Maris, ikke langt unna Kapernaum, blir inkludert i Jesu innerste sirkel. Gudsrikets komme kullkaster samfunnets forestillinger om hvem som er i periferien og hvem som er i sentrum for Guds søken. Mange av samtidens skriftlærde og fariseere hadde utviklet en religiøsitet med harde grenser og tydelige parametere på hvem som var innenfor og utenfor. Men Gudsrikets grenser er porøse.

«Det får da være grenser!», sier mennesker. Religiøse som mindre religiøse. Det er menneskelig å ville sette grenser, men det er også umenneskelig å ikke ville åpne dem. I denne spenningen lever vi alle. Salme 32 som er første lesetekst denne søndagen, tilhører gruppen av flere botssalmer (6, 32, 38, 51, 130) i Salmenes Bok. Salmen ble lest av Jesus, fariseere og skriftlærde, - og oss. Salmen uttrykker en tiltro til at bekjennelse av synd og tilgivelse er intimt forbundet. Som Walter Brueggemann kommenterer så er det «no slippage or pause between confess and forgive». Et annet perspektiv Salme 32 trekker opp er en psykosomatisk forståelse av synd: «så lenge jeg tidde, ble mine knokler tæret bort mens jeg stønnet hele dagen ...» Innsikten kan trekkes videre; mange mennesker bærer tungt, det unevnelige blir aldri forsøkt satt ord på. Det bare ligger der implisitt. Irene Levin beskriver dette i boken «Vi snakket ikke om Holocaust», hvor hun spør seg om hva

som var grunnen til at norske jøder ikke snakket om Holocaust under etterkrigsårene. Passet ikke deres fortelling inn i den store norske fortellingen om krigen? Hvilke fortellinger forblir ordløse, fordi heller ikke kirken åpner for fortellingene som tilsynelatende ikke passer inn det store narrative den mener seg å forvalte?

Pave Frans, Matteus og Caravaggio

Kallelsen av Levi eller Matteus er en sentral fortelling i pave Frans sitt teologiske univers, kanskje særlig fordi Caravaggios framstilling av «Matteus kallelse» har grepet ham. Bildet ble til rundt 1600 og kan sees i Roma, nærmere bestemt i kirken San Luigi dei Francesi. Caravaggio gjør som han pleier, evangeliet er blitt samtidiggjort av ham. Levi eller Matteus satt ikke først fremst ved Genesaretsjøen i Galilea, men han ble skildret som en av Caravaggios samtidige. Jesuitten Antonio Sparado intervjuet høsten 2013 pave Frans, som blant annet sa følgende om seg selv: «Jeg er en synder som Herren har latt blikket sitt falle på. Jeg er en som Herren har latt blikket sitt falle på. Valgspråket mitt Miserando atque eligendo (Gjennom å vise barmhjertighet og utvelge) har jeg alltid oppfattet som svært treffende når det gjelder meg». Pave Frans sitt valgspråk er hentet fra den hellige Bedas prekener. Beda kommenterer fortellingen om kallelsen av Matteus: «Jesus så tolleren, og fordi han betraktet ham med barmhjertighetens blick utvalgte han ham og sa: 'Følg meg'. Jeg kjenner ikke Roma. Jeg kjenner bare til noen få ting her ... men i Roma har jeg alltid oppsøkt via della Scrofa. Derifra gikk jeg til kirken San Luigi dei Francesi, hvor jeg mediterte foran bildet til Caravaggio ... Jesu finger peker på Matteus. Slik opplever jeg meg selv. Som Matteus. Det er Matteus handling som rammer meg. Han holder krampaktig fast på pengene som om han vil si: Nei, ikke meg! Nei, pengene er mine!» Så langt Sparado og Pave Frans.

Mitt og andres livs framside og bakside

I diktet *Guldstekel* ('Gullveps', et insekt som lever parasittisk på andre vepser) skriver Tomas Tranströmer noen linjer som ikke har sluppet taket i meg: «De som inte kan vistas någonannanstans än på sin framsida, de som aldrig är tankspridda, de som aldrig öppnar fel dörr och får se en skymt av Den Oidentifierade – gå förbi dem!»

Mennesker som ikke gjør annet enn å besøke sitt livs framside er det grunn til å frykte; til å sky, om Tranströmer har rett. Baksiden av livet er annerledes enn forsiden. Fasaden til en stor bygning er annerledes enn baksiden. Men er ikke begge sidene like reelle, like virkelige? Forsiden er opplyst, prangende, innbydende – den vil framstå som noe, invitere mennesker innenfor. De fleste av oss frykter baksidene, bakgatene, smugene. Vi vet ikke riktig hva som møter oss der. Men er det ikke slik at den minste strime av lys, virker sterkere nettopp fordi det er mørkt og skumt? Er baksiden av livet mitt mindre sann enn forsiden?

Peters første brev, andre lesetekst denne søndagen, kommer med en klar oppmuntring: «Ha samme sinn, vis medfølelse og søskenkjærlighet, hjertelag og ydmykhet». Tilgivelse og oppreisning slik vi møter det dagens evangelium er en av flere store fortellinger som kirken er kalt til å forvalte. Hvordan ville våre fellesskap, våre menigheter tatt imot en som Levi? Med forbehold eller uforbeholdent? Hvilken fortelling ville vi inkludert ham i, fortellingen om den «gamle» eller den «nye» Levi, tolleren eller disippelen? «Nei, velsign heller, for dere er kalt til å arve velsignelse», oppfordrer Peter.

Tranströmer vil holde sammen forsiden og baksiden av livet. De er som to sider av den samme mynten. På mitt livs mynt er ikke keiserens bilde, eller kongens bilde, men mitt bilde. Omvendelsen er stedet, den konkrete sammenhengen hvor jeg kommer med mitt livs mynt for å veksle inn nåden, min ubarmhjertighet møtes av barmhjertighet, min manglende evne til å elske møtes av en uendelig kjærlighet, min hang til å bare å se mitt livs forside, blir møtt av ham som tar meg i hånden og går sammen med meg gjennom alle mitt livs bakgater.

«Herre, gå ikke fra oss, for vi er syndere. Du hverdagssyndernes Gud, de unnfalnes Gud, de slappes Gud, våre synder er ikke noe oppsiktsvekkende, bare de vanlige småtterier, så alminnelige at vi nesten hadde glemt dem, særlig hvis vi glemte deg. Du, Allerhelligste. Du synderes Gud, de lunknes, de likegyldiges Gud, ha miskunn med oss!»

Salmeforslag

536 Guds menighet er jordens største under

964 I dag, om du får høre Guds røst

673 Har vi sten i våre hender

678 Vi rekker våre hender frem

360 Jesus, du har brakt Guds rike nær

11. søndag i treenighetstiden

16. august 2020

Jes 64,6b–65,2	Kan du rolig se på dette, Herre? / Profeten Jesaja ber om nåde for sitt folk
Rom 9,2–5; 10,1–4	Guds gaver til Israel / Paulus klager over sitt folk
Matt 23,37–39	Som en høne samler kyllingene / Jesus klager over Jerusalem

Klage over gudsfolket

Profeten Jesaja formidler gjensidige klager mellom Gud og Israelfolket. Paulus klager over gudsfolkets frafall og vantro i Romerbrevet. Ifølge evangelieteksten hos Matteus klager Jesus over Jerusalem. Etter veropstalen mot de skriftlærde og fariseerne fortsetter Jesus med å refse Jerusalem: «Du som slår profetene i hjel og steiner dem som er sendt til deg!»

I år 70 etter Jesu fødsel var templet i Jerusalem igjen blitt ødelagt. Skylden for dette legges på folket. De forkaster Gud når de dreper profetene og Jesus selv. Det hellige huset er forlatt. *Fra nå av skal dere ikke se meg før dere sier: «Velsignet være han som kommer i Herrens navn!»* sier Jesus.

I Romerbrevteksten tar Paulus et oppgjør med jødedommen. Han er selv stolt av å være jøde, men sier: «Kristus er lovens ende og mål, han er Messias som er kommet til verden.» Paulus mener at Jesus er den Messias de har ventet på i århundrer. Han ble ikke gjenkjent som Messias, men tvert imot drept. Gjennom sin oppstandelse ble han førstegrøden til noe helt nytt: En tro på den oppstandne Kristus som har vunnet over døden.

Paulus sørger over sine jødiske trossøsken: «Jeg bærer stor sorg i hjertet og plages uavbrutt. Ja, jeg skulle gjerne vært forbannet og skilt fra Kristus, om det bare kunne være til hjelp for mine søsken som er av samme folk som jeg.»

Nedvurderer Paulus jødene når han sørger over dem og beskriver troen på Kristus som et høyere nivå av troen? I Romerbrevet 10, 2b skriver han at «de brenner for Guds sak, men uten virkelig å kjenne ham.» Den jødiske troen må revurderes og fornyes, mener han. Dette var uhyre provoserende for Paulus' omgivelser! Å utlegge denne teksten i vår tid krever stor klokskap.

Det onde og det gode

Både kristne, jøder og muslimer ser på Abraham som troens stamfar. I likhet med menneskeheten for øvrig er de troende involvert i verdens synd og ondskap. Kan troen på en hellig Gud noen gang bli en garanti for at verden blir bedre, at det gode vinner over det onde?

De fleste religioner vi kjenner har prinsipper om det gode. Nestekjærlighet og godhet finnes blant oss. Men religionene kan misbrukes. Kjærlighet blir forvekslet med hat og vold. Maktutøvelse får grobunn i de frommeste miljø. Unge og sårbare sinn blir forført, lidenskaper tar overhand, kontroll og dominans ødelegger menneskers liv. Klagen og bønner som Jesaja bærer fram på vegne av Israelsfolket, er en syndsbekjennelse som kan legges i munnen på hele menneskeslekten: «Herre, vær ikke harm, husk ikke vår skyld for alltid.»

Jesaja både snakker til folket og klager til Gud på vegne av dem. Handlingene deres er onde, men også de selv har blitt utsatt for det onde. «Kan du tåle dette, Herre, tie og ydmyke oss så dypt?» Slik høres svaret ut: «Jeg hadde svar til dem som ikke spurte, jeg var å finne for dem som ikke søkte meg. Jeg sa: «Her er jeg!» til et folkeslag som ikke kalte på mitt navn.»

En ubehagelig skuffet Gud

Jesus fortsetter i det samme toneleiet. «Hvor ofte ville jeg ikke samle barna dine som en høne samler kyllingene under

vingene sine!» Enhver som har skuffet sine foreldre kjenner igjen sårheten, ordene som inngir skyld og skam. Jeg tror det er derfor den lune modersvingen og foreldremetaforene ikke fungerer godt for alle: Gud som en omsorgsfull hønsefugl som vil beskytte oss under sine vinger. Barnet som skal bli voksent og flytte hjemmefra, trenger å kripe ut og prøve egne vinger. Noen foreldre vil ikke gi slipp. «Vi vil deg jo så vel, hvorfor gjør du oss vondt?»

Det er lett å kjenne ubehag ved en Gud som klager over å være forlatt av sine barn. Mange opplever seg full av skyld i møte med den hellige Gud. Føler at de står utenfor. Det kan være opplevelser som gjør at det er vanskelig å nærme seg kirka.

På samme tid er det en lengsel hos mange etter en Gud som aldri gir opp å elske sine barn. Vi lengter etter den befriende nåden og etter tilgivelsen, den som gjenskaper oss i kjærlighet. Vi får del i nåden for ingenting, og vi skal gi den videre for ingenting. Oppfordringen til å gjøre rett og vise kjærlighet vil bli stående. Og det samme gjør Guds kjærlighet, representert ved Guds vinger, som uttrykk for beskyttelse. Til forskjell fra hjem eller menigheter som kan tenkes å få barna hjem for å binde dem til ufrihet, er hjemmet under modersvingen et hjem der vi får gå ut og inn som frie barn, hvile; fly av sted og lande.

Hjemmet som ble stengt.

Mange har opplevd en rystelse de siste månedene ved å være utestengt fra kirka si. Dette kan ligne savnet over barndomshjemmet som ikke er der lenger, eller over foreldrene som er døde. Dette ikke å få komme «hjem» lenger. Vi oppdager på ny hva de nære relasjonene er verdt og hva arbeid og dagligliv betyr.

Holder det ikke med ordene? Holder det ikke å ha Jesus i hjertet?

Vi trenger hender, kropp, hus, sakramenter, vann, brød vin. Ordet ble menneske og skal være det. Vi behøver kirkerommene, salmene, musikken, menneskene og liturgiene. Dette er ikke unødvendige ytre ting.

Når muligheten til å oppsøke kirkene og de kristne fellesskap er borte, er det imponerende å se kirkenes kreativitet for å formidle tro og håp på digitale plattformer. Dette slukker likevel ikke sulten eller tørsten etter det virkelige livet, det som er mer enn ord: Det levende vannet, brødet og vinen, handtrykkene, samtalene ansikt til ansikt, klemmer, blikk og smil.

Vi har savnet åpne kirker og kirkelige handlinger de siste månedene. Er Gud fraværende når templet blir borte? Jeg har stilt dette spørsmålet tidligere, da kirka jeg hadde arbeidet i gjennom tjuefire år var blant kirkene i Oslo som skulle nedlegges. Savnet var der også etter at jeg sluttet i prestetjeneste og trengte et hjem i Guds kirke. Det hellige stedets betydning for troen må ikke undervurderes.

Det tar tid å bli knyttet til hellige steder og tid å frigjøre seg fra dem. Jødene har aldri glemt templet. De har lengtet og ønsket å bygge det opp igjen. Det representerer Guds tilstedeværelse for dem, slik kirkene gjør det for oss. Mange som har forlatt kirken, lengter tilbake. Troen trenger hellige steder å komme tilbake til.

Tro er ikke bare en privat åndelig øvelse. Forståelsen av det hellige stedet og de hellige handlingenes betydning i det virkelige livet kan bety en oppvåkning for troen og vanen. Vi begynner å forstå hva det betyr å velge tilhørigheten og tilstedeværelsen. At vi er en del av Guds kirke på jord, på virkelige steder og i virkelige fellesskap. Ikke motstrebende, men i tillit – under Guds vinger.

Noen vers fra Salme 91 kjennes aktuelle:

*Den som sitter i skjul hos Den høyeste
og finner nattely i skyggen av Den veldige,
han sier til Herren: «Min tilflukt og min borg,
min Gud som jeg setter min lit til!»*

*Han berger deg fra fuglefangerens snare,
fra pest som legger øde.
Under hans vinger kan du søke ly,
han dekker deg med sine fjær.*

*Hans trofasthet er skjold og vern.
Du skal ikke frykte for redsler i natten,
for piler som flyr om dagen,
for pest som farer fram i mørket,
for plage som herjer ved middagstid.*

Salmeforslag

563 Når jord og himmel møtes her

927 Herre, til deg tar jeg min tilflukt (tekst i Norsk Salmebok 1984
nr. 887)

547 Syng for Herren

316 Nu vil jag sjunga om moders-vingen

543 Vi kommer til deg i bønn, du, vår Far

308 Nå la oss takke Gud

12. søndag i treenighetstiden

23. august 2020

Neh 9,19–21   Du forlot dem ikke i ørkenen
Hebr 13,5–6   Jeg slipper deg ikke
Matt 6,24–34   Vær ikke bekymret for livet

Tro som tillit

Sommeren er på hell, og vi er kommet frem til en særs aktuell del av treenighetstiden: Vi er ved bolken som handler om hvordan vi skal ha det her i Guds menighet på jord, «Å leve i Guds menighet» (11. -15. søndag i treenighetstiden, fra tekstboken.no om bakgrunnen for de nye teksttrekkene, av Harald Kaasa Hammer).

Denne søndagen spør oss: Hvilke verdier ligger egentlig til grunn for de valgene vi gjør som kirke? Og i vårt eget private liv: Hva setter vi vår lit til? Hva er vår trygghet i dagliglivet?

Som prekentekest møter evangelisten Matteus oss med ordene fra Jesus: *Dere kan ikke tjene både Gud og Mammon. Derfor sier jeg dere: Vær ikke bekymret for livet, hva dere skal spise, eller hva dere skal drikke, heller ikke for kroppen, hva dere skal kle dere med. Er ikke livet mer enn maten og kroppen mer enn klærne*

En kjent og kjær tekst, med et interessant tema. Kanskje særlig aktuelt dette året hvor Korona-viruset har lammet hele vår verden, vårt samfunn og vår kirke, og vi prestene ble sittende hjemme på hjemmekontor, i uvissheten om hvordan dette ville gå.

Dagens prekentekest er fra Bergprekenen, hvor Jesus generelt sett advarer mot to forhold, grådighet og bekymringer. «*Dere kan ikke*

tjene både Gud og Mammon», sier Jesus. Interessant nok bruker Jesus ordet «å tjene» i denne teksten. Det henspiller på hvor vi tilhører til. Vi tilhører helt og fullt den vi tjener. Tjenesten vår skal være helhjertet. Det er der vi skal ha vårt fokus.

Mammon er et arameisk ord for penger, eiendom og jordiske verdier. Mammon behøver ikke nødvendigvis være noe ondt eller dårlig, men galt blir det hvis det vi eier, får makten over oss så vi blir slaver under det. For vi trenger penger for å ha det greit i hverdagslivet. Penger er blitt samfunnets primære byttemiddel, og de fleste av oss slapper litt mer av hvis vi har 50.000 kr på brukskontoen enn bare 150 kr.

Denne søndagen kan brukes til å snakke om dette; om hvordan vi prioriterer i våre egne liv, og/eller om hvordan vi som kirke ikke må bli (mer?) kapitalistisk, eller for opptatt av tall og resultater.

Setter vi de tre skriftlesningene for dagen sammen tematisk, kan vi få en slik grovinndeling:

1. Neh. 9.19-21: Se Guds store barmhjertighet. Den bar Israelfolket gjennom sin lange vandring. Og føttene hovnet ikke opp en gang!
- Hebr. 13.5-6: La ikke kjærlighet til penger styre livet, men nøy dere med det dere har. For Gud kommer til å stå deg bi. Det kan du ha tillit til.
- Matt. 6,24-34: Du kan ikke få begge deler. Du kan ikke tjene både Gud og Mammon. Men vær ikke bekymret. Gud vil bære dere frem. Søk først Guds rike, så skal dere få alt det andre i tillegg.

Som vi ser, handler denne søndagens tekster om vårt forhold til penger/Mammon. Men tekstene inneholder mye mer enn det. Tekstene innbyr til å ta et steg dypere ned i materien: Til å snakke om vårt virkelige forhold til Guds barmhjertighet.

Har vi tillit til den? I hvilken grad våger vi å stole på Gud når alt kommer til alt?

Professor ved Åbo Akademi, Tage Kurtén, skriver om å det å tro i vår moderne, sekulariserte verden, i artikkelen «Tro» (i boken *Det virker alt den Ånd. Nordiske teologiske tolkninger*. Utgitt av Kirsten Busch Nielsen og Christina Grenholm. Forlaget Anis. København 2004).

Som moderne mennesker står vi et dilemma, sier Kurtén. Vi er oppdratt i modernitetens tenkning om rasjonalitet og fornuft: Skal vi holde noe for sant, må det bevises vitenskapelig og rasjonelt. Det er fornuften og vitenskapen som gir de sanne svar; det vi ikke kan erkjenne vitenskapelig kan vi ikke sette vår lit til. I dagens samfunn har fornuften gitt oss idealet om å kunne klare oss selv og beherske vårt eget liv, skriver Kurtén. Vi skal ta hånd om oss selv. Vi skal forsørge oss selv og familien, skaffe oss bolig, klær og mat, knytte og opprettholde sosiale relasjoner uten for familien.

Inn i dette sier Jesus denne søndagen: «*Vær ikke bekymret for livet, hva dere skal spise, eller hva dere skal drikke, heller ikke for kroppen, hva dere skal kle dere med. Er ikke livet mer enn maten og kroppen mer enn klærne?*» (Matt. 6,24b-25).

Jesus snakker om tillit og bekymring. Det kan sies å være to sider av samme mynt. For bekymringen kommer den dagen vi blir usikre på om det vi trenger virkelig kommer. Det er mange som hadde mange bekymringer denne våren. Hva skjer med meg hvis jeg blir permittert fra jobben? Hvor lenge kan vi klare oss med våre oppsparte midler? Vil vi kunne få støtte til det vi har tapt av fortjeneste?

«*Gjør dere ingen bekymringer for morgendagen,*» sier Jesus. «*Morgendagen skal bekymre seg for seg selv. Hver dag har nok med sin egen plage.*» (v. 34).

Vi beveger oss her inn i et farvann som er vanskelig å være i. Det er vanskelig å være i uvissheten. Og det er ikke rart om vi søker løsninger, for eksempel fra Mammon, for å roe våre bekymringer.

Men i troen på Gud ligger hele tiden budskapet: Det er svar underveis! Frykt ikke! I dét må vi ha vår tillit.

«Se på fuglene under himmelen,» sier Jesus. Job sier det slik: «Spør bare dyrene, og de skal lære deg, spør fuglene under himmelen, og de skal opplyse deg.» (Job. 12,7)

Fremtiden er i Guds hender. Morgendagen kommer i morgen, og den har nok med sin egen plage. Det får vi ta når den tid kommer. I tillit til at Gud leder oss frem, i liv og i død.

Professor ved Åbo Akademi, Tage Kurtén, skriver om tro som tillit i artikkelen nevnt over. Det finnes to typer tillit:

1) *En spontan grunntillit*

Dette er den tillit vi viser umiddelbar tillit til andre mennesker eller til ulike forestiller.

Denne tilliten bygger ikke på forutgående refleksjoner og overveielser.

Vi møter denne tilliten i barnets spontane åpenhet over for sine omgivelser.

Vi kan også møte den i en kjærlighetsrelasjon mellom voksne.

Vi kan også se denne spontane tillit til den lit vi setter til forestillinger av forskjellige slag, for eksempel at verden utenfor hoveddøren i dag ser ut likesom i går.

2) *Kritisk tiltro*

Den andre formen for tillit er en form for tiltro som vi har til våre medmennesker og forskjellige forestillinger i våre liv. Denne tiltroen krever en eller annen begrunnelse.

I dette tilfellet er utgangspunktet at vi har grunn til å huse mistro, å være kritiske. Derfor må denne mistroen først overvinnnes, før vi kan forholde oss tillitsfullt. Slike relasjoner støter vi for eksempel ofte på ved større kjøp/handler: Er det grunn til å stole på bilforhandleren eller eiendomsmegleren? Først etter en prøve vinner den andre vår fortrolighet.

Tro kan aldri være kritisk tiltro, skriver Kurtén. Gudstro er grunntillit. Spørsmålet om livet etter døden kan aldri besvares på samme måte som spørsmålet om det eventuelt er liv på Mars eller lignende (Kurtén s. 41-46).

Et viktig poeng ved den spontane grunntillit ligger i at den er umotivert. Den får sin dypeste karakter i at man ikke for alvor setter spørsmålstegn ved den, uten at den samtidig innholdsmessig forandres og dermed går tapt, eksempelvis når man setter spørsmålstegn ved om kjæresten din elsker deg, er utro, osv.

Troen på Gud og troen på Mammon står diametralt ovenfor hverandre. De har grunnleggende sett forskjellige verdier. Gud sier: Ha tillit til andre (grunntillit). Ha nestekjærlighet. Du kan lene deg på andre. Du kan lene deg på meg. Jeg skal ta vare på deg. Stol på det. Jeg er her for deg. Mammon sier: Husk å ta vare på deg selv. Vær kritisk og sjekk om du kan stole på den andre, før du eventuelt gjør det (kritisk tiltro). Det er ingen som tar vare på deg, hvis ikke du selv gjør det.

Troen på Mammon vil alltid komme til kort, fordi der står vi bare på egne bein. Og når virus, krig, overgrep og naturkatastrofer rammer oss, er mine bein for små, selv med en million kroner i lomma.

«Men Gud har sagt: Jeg svikter deg ikke og forlater deg ikke. Derfor kan vi tillitsfullt si: Herren er min hjelper, jeg frykter ikke.» (Hebr. 13,5b-6)

Salmeforslag

Inngangssalme: 284 O store Gud, når jeg i undring aner

Høymessesalme: 312 Til himlene rekker din miskunnhet, Gud (...)

Du kveger i ørknen)

Salme før preken: 989 Søk først Guds rike

Salme etter preken: 313 Kjære Guds barn, ver utan sorg

Nattverdssalme: 430 Alltid hos deg, min Gud

Salme under nattverdutdelingen: 483 Ha ingen uro, ingen bekymring

Utgangssalme: 488 Ingen er så trygg i fare (... sine barns bekymring kjenner)

13. søndag i treenighetstiden

30. august 2020

Salme 92,2–6.13–16   Med ditt verk har du gledet meg
1 Kor 12,4–11   Nådegaver til hver enkelt
Matt 25,14–30   Talentene

Å forvalte talenter – kapitalismens evangelium?

Du er god nok akkurat slik som du er. Dette budskapet står ganske sentralt i vår tids forkynnelse. Barnedåpen står som et tydelig tegn på at vi ikke trenger å prestere noe for å fortjene Guds nåde. Men dagens evangelietekst kommer kraftig på kollisjonskurs med dette.

I dagens tekster feires de store prestasjonene. Evangelieteksten fra Matteus gir oss Jesu ganske nådeløse lignelse om de tre tjenerne som skal forvalte forskjellige mengder talenter for Herren sin, mens han er på reise. De løser oppgaven med svært forskjellig resultat, og de *dømmes deretter*. I korinterbrevteksten forteller Paulus om de forskjellige nådegavene som Ånden har gitt. Blant disse nådegavene finner vi visdom, formidlingsevne, kraft til å helbrede eller gjøre under, og tungetale. «Hos hver enkelt gir Ånden seg til kjenne slik at det tjener til det gode.» Og i teksten fra salmenes bok finner vi de største prestasjonene av alle; Herrens egne gjerninger, til glede for menneskene.

Jeg husker lignelsen om talentene fra kristendomsundervisningen på barneskolen. Jeg var ikke et religiøst barn, og så på bibel-fortellingene med samme distanse som eventyrene vi også leste.

Men denne fortellingen var et unntak. Den traff nok noe som lå latent i meg: ønsket om å prestere – og frykten for å feile.

Læreren vår la vekt på ordlikheten mellom talentene i lignelsen, en myntenhet som tilsvarte 34,2 kg gull, og med det vi i dag mener med talenter. Det var evnene våre og det vi hadde naturlig anlegg for som var vår store verdi. Og disse talentene var det viktig at vi forvaltet rett. Læreren vår mente nok ikke at dette skulle høres fullt så pietistisk ut som jeg oppfattet det. Hun mente nok heller å vektlegge at vi var født med forskjellige talenter, og at det ville gå bra med oss om vi brukte de etter beste evne. Men bibelfortellinger har jo en egen evne til å treffe oss på veldig forskjellige måter; som et kaleidoskop hvor vi først ser én ting, men når vi rekker det videre for å vise det til noen andre, så er bildet allerede stokket om på.

Lignelsen om talentene er egentlig ganske skremmende, og passer ikke så godt inn i vårt rettferdighetssyn. Den kommer rett etter lignelsen med de ti brudepikene, som innledes med at «himmelriket kan lignedes med...». *Talentlignelsen er tydelig tematisk i fortsettelse av denne, med en lignende moral: Den kloke vil det gå bra med, men den dumme går det veldig dårlig med. I kirkeårets tekstrekke er vi plassert rett før Vingårdssøndag, som beveger seg i samme økonomiske tematikk, men som vekker anstøt på en helt annen måte. Men tilbake til dagens tekst:*

Mannen som eier disse talentene er søkkrik. Han har nok penger til å sette bort flere millioner kroner til tjenerne sine, i et eksperiment for å se hvem som investerer dem fornuftig. Og han vet vel egentlig allerede utfallet, for han gir pengene «etter det hver enkelt hadde evne til».

Når jeg skriver dette, er det bare noen dager siden jorden fikk sin første *trillionaire*, Jeff Bezos. Det er et ord vi tidligere bare leste i Donald-blader, om en helt absurd pengesum som vi ikke kan forestille oss. Gjennom smarte investeringer og rovdrift på arbeiderne har rikdommen hans vokst, parallelt med den økonomiske verdenskrise som vokser fram. Veldig rike mennesker er gjerne blitt rike på noen andres bekostning.

Rike menn er ikke så ofte heltene i fortellingene våre. Og den rike mannen i lignelsen er heller ikke så sympatisk. Derfor lugger det for meg at den åpenbare tolkningen av lignelsen er at den rike mannen representerer Gud. Han gir tjenerne sine en stor mulighet med disse talentene, men også en stor personlig risiko. De har forskjellige forutsetninger og forskjellige evner. Relasjonen mellom den rike mannen og de tre tjenerne er heller ikke lik. De to første tjenerne har oppfattet investeringsoppdraget som en tillitserklæring, og følt seg frie til å gjøre kloke investeringer, og dermed doblet pengesummen de forvalter. Men tredjemann nærmer seg oppgaven med frykt: «Herre, jeg visste at du er en hard mann, som høster hvor du ikke har sådd, og sanker hvor du ikke har strødd ut. Derfor ble jeg redd og gikk ut og gjemte talenten din i jorden. Se, her har du ditt.» Og han har god grunn til å frykte herren sin. For herren er ikke fornøyd i det hele tatt med å få samme sum tilbake; han kaller ham en lat og dårlig tjener, gir talenten videre til han som hadde ti talenter, og kaster tjeneren ut i mørket til gråt og tenners gnissel.

Hvordan ville lignelsen sett ut i dag? Kan vi ligne Gud med en franchise-eier, som låner ut café-konseptet sitt til tre franchise-takere som lykkes eller mislykkes spektakulært? Kan vi ligne oss selv med aksjemeglere som investerer kapital på vegne av Gud? Eller kan vi ligne himmelriket med de som sparer til pensjon: Den som har mye å investere i fond, og kunnskap og nettverk til å ta en veloverveid stor risiko, og den som ikke har så mye å spare, og ikke kan tillate seg selv så stor risiko, så han gjemmer pengene i madrassen?

Og er Gud opptatt av om vi investerer pengene våre i etiske fond, miljøvennlige aksjeporteføljer, og foretak som gir arbeiderne gode arbeidsforhold og en lønn man kan leve på?

Den som har mye, han skal få i overflod, og den som har lite, skal bli fratatt det han har. Det stemmer jo godt med kapitalismens verste sider. Jeg må innrømme jeg gruer meg til å preke over denne teksten, og jeg måtte ha satt på noen skikkelige skylapper hvis jeg skulle preke over denne uten å problematisere.

Som jeg antydte i innledningen, synes jeg også prestasjonsperspektivet i lignelsen er vanskelig å forholde seg til. Selv er jeg for gammel til å tilhøre Generasjon Prestasjon, men likevel *sårbar for de samme tankene om at verdien min kommer fra hva jeg presterer, og at kun det beste er godt nok. Og jeg er arvelig belastet.* Det lå en forventning fra enkelte deler av familien om at jeg skulle gå i min fars fotspor og studere medisin eller noe annet realfagsorientert, og bli lege som han og brødrene hans. Og helst skulle jeg bli en av de flinkeste på kullet.

Et av mine skjellsettende minner fra ungdomstiden var en gang jeg hørte faren min spille *Ikaros* av Bjørn Afzelius på piano, en sang han sang *så ofte at jeg* etter hvert kunne teksten utenat, noe ufrivillig. Jeg syntes nemlig teksten var ganske ubehagelig. Det syntes jeg nok denne gangen også. Men noe hadde forandret seg siden sist han sang den. Det gikk opp for meg at denne sangen på sett og vis også handlet om livet hans. At det å skulle være så innmari flink hadde vært *en god ting, men det hadde også* begrenset livsvalgene hans. Talentet hans som han skulle investere så klokt, det hadde forpliktet ham til et godt liv som lege – et veldig godt liv, men et liv han kanskje ikke valgte helt på egenhånd. Og det gikk opp for meg at han sang om meg også. At han på sitt stille og indirekte vis tok avstand fra det presset jeg følte angående karrierevalg og skoleprestasjoner. Og at han ønsket at jeg skulle få et friere og rikere jordsmonn å vokse i enn det han selv hadde hatt.

Faren min leste teksten underveis i skriveprosessen. Vi snakket ikke så mye om disse tingene da jeg var tenåring, så det var vel *på tide å snakke om det nå.* Vi husket litt forskjellige detaljer, og det viste seg at han ikke egentlig hadde tenkt denne sangen som en allegori over oppveksten sin, men han forsto hva jeg mente. Det ble en fin samtale av det. Det at jeg våget å rekke ham det metaforiske kaleidoskopet og forsøkte å forklare hva jeg så gjennom det, og at jeg deretter fikk høre hva han så i det samme bildet, det gav oss en rikere forståelse av hverandre.

Ikaros er en ganske vond sang, men den går på sett og vis i dialog med dagens lignelse, med barnet og tjenerens frykt for å ikke være god nok, og de vonde og begrensede konsekvensene fra andres forventninger. Jeg kommer til å ta med meg den sangen inn i prekenforberedelsene.

*När jag tänker tillbaka på min barndom
ser jag skräckbilder tydligast av allt.
Ja, de gånger de skrämde eller slog mig
är de minnen som hårdast sitter fast.
För som barn tar man kärleken för given;
allting annat är mot ens natur.
I den stund man tar steget ut i livet
är man bara ett tillgivet djur.*

*Ändå står snart de vuxna där och pekar
ut den riktning de tycker man skall ta.
Alla drömmar de själva har förvägrats
vill de förverkliga genom sina barn.
Är man lydig belönas man och hyllas,
revolterar man mister man allt.
Ingen älskar ett barn som inte lyckas,
ingen älskar ett barn som är stärkt.*

*Men vem besitter förmågan att veta
vad som ryms i en ny individ?
Och vem kan säg' till nån annan hur lyckan ser ut,
vem kan säg' vad nån annan vill bli?*

*Låt dina blommor slå rot där det finns jordmån,
låt dina växter får leva där de trivs.
Lås inte in dina plantor i et drivhus,
låt de få slippa ett onaturligt liv.
Låt den du älskar få pröva sina vingar,
en dag så flyger din älskade rätt.
Vill du bli respekterad av din avbild
Får du visa din avbild respekt.*

Salmeforslag

296 Himlen blåner for vårt øye (inngang)

593 Her e det et lite barn som kommer (dåp)

850 Du er Gud over år og tider (mellom lesninger)

622 Dine gaver venter på oss, Jesus (etter preken)

615 Vi bærer mange med oss (nattverd)

882 Eg veit i himmerik ei borg (utgang)

Vingårdssøndag

14. søndag i treenighetstiden

6. september 2020

Jes 27,2-6	Den dagen skal de si: Syng om den herlige vingården!
1. Kor 1, 1-3	Nåde være med dere
Matt 20, 1-16	For himmelriket er likt en jordeier som gikk ut tidlig en morgen for å leie folk til å arbeide i vingården sin.

Tillitsvalgt i vingården

Vi har foran oss en kjent lignelse som Jesus fortalte til disiplene, og som siden har gitt navnet til nettopp vingårdssøndagen. Det handler om en jordeier som drar til torget for å leie folk, og som ved dagens slutt betaler samme lønn til alle, uavhengig av hvor lenge de har svettet og slitt. Arbeiderne murrer, men jordeieren får siste ord: *«Har jeg ikke lov til å gjøre som jeg vil med det som er mitt? Eller ser du med onde øyne på at jeg er god? Slik skal de siste bli de første og de første de siste.»*

I både Jesaja-teksten og brevteksten er livet i vingården/livet i menigheten preget av både vekst og strid. Paulus' nådehilsen etterfølges raskt av henvisningen til strid og splittelse i menigheten. I Jesaja-teksten hører vi om hvordan Herren verner sin eiendom, vingården, men også om hvordan vingården går til grunne hvis den gir torner og tistler. Og hos Matteus oppstår det murring blant arbeiderne, og anklager om urettferdighet.

Og jeg tenker jo at de skulle vært organiserte, disse arbeiderne! De skulle hatt noen tillitsvalgte som framforhandlet en avtale som ga dem vern! De skulle fått seg en arbeidsavtale som ikke bare gjaldt denne ene dagen, men som sikret dem forutsigbarhet. Som sikret at de ikke bare kunne sendes hjem når jordeieren fant det for godt. Og som førte til at de ikke bare måtte stole på jordeierens ord om at «Jeg skal gi deg det som er rett». Det ser riktignok ut til å bli et slags drøftingsmøte med arbeidsgiver der på tampen av dagen – når arbeiderne murrer. Og som tillitsvalgt kjenner jeg meg godt igjen i det å murre! Men jordeieren er lite villig til å ta imot innspill – så det var vel mer informasjonsmøte enn drøftingsmøte, da! (Ikke ulikt det vi kan anklage arbeidsgiver for i våre kontaktmøter).

Vi er så vant til medbestemmelse og velferdsordninger, at denne lignelsen er en viktig påminnelse om hvor utlevert en dagarbeider kan være til jordeierens makt. Mange steder i verden er det fortsatt dette som er normen i arbeidslivet, og kanskje kan vingårdssøndagen være en dag for solidaritet og bønn for alle som blir utnyttet og blir offer for urettferdighet og maktmisbruk. Det er fristende å hoppe rett til de fromme konklusjonene om nåde og Guds godhet, men jeg tror det er vel verdt å stoppe litt opp ved den urettferdigheten som arbeiderne rimelig nok reagerer på.

Lignelsen klinger altså ikke så godt inn i arbeidslivet. Men kanskje kan den likevel klinge godt i livet?

Matteus og vingården

Lignelsen om arbeiderne i vingården er særstoff for denne evangelisten. Og han er glad i vingården, for et kapittel seinere følger to andre og mindre brukte lignelser: Lignelsen om de to sønnene, og lignelsen om vinbøndene og arvingen. Men selv om scenen er vingården, er det ganske ulike tema i disse fortellingene, for i de siste lignelsene snakker Jesus til overprestene og de eldste.

Jeg har tenkt om vingården at den er et symbol på fellesskap. På at alle har en plass og kalles til arbeid i Guds store verden. Men heller enn å understreke fellesskapet blant arbeiderne, virker

Matteus fokusert på hvem som skal komme først og sist, og på når man får lønn eller arv. Han snur stadig opp ned på det som forventes: Arbeiderne som kom seint, får like mye lønn som de som kom tidlig, og havner dermed fremst i køen (Matt 20). De skriftlærde som ikke tok imot Johannes, skal komme etter tollere og horer inn i Guds rike (Matt 21). Og arvingen i den siste lignelsen, han blir slått i hjel av bøndene som vingården er forpaktet bort til. Bøndene mister tilgangen til Guds rike – og fariseerne skjønner at det er dem Jesus sikter til.

Å bruke vingården som fellesskaps-bilde er nok ikke helt i tråd med evangelistens intensjon. Men det er ikke vanskelig å forstå at jødekristerne på slutten av det første århundre var opptatt av hvem som var rettmessige arvinger og arbeidere i Guds rike. Vi, derimot, er ikke så opptatt av arverekkefølgen; vi trenger ikke å plassere oss i forhold til en gammel tro. Vi er nok mer opptatt av selve arbeidslaget, at vingården trenger et mangfold av arbeidere, både den som står tidlig klar på torget, og den som er seint i sving.

Den latterlige jordeieren

Som i så mange av lignelsene er det viktig, når vi har hørt historien så mange ganger før, at vi ikke går glipp av overraskelsene og de komiske overdrivelsene. Og her er det altså en jordeier som drar ut på torget igjen og igjen – hvem gjør det, egentlig? Drar ut seint på ettermiddagen og hyrer inn arbeidskraft? Dagen er jo nesten over.

Men denne jordeieren syns ikke det er for seint, han har fortsatt trua. Selv om de som står igjen på torget så seint på dagen, må være den aller skraleste arbeidskraften. Vi kan bare fantasere om hvorfor de ikke var klar på torget om morgenen, eller hvorfor de ikke nådde fram i køen. Var det kanskje dårlig helse, manglende nettverk, eller tilhørte de en gruppe som ikke var regnet som pålitelige arbeidere? Her er det lett å finne paralleller til vår tid, der store grupper folk med funksjonsnedsettelse eller minoritetsbakgrunn strever med å komme inn i arbeidslivet.

Ikke nok med at de har fått arbeidshyre så seint på dagen – de får også full lønn. Ingen driver vingård på denne måten. Jesus driver

heller ikke en leksjon i vingårdsdrift. Han gjør et poeng av at Guds rike er rigget på en helt annen måte enn det samfunnet vi kjenner. Der skal de siste bli de første. Kan det bety at disiplene, som har forlatt alt, kanskje en gang skal bli de første?

Hvis vi ser lignelsen i sammenheng med kapittelet før, ser vi at Matt 19,16-20,16 handler om penger. Først kommer fortellingen om den rike, unge mannen som «gikk bedrøvet bort, for han eide mye». Så følger Jesu ord om kamelen og nåløyet, og deretter kommer vår lignelse. Tekstene utfordrer både oss og disiplene til å se annerledes på rikdom enn det samfunnet vanligvis oppmuntrer til. Lignelsens avsluttende punchline, «Slik skal de siste bli de første, og de første de siste», gjentar det disiplene fikk høre i Matt 19,30. Det er en forsikring til disiplene om at deres status i Guds rike ikke er knyttet til jordisk rikdom, men til det å følge Jesus. De har forlatt familie og eiendeler, men skal «få mangedobbelt igjen og arve evig liv».

Hvem identifiserer vi oss med?

De tidlige arbeiderne i lignelsen, minner meg om den hjemmeboende sønnen, han som blir gretten når broren kommer hjem igjen og far slakter gjøkalven. I alle lignelser går det an å ta ulike perspektiv, og det faller meg lettest å tenke at jeg er den hjemmeboende sønnen. Jeg har ikke levd så vilt liv, akkurat, så jeg syns ikke jeg passer til å være «den bortkomne». Og jeg er en ganske standhaftig arbeider, så jeg tenker nok jeg hører til blant de som sto tidlig på torget og har slitt hele dagen. De som er trofaste – og som blir sure.

Men kanskje jeg rett og slett skal snu på det, og se meg selv som arbeideren som kommer sist? Det er ikke så vanskelig å komme på sider ved livet som minner mest om de som blir stående igjen på torget. Når jeg har fått nok av meg selv, og tenker at jeg ikke egentlig duger til noe, da er det jordeieren svinger inn igjen på torget og roper til meg: «Hvorfor står du her?» Og jeg svarer: «Fordi ingen vil ha meg!» Han himler med øynene og vinker bestemt: «Kom igjen! Bort i vingården med deg!» Det er nåde og kjærlighet, det, at den store jordeieren har bruk for og gjør regning med både deg og meg. Og i denne sammenhengen er det ikke så nøye med tariffen!

Salmeforslag

541 Det fins et hellig kall til å forandre

716 Herre, jeg vil gjerne takke

698 Åkrane kvitnar mot hausten

529 Vidunderligst av alt på jord

419 Med Jesus vil eg fara

609 Å, fikk jeg kun være den minste kvist

616 La din vingård bære frukt

(Og kanskje jeg skal lære meg denne: 435 I Guds rike gjelder ikke samme målestokk som her)

Kilder

Buttrick, D. *Speaking Parabels*

Talbert, C.H. *Matthew. Paideia commentaries on the New testament*

15. søndag i treenighetstiden

13. september 2020

Mika 6,6–8   Herren har sagt hva godhet er
Fil 1,9–11   Kjærlighet rik på dømmekraft (prekentekest)
Matt 5,38–48   Elsk deres fiender

Innsikt og dømmekraft

Prekentekesten er en kort og tilsynelatende ukomplisert tekst fra Filipperbrevet med fokus på «innsikt og dømmekraft», som det heter i den norske oversettelsen. Innsikt og dømmekraft i betydningen klokskap er et hovedtema i Filipperbrevet og spiller en nøkkelrolle i innledningen til den store Kristus-hymnen i kapittel 2, 6-11. Det kommer jeg tilbake til.

«Innsikt og dømmekraft» oversetter de greske ordene *epignosei* og *aisthesei*. *Epignosis* (*epi-gnosis*) er et velkjent ord som godt kan oversettes med «innsikt». Men *aisthesei* brukes bare én gang i NT, så hva betyr det? Det er det samme ordet som vi har i vårt ord «estetikk», som jo betegner en kunstfilosofisk disiplin som handler om det skjønne i kunsten og i naturen. Men dette er en ordbruk som ikke kan føres lengre tilbake enn til 1700-tallet, så det er ingen grunn til å tro at Paulus etterspør en kjærlighet som er rik på estetikk!

Aisthesis er avledet av verbet *aisthanomai* (som også bare finnes én gang i NT, i Luk 9,45) som betyr å sanse, oppfatte med sansene, føle, fornemme. På engelsk oversettes det ofte med «to perceive», som jo kan gjengis med «å persipere» på norsk, men å si at Paulus etterspør en kjærlighet som er rik på persepsjon vil heller ikke treffe særlig godt.

Går vi litt tilbake i tid, finner vi imidlertid ordet sanse brukt på en måte som passer godt til *aisthesis*. Det er en rekke eksempler i Det Norske Akademis Ordbok som er tilgjengelig på nettet. Jeg plukker bare ut noen få.

I P.Chr. Asbjørnsen, *Norske Folke- og Huldre-Eventyr* står det at hun var så forfjamset «at hun ikke sansede, at hatten faldt af hende.» Og hos Trygve Guldbrandsen: «ingen hadde hittil sanset paa knoppenes vækst eller mærket trækfuglenes komme» (1916). Et mer moderne eksempel er fra Susanne Agerholm: «barna sanser hvordan mamma har det» (2004). Enda nærmere betydningen i vår tekst er kanskje Britt Karin Larsen: «som i en tåke sanser han faren komme med en stokk i den ene hånda og kniven i den andre» (2012).

Å sanse betyr altså å forstå noe som vi kan se, høre, lukte, smake eller ta på. For å forstå det, må det komme til oss gjennom sansene våre. Vi må merke det. Men det betyr også at sansing er noe konkret, noe situasjonsbundet. I sansingen er vi ikke tilskuere, vi er involvert. Sansing er tilstedeværelse. Vi må være tilstede i situasjonen, i det som skjer med oss og rundt oss, for å kunne forstå det. Sansende må vi være tilstede i det som skjer.

Å sanse noe dreier seg altså om en situasjonsforståelse der det vi forstår angår og berører oss. Dette berøringsaspektet spiller en enda viktigere rolle i *aisthesis* enn vi kanskje er klar over. I antikken kunne det vi sanser gjennom syn og hørsel bli oppfattet like fysisk som det vi griper tak i. Det vi ser og hører berører øyner og ører, slik lukten berører nesen og maten munnen. Derfor beveger det vi hører og ser ikke bare våre tanker, men det setter også våre følelser i sving. Det vi sanser er sinnsbevegende.

Når *aisthesis* kan oversettes med «dømmekraft», er det altså fordi den sansende forståelse også innebærer å kunne skjelne og bedømme det som merkes. Sansende fester vi oss ved det som er bemerkelses-verdig. Flere oversettelser gjør som den norske og oversetter *aisthesei* med ord som tilsvarer «dømmekraft». Noen prøver imidlertid å komme nærmere det håndgripelige aspektet ved å bruke ord som begripe og fatte, som jo både betyr

å ta fysisk tak i noe og forstå noe. Mest interessant er likevel den tyske oversettelsen i *Neue Genfer Übersetzung* (NGU), for den oversetter *aisthesis* med «Einfühlungsvermögen» - innlevelsessevne. Oversettelsen fremhever også at det er kjærligheten som skal vokse og bli rikere. Kjærligheten er altså ikke noe som bare er der, og som så skal fylles med innsikt og innlevelse, som om det finnes kjærlighet uten innlevelse og innsikt. Nei, innsikt og innlevelse gjør at kjærligheten vokser.

Problemet med ordet «dømmekraft» for *aisthesis* er at forankringen i det sansbare og situasjonsbestemte avstreifes. Dessuten fører denne oversettelsen i vår tekst til at vers 9 og vers 10 nærmer seg en pleonasme, der vers 10a bare gjentar med andre ord hva «dømmekraft» i vers 9 betyr: «forstå og avgjøre hva som er viktig». Følger vi i stedet NGUs oversettelse, gir det en bedre progresjon i teksten, samtidig som den tydeliggjør at *aisthesis* handler om å bli berørt av det som skjer – altså slik: «Og dette ber jeg om, at deres kjærlighet må vokse i innsikt og innlevelse, slik at dere kan forstå og avgjøre hva som er viktig.»

Ordet «viktig» avsvækker imidlertid dømmekraftens betydning. Det dreier seg ikke om å avgjøre hva som er viktig, men hva som er viktigst eller best (Luther). Dømmekraften gjør det mulig å se hva som må være utslagsgivende i en gitt situasjon og dermed gjøre det som er rett (sml. Rom 2,18). Det hjelper ikke med all verdens regler, hvis vi ikke har kjærlighetens innsikt og innlevelse. Teksten handler kort sagt om å kunne se og sanse verden med kjærlighetens blikk. Og blikket er både sansende og sansbart. Vi kan kaste både et kaldt blikk og et varmt blikk på noen eller noe. Kjærlighetens blikk er et varmt blikk; derfor er det først med et slikt blikk vi kan se hva situasjonen krever av oss, og handle deretter.

Når Paulus velger å bruke *aisthesis* i 1,9, peker det frem mot det han har for øyet, når han kommer til den store Kristus-hymnen i 2,6-11. I innledningen til hymnen i 2,1-5 bruker Paulus det ordet som er den tekniske termen for dømmekraft eller praktisk klokskap i antikken, nemlig *phronesis*, som betyr å kunne forstå og handle rett i en gitt situasjon. *Phronesis* ble i antikken regnet

som en av de viktigste dydene, og den ble senere hen videreført i den kristne morallæren som en av kardinaldydene.

Sammenhengen med antikkens filosofiske tradisjon og ettertidens kristne morallære blir dessverre borte i den norske oversettelsen av 2,1-5, som velger å oversette *phronesis* med «sinnelag» (v.2), «sinn» (v.2) og «sinnelag» (v.5). Dømmekraft, eller aller helst klokskap ville vært en bedre oversettelse, særlig i vers 5: «La den samme klokskap være i dere som også var i Jesus Kristus».

«Sinnelag» tar riktignok vare på det innlevelsesaspektet som vi møter i 1,9. Medfølelse, som Paulus løfter fram i 2,1 er nettopp å bli beveget i sitt indre, når vi ser hva slags situasjon andre mennesker befinner seg i. Medfølelse er å kjenne andres smerte som et stikk i sitt indre. Medfølelse er å se og sanse verden og vår neste med kjærlighetens blikk. Å handle deretter, det er klokskap. Når Paulus belegger dette med den etterfølgende Kristus-hymnen, må vi forstå det slik at det som drev Jesus til å gi avkall på sitt eget, ta på seg en tjeners skikkelse og bli mennesker lik (2, 7), det var kjærlighetens blikk i klokskap og medfølelse. Jesus så hva som måtte til, og handlet deretter.

Kjærlighetens blikk er imidlertid ikke bare medfølelse, men også ydmykhet. «Vær ydmyke», sier Paulus i v.3, «sett de andre høyere enn dere selv, tenk ikke bare på eget beste, men også på andres beste.» Dette er et kjernepunkt i den etterfølgende Kristus-hymnen. Kristus ydmyket seg, som det ganske ordrett står i 2,8. Det er dette det kommer an på, det er dette som er viktig i enhver situasjon: kjærlighetens medfølelse og ydmyke blikk for den andres beste. Det er denne klokskapen, dette varme blikket vi skulle hatt mer av. Da ville vi kunnet sanse det som er godt (Mika 6) og kanskje til og med elske våre fiender (Mat 5).

Salmeforslag

353 Di rettferd er min bunad

437 Her er jeg, Herre

424 Eg har ei teneste stor for Gud

678 Vi rekker våre hender frem

Omtaler

Vaffellukt og duft av det hellige

Fra huskirke til katedral: Historier om arbeidskirken

Arne E. Sæther
Sæthers forlag, 2019

Gjennom sitt virke som departementets kirkekonsulent (1991-2008) har Arne E. Sæther spilt en rolle når det gjelder nyere norsk kirkebygging. Hans oppfatning av temaet kirkearkitektur har kommet til uttrykk også gjennom et omfattende forfatterskap. Forfatteren presenterer innledningsvis denne boken som en videreføring av hans bok fra 1991 (2001), *Kirken som bygg og bilde*, men den favner videre. Han hevder at det fra kirkelig hold presenteres mye *desinformasjon* om våre kirker. I boken ønsker han å rette opp dette. Siste del av boka inneholder en nøyaktig oversikt over i alt 595 kirker bygget etter 1900, der planform, taktype, tilleggsrom m.m. anføres. Denne faktaoversikten vil være nyttig for alle som er engasjert i kirkeprosjekter. Her får man en oversikt over ulike typer løsninger av de arkitektonisk-liturgiske utfordringene.

Bokens øvrige innhold dreier seg først og fremst om temaet "arbeidskirken". Et vaffelhjerte innrammet av et gotisk rosevindu pryder bokens forside. Spenningen mellom multifunksjonelt innrettet kirkebygging og mer tradisjonelle løsninger har gått som en rød tråd i diskusjoner om kirkearkitektur i vårt land, særlig i etterkrigstiden. Sæthers bok gir en god innføring. Boka er i stor grad en framstilling av det vi kan kalle "arbeidskirkens historie", med omfattende sideblikk til og utdyping av deltemaer og bestemte aspekter, iblant såpass omfattende at forfatteren selv karakteriserer dette som "en bok i boken".

Bokens første del framstiller arbeidskirke-konseptet, slik vi møter det allerede i oldkirken. De eldste bevarte huskirker omtales, Dura Europos, Megiddo m.m. Linjen føres videre til Romas titulus-kirker og derfra til klosterbygg, som med sin multifunksjonalitet på sitt vis var "arbeidskirker". Forfatteren tar så et langt sprang, fram til tiden da arbeidskirke-typen fikk sin "revival" i andre halvpart av 1800-tallet. Når kirker nå ble utstyrt med rom i tillegg til gudstjenesterommet, hadde dette sin bakgrunn i nye arbeidsformer og nye behov. Sjømannsmisjonens kirker, som forfatteren gir bred omtale, er eksempel på dette. Det samme er de nye frikirkelige bygg som ble reist i Norge i det samme tidsrommet. Endrede sosiale forhold ga grobunn for nye måter å tenke kirke på, og småkirkebevegelsen vokste fram på denne bakgrunnen. Her trakk man på danske og svenske forbilder. I Oslo ble Vaterland kirke og Piperviks-kirken bygget ut fra ideen om multifunksjonalitet.

Fra 1920-tallet fram til i dag har kirker blitt bygget som "arbeidskirker", om man legger en vid definisjon til grunn - at gudstjenesterommet suppleres av ett eller flere tilstøtende rom. Før krigen gjaldt dette noen få kirker, siden har antallet økt kraftig. Noen faser av utviklingen er mer interessante enn andre. Fra 1960-tallet gis det mange eksempler på "outrerte" arbeidskirker. Lave, beskjedne bygg forkynte et budskap om at kirken skulle *tjene*. På denne tiden ble spørsmålet om hvordan kirkene skulle utformes gjenstand for bred diskusjon både på kirkelige konferanser, i fagtidsskrifter og i pressen. Sæther gjengir en rekke synspunkter, som kaster lys over hvordan man i denne i denne tiden tenkte når det gjaldt utforming av hensiktsmessige kirker i en ny tid, med nye ideer både når det gjaldt interiører og ytre formspråk.

Med tiden oppstod det en viss reaksjon på at kirker ble utformet på en slik måte at høytidspreget manglet. Fossum kirke i Groruddalen, en tidstypisk kirke, er i tillegg plassert ved siden av et butikksenter. Hans Arne Akerø påviste i en undersøkelse at de nye kirkene i denne delen av Oslo regelmessig ble valgt bort som ramme omkring vigsel. Man savnet kirkebyggets *annerledeshet*. Pater Kjell Arne Pollestad karakteriserte på denne tiden de

moderne arbeidskirker som ”heslige templer”. ”Vi vil ha sakrale kirker”, ytret kirkerådsleder Nils-Tore Andersen seg noen år senere. ”Arbeidskirker er steiner for brød”, lød en kommentar fra arkitekturprofessor Thomas Thiis-Evensen. Sæther gir sine kommentarer til utviklingen. Han ytrer skepsis til ideen om at det oppstod nærmest et paradigmeskifte, et ønske om å erstatte ”kaffedraler” med ”katedraler”. Det meste handler om kontinuitet. Temaet aktualiseres gjennom byggingen av Mortensrud kirke, som drøftes i et eget kapittel. Kirkerom og supplerende rom ble atskilt i to separate bygg. Et omfattende komitearbeid hadde lagt grunnlaget for tenkningen omkring hva slags kirkebygg man ønsket seg. Man ville ha en kirke som var et annerledes sted, den skulle se ut som en kirke, ha en ”bakerste benk,” osv. Sæther tillater seg å påpeke at fri for arbeidskirke-konseptet er man likevel ikke, et hjørne av kirken er innrettet som kafe. Kirken har blitt lovprist for sin originalitet - det viktigste norske bidrag til byggekunsten siden stavkirkene, lyder ett utsagn. Sæther har en rekke innvendinger, blant annet peker han på at kirkerommet er innrettet ”nord og ned”, stikk i strid med hevdvunnen tradisjon.

Ved siden av gjennomgangen av ”arbeidskirkens historie” inneholder Sæthers bok som nevnt ”dyddykk”, der spesielle temaer underkastes drøftelse. Han kommenterer kritisk både ”Kulturmelding for den norske kirke” fra 2005 og sjette bindet av bokserien Kirker i Norge. I begge tilfeller blir arbeidskirke-konseptet kritisert for å være for unyansert, etter forfatterens mening. I et kapittel drøfter Sæther liturgien som byggherre. Her kjenner vi igjen noen av ideene fra *På vei til det hellige fjell, landskap, rom og liturgi* fra 2010.

Billedstoffet er usedvanlig rikt. Blar man gjennom boka, danner det seg et inntrykk av kompleksiteten i norsk kirkebygging i arbeidskirkens tidsalder. Samlet sett er det et vell av informasjon som formidles. Med sin brede oversikt fyller denne boka et behov. Den vil være et nyttig oppslagsverk for alle som har interesse for våre kirkebygg.